



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38

Haziran 2015 June 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**SİYER-İ VEYSİ'YE YAZILAN ZEYİLLER VE NEV'Î-ZÂDE ATÂYÎ'NİN ZEYL-İ SİYER-İ VEYSİ'Sİ**  
**THE APPENDIXES TO THE SİYER-İ VEYSİ AND ZEYL-İ SİYER-İ VEYSİ OF NEV'Î-ZÂDE ATÂYÎ**

Suat DONUK\*

**Öz**

Hz. Muhammed'in hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini anlatan eserlere tür olarak siyer adı verilir. İlk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkan siyer türü; önce İran, sonra da Türk edebiyatına geçmiştir. Veysi'nin *Dürretü't-tâc fi Sireti Sâhibi'l-mi'râc* isimli eseri Türk edebiyatında siyer türünde kaleme alınan ilk telif kitaptır. Bu eser, yazımından hemen sonra şöhret kazanmış ve kendisine zeyiller yazılmıştır. *Dürretü't-tâc'a* yazılan ilk zeyil Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysi* adlı eseridir. Atâyî'nin vefatı üzerine yarım kalan bu zeylin çeşitli kütüphanelerde şuan ki katalog bilgilerine göre beş yazma nüshası bulunmaktadır.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden ibaret olup giriş bölümü siyer türünün tanımı, tarihî gelişimi ve Türk edebiyatındaki görünümü hakkında genel bilgiler ihtiva etmektedir. Birinci bölümde Türk edebiyatında Veysi'nin siyerine yazılan zeyiller sıralanmış, bu zeyillerin içerikleri ve özellikleri hakkında elde edilen bulgular sunulmuştur. İncelemeye ayrılan ikinci bölümde *Zeyl-i Siyer-i Veysi*'nin adı, yazılış tarihi ve nedeni, nüshaları, bölümleri, ihtiva ettiği vak'alar, kaynakları, dil ve üslubu hakkında malumat yer almaktadır. Üçüncü bölümde bu çalışmada elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde metnin kurulmasında dikkat edilen hususlar sıralanıp Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysi* adlı eserinin dört yazma nüshanın mukayesesiyle tesis edilen tenkitli metni verilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Zeyl-i Siyer-i Veysi, Nev'î-zâde Atâyî, 17. Yüzyıl.

**Abstract**

The works, which give information about the life of the Prophet Muhammad, his proceeding the notification (struggling to spread the Islam) and his diplomatic martial struggles are called the Siyer (the history of lives of people who are associated with Islam) The variety of Siyer, having initially appeared in Arabic Literature had passed to Iranian Literature at first, before followingly passing to the Turkish Literature. The work of Veysi, named *Dürretü't-tâc fi Sireti Sâhibi'l-mi'râc* is the first book of haecceity which was put down on paper in the variety of Siyer. This work gained a great fame just after being written and was followed by appendixes. The first appendix to the *Dürretü't-tâc* is *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, the work of Nev'î-zâde Atâyî. There can be found five written manuscripts of this appendix which was uncompleted due to the death of Atâyî in various libraries.

This work is composed of an entry and four sections, and the entry part includes the description, the historical evolution and general knowlege about the appearance of the variety of Siyer in Turkish Literature. In the first section, the appendixes to the Siyer of Veysi are given in an order, and the findings, obtained about the contexts and characteristics of these appendixes are presented. In the second section which was allotted to examining, there is datum about the name, the date and the reason of manuscripting, manuscripts, sections, included events, sources, language and wording of *Zeyl-i Siyer-i Veysi*. In the third section, the resultes, obtained in this process are ranked. In the fifth section, points, to be taken into consideration are given in an order and the critical text, built up with the comparison of four written manuscripts of the work of Nev'î-zâde Atâyî, named *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, is given.

**Key Words:** Zeyl-i Siyer-i Veysi, Nev'î-zâde Atâyî, 17th Century.

## Giriş<sup>1</sup>

Siyer, sözlük anlamı olarak Arapçada davranış, hâl, tavır, biyografi, hayat hikâyesi ve seferler manalarına gelen “sîret” kelimesinin çoğuludur.<sup>2</sup> Terim anlamında ise Hz. Muhammed’in hayatı, onun hayatını konu edilen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler demektir. Hz. Peygamber’in doğumundan ölümüne kadar hayatındaki bütün olayları menkıbevî bir biyografi şeklinde anlatan eserler zamanla Arap edebiyatında sîret ya da siyer adı verilen bir türün doğmasına sebebiyet vermiştir.<sup>3</sup> Sîret kelimesi *Sîretü'l-Hüseyn*, *Sîretü Ahmed bin Hanbel* gibi başka şahsiyetlerin hayatlarını anlatan eserler için de kullanılmışken siyer ise sadece Hz. Muhammed’in yaşamını konu edinen kitaplar için kullanılmıştır.<sup>4</sup> Sîret kelimesi İslâmiyet’ten önce “halk idaresindeki tutum” anlamına geliyordu. Bundan dolayı sîret ve siyerin, İslâm hukukunda Resûlullah’ın davranış şekli, özellikle savaşta tutumu anlamına geldiğini iddia etmek de mümkündür.<sup>5</sup> Bunlarla birlikte siyer tabiri, tarihçiler tarafından daha ziyade Peygamber Efendimiz’in evsaf

<sup>1</sup> Bu bölümde tanımı ve tarihçesi kısaca verilen siyer türü hakkında ayrıca şu çalışmalara müracaat edilebilir: Adem Apak (2004), “Muhammed Hamidullah’ın Siyer İlmine Katkıları”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XIII, S. 1, s. 53-72; Mehmet Azimli (2008), “Siyer Yazıcılığının Problemlerine Bir Örnek -Benî Kaynuka Savaşının Sebebi-”, *İslâmî İlimler Dergisi*, C. III, S. 2, s. 175-183; Mithat Eser (2009), “Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshâk’ın Güvenirliği”, *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, C. VII, S. 13, s. 261-280; Mustafa Fayda (1985), “Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları”, *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler*, 16-18 Eylül, İzmir, s. 357-368; M. İhsan Hacısmailoğlu (2007), “Osmanlıca Bir Siyer: ‘Mahmûdü’s-Siyer’ Kitabı Üzerine”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 229-236; Mehmet Özdemir (2007), “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 3, s. 129-162; Mehmet Özdemir (2007), “Siyer Yazıcılığında Değişim Üzerine”, *Kutlu Doğum 2002: Çağımızda Sosyal Değişime ve İslâm*, s. 200-208; Ali Öztürk (2007), “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 213-216; Kasım Şulul (2008), “Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair”, *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 13, S. 19, s. 33-53; Nuran Yılmaz (2003), “Siyer-i Veysi’deki ‘Hikâye-i Latife’ Çerçevesinde Hoşgörü ve Hoşgörüsüzlük Kavramlarının Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. III, S. 2, s. 139-152; Sabri Hizmetli (1989), “Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine”, *Diyanet-İlmî Dergi*, C. XXV, S. 4, s. 311-362; Nuran Yılmaz (1999), “Veysi’nin Dürretü’t-Tâc Adlı Siyeri ve Nüshalarının Tanıtımı”, *Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Dergisi*, S. 8, s. 35-43; Gottfried Hagen (2010), “‘Kumandan’ Olarak Peygamber [Hz.] Muhammed: Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlılarda Siyer Yazıcılığı”, (çev) Gülgün Uyar, *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, C. VIII, S. 15, s. 321-343; Ayhan Tergip (2010), “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. III, S. 15, s. 221-232; Nihat Öztoprak (2010), “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, s. 51-70; İsrail Balcı (2010), “Siyer Okumalarında Kur’ân’ın Rolü ve Belirleyiciliği: Necm Süresi Örneğinde Bazı Siyer Konularının Kritiği”, *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, C. VIII, S. 16, s. 35-60; Mustafa Fayda (2012), “Siyer ve Türkiye’de Siyer Yazıcılığı Meselesi”, *Sîret Sempozyumu I: Türkiye’de Sîret Yazıcılığı*, s. 23-33; Salahattin Polat (2012), “Siyer’in Neliği Bağlamında Siyer Yazıcılığının Sorunları”, *Sîret Sempozyumu I: Türkiye’de Sîret Yazıcılığı*, s. 257-270; Kasım Şulul (2012), “Siyer Yazıcılığında Kronoloji Meselesi”, *Sîret Sempozyumu I: Türkiye’de Sîret Yazıcılığı*, s. 663-703; Tufeyil Umeruddin (1995), “Siyer-i Nebiye Yeni Bir Bakış”, *Sünnetin Dindeki Yeri*, s. 499-516; Hakan Öztürk (2013), “Rüya Motifi’nin Siyer Yazıcılığında Yeri: Hz. Muhammed’in Peygamberliğinin Doğumundan Önce Müjdelenmesi Örneği”, *Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 18, S. 1, s. 133-155; Nurgül Özcan (2011), “Seyyid İbrahim Hanif’in ‘Siyer-i Nebi’si’”, *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 23, s. 171-186; Sümeyye Yıldız (2011), “Seyyid İbrahim Hanif’in Siyer-i Mekki’sinin ve Veysi’nin Siyer’inin Mevlid Bölümlerinin Karşılaştırılması”, *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 24, s. 113-127; Nihal Şahin Utku (2013), “Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer”, *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 44, s. 263-290; Mehmed Nadir Özdemir (2014), “Siyer-i Nebi Tarih’ten Farklı mı Okunmalı? -Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme-”, *EKEV Akademi Dergisi -Sos. Bil.-*, C. 18, S. 59, s. 247-264; Yasin Yılmaz (2013), “Bir Siyer Müellifi Olan İbn İshâk’taki Bazı Hâdiseler Örneğinde Siyer-Tefsir İlişkisi”, *Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XI, S. 22, s. 100-127; Ümran Ay (2007), *Münîrî’nin Siyer-i Nebi’si Cilt 1 (İnceleme-Metin)* Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Reyhan Çorak (2010), *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebi’si: Cilt 2-3 inceleme-metin*. Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Mustafa Özkat (2011), *Münîrî’nin Siyer-i Nebi’si IV ve V. ciltler: inceleme-metin*. Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Yılmaz Top (2011), *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebi’si (6-7. cilt): inceleme-metin*. Dr. Tezi. Marmara Üniv.; Mass’ad Süveylim Ali eş-Şaman (1982), *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam’ın Siyeri’nin Türkçe tercümesi*. Dr. Tezi. Ankara Üniv.; Nuran Öztürk (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysi: Dürretü’t-tâc fi sîreti sâhibi’l-mî’râc*, Dr. Tezi. Erciyes Üniv.; Mehmet Erdem (2000), *Seyyid İbrahim Hasib Uşşâkîzâde’nin Siyeri’n-nebi’si*, YL Tezi. Fırat Üniv.; Sümeyye Yıldız (2011), *İbrahim Hanif’in Siyer-i Mekki’si (Varak:1-62): inceleme-tenkitli metin-tpkbasım*, YL Tezi. Fatih Üniv.; Büşra Üner (2011), *Manzum Siyer: inceleme-metin*, YL Tezi. Fatih Üniv.; Makbule Özmen (2012), *Zaifî’nin Manzum Siyer-i Nebi’sinin transkripsiyonlu çevirisi ve incelenmesi*, YL Tezi. Ordu Üniv.; M. Faruk Gürtunca (1977), *Erzurumlu Mustafa Darir. Kitabü Siyeri’n-Nebi: Peygamber Efendimizin Hayatı, Sağlık* Yayınevi, İstanbul; Berat Açıl (2010), “Tercümeden Telife, Osmanlı’dan Günümüze Siyer Yazıcılığında Ne(ler) değişti?” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*. (haz.) Şerif Eskin, Meridyen Destek Kitaplığı, İstanbul; Kemâl Yavuz (1984), “Erzurumlu Mustafa Darir: Hayatı-Eserleri ve Siyerindeki Manzûmelerin Muhtevası.” *Millî Kültür*, S. 46, s. 37-40; Şerif Eskin (2010), “Klasik, Modern ve Postmodern Alıntılar Arasında Siyer.” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: 13-27; Reyhan Çorak (2010), “Klasik Türk Edebiyatı’nda Siyer ve Siyer Konulu Edebî Türler.” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: 83-97; Hüseyin Alpsoy (2012), *Âbdülbâki Ârif Efendi’s siyer of the prophet Siyer-i Ârif in Mevlid-i evvel bölümü*, YL Tezi. Fatih Üniv.; Shadi al-İsmail (2014), *Lugat-i Siyer-i Veysi: İnceleme-çeviri-yazılı metin*, YL Tezi. Anadolu Üniv.; M. İhsan Hacısmailoğlu (2008), *Eyüp Sabri Paşa’nın Mahmûdü’s-Siyer’i*, YL Tezi, Gazi Üniv.; Yıldırım Kaplan (2006), *Erzurumlu Kadı Mustafa Darir’in Kitâb-ı Siyer-i Nebi’si*, YL Tezi, Ankara Üniv.; Şaban Öz (2006), *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Dr Tezi, Ankara Üniv.

<sup>2</sup> Serdar Mutçalı (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, s. 423.

<sup>3</sup> Ümran Ay (2007), *Münîrî’nin Manzum Siyer-i Nebi’si Cilt 1 (İnceleme-Metin)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, s. XII.

<sup>4</sup> Mustafa Fayda (2009), “Siyer ve Megâzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 319.

<sup>5</sup> Sabri Hizmetli (1989), “Siyer ve İslâm Tarihçiliği Üzerine”, *Diyanet Dergisi*, C. 25, S. 4, Ankara, s.322.

ve menakıbından, mücâhedelerinden bahseden kitaplara verilen bir unvandır. Bu itibarla siyer kitapları tarihin hususî bir şubesi makamında bulunmaktadır.<sup>6</sup>

Öte yandan siyer ilmi en geniş şekliyle Hz. Muhammed'in terceme-i hâlidir. Zaman bakımından Hz. Peygamber'in doğumundan öncesine gelen câhiliye döneminden başlar ve vefatını takip eden senede sona erer. Bu yönüyle İslâm tarihinin bir bölümünü oluşturur.<sup>7</sup>

Hz. Muhammed'in hayatını inceleyen bilim dalını ifade etmek üzere kullanılan başka bir kelime de "savaş yeri, savaş ve savaş menkıbesi" anlamındaki meğzâ kelimesinin çoğulu olan megâzî'dir. Megâzî, başlangıçta sadece H. Peygamber'in Medine dönemindeki askerî faaliyetleri, özellikle savaş ve seferlerini anlatan metinlere verilen bir isim iken zamanla kelimenin anlamı genişlemiş ve siyer ile eş anlamlı hâle gelerek hem kendi başına hem de siyerle birlikte kullanılmıştır.<sup>8</sup> Hz. Muhammed'in hayatına dair yazılmış müstakil eserlerin tarihçesi ele alınırken siyer ve megâzî terimlerinin, birlikte ya da ayrı ayrı, aynı anlamı ifade etmek için zikredildiği görülmektedir.<sup>9</sup>

Siyer, İslâm dininin Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci temel dayanağı olan sünnet/hadisın çerçevesi, kronolojisi, yaşantıyla bağlantı noktası ve mühim bir kısmıdır.<sup>10</sup> Siyerin konusu Peygamber Efendimiz'in hayatının çeşitli yönleri ve davranışlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu yönüyle siyer, Hz. Muhammed'in sözlerini konu edinen hadis ilminin de bilinmesini gerekli kılmıştır. Nitekim hadislerin toplanması İslâm âleminde tarih yazıcılığının başlamasında çok mühim tesirler yaratmıştır. Başta iman ve ibadet esasları olmak üzere, hukukî, idarî, askerî ve ahlakî konularda ve günlük hayatın tanziminde Hz. Muhammed'in sünnetine göre hareket etmek İslâm dinine mensup kişiler için hayati bir gaye olmuştur. Bundan dolayı Peygamber Efendimiz hayattayken de olmak üzere, ashâb-ı kirâmdan elliye yakın kişinin onun hayatını, davranış ve sözlerini takip ederek hadis yazdıkları bilinmektedir. Bu faaliyetin çerçevesi, Resûlullâh'ı görmeyen, fakat ashâbın sohbetine kavuşan ve tâbiûn diye isimlendirilen kişilerin döneminde daha da genişleyerek devam etmiştir. Hadisler Hz. Peygamber'in hayatı, şahsiyeti, savaş ve seferleri için birinci elden kaynak durumundadır. Bununla birlikte bazı âlimler ahlak, hukuk benzeri sahalardaki hadis yazma çalışmalarından ayrı olarak Hz. Muhammed'in savaş ve seferleri ile ilgili hadisleri müstakil eserler halinde toplamaya başlamışlardır. Bundan dolayı siyer ve megâzî çalışanlarının öncüleri tâbiûn devrinin hadis âlimleri olmuştur. Öyle ki tâbiûnden biri olan Ali bin Hüseyin'in (ö. [?]) "Biz, Kur'an'dan bir sûreyi öğrendiğimiz gibi Hz. Peygamber'in megâzisini öğrenirdik." sözü siyer ve megâzîye verilen önem hususunda tâbiûn devri anlayışını bizlere açıkça göstermektedir.<sup>11</sup>

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed, Müslümanlar için her konuda örnek model olarak takdim edilmektedir.<sup>12</sup> Bir Müslüman için Hz. Peygamber'i bilmek ve tanımak İslâm'ı ve kulluğun en güzel örneğini bilmek anlamına geldiğinden dolayı Müslümanların, peygamberlerinin hayatını konu edinen siyer ve megâzî bilgilerinin tespitini zorunlu hâle getirmiştir. Kur'an-ı Kerim üzerinde çalışma yapan âlimler Kur'an'ın Hz. Muhammed'in hayatından bağımsız olarak ele alınamayacağını fark etmişlerdi. Bir âyetin nasıl şartlarda, hangi olaya bağlı olarak nâzil olduğunun tespiti çalışmaları tefsir âlimlerini Peygamber Efendimiz'in hayatını her yönüyle araştırmaya yöneltmiştir. Bu durum siyer ve megâzî türünün ortaya çıkış sebeplerinden biri olmuştur.<sup>13</sup>

Siyer ve megâzî türünün ortaya çıkışını sağlayan başka nedenler hukukî ihtiyaçlar ve siyasî çekişmelerdir. Nitekim İslâm'ın başlıca iki kaynağı olan Kur'an ve hadisın yorumlanmasında çoğu zaman Hz. Muhammed'in yaşantısını bilmek anahtar görevi görüyordu. Hukuk alanında karşılaşılan ve fikhî bilginin halline yetmediği bazı sorunlara çözüm bulma ihtiyacı âlimleri Hz. Peygamber'in hayatında var olan ve kendilerine emsal teşkil edebilecek vâkıaların tespiti için siyer türüne yöneltmiştir. Nitekim özellikle vergi sistemi ve emlak hukuku en çok karşılaşılan sorunlardı ve bunlarla ilgili uygulamalar Peygamber Efendimiz zamanında mevcuttu.<sup>14</sup>

<sup>6</sup> Mehmet Zeki Pakalın (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, C. 3, s. 16.

<sup>7</sup> Ali Yardım (1989), "Hz. Peygamber'i Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i", *Diyanet Dergisi*, Peygamberimiz (s.a.v.) Özel Sayısı, Dinî, İlmî ve edebî Üç Aylık Dergi, Ankara, s. 215.

<sup>8</sup> Mehmet Özdemir (2007), "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal - İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 3, s. 130.

<sup>9</sup> Mustafa Fayda (1985), "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu (Tebliğ ve Müzakereler)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, s. 357.

<sup>10</sup> Kasım Şulul (2008), "Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 19, Ocak-Haziran, s. 34.

<sup>11</sup> Fayda, a.g.teb, s. 358-359.

<sup>12</sup> bk. *Kur'an-ı Kerim, Ahzâb Sûresi*, 33/21, "Andolsun ki sizin ve Allah'a ve ahret gününe ulaşmayı dileyen ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın resulünde güzel bir örnek vardır."

<sup>13</sup> Ayhan Tergip (2010), "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlimine Katkıları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, Volume 3, Issue 15, s. 222.

<sup>14</sup> Tergip, agm, s. 223.

Siyasî mücadeleler İslâm tarihinde çoğu zaman olumsuz derin izler bırakmıştır. Siyasî ihtilafların çeşitli nedenlerle dinî ve mezhebî bir veçheye büründürülmesi, itikadî birtakım sorunların temelinde tarihî olayların yatması, söz konusu hadiselerin iyi bilinmesi gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca mücadelede taraf olanların kendini haklı çıkartmak için argümanlarını Hz. Muhammed'in davranışlarında, sözlerinde aramaya kalkışması her kesimden Müslüman'ı Resûlullâh'ın hayatını araştırmaya yöneltmiştir.<sup>15</sup>

Siyer ve megâzî türünün gelişimini etkileyen başka bir husus diğer semâvî dinlere mensup kişilerle yapılan münazaralardır. İslâmiyet'in fetihlerle beraber yayılması ve artık İslâm Devleti'nin tebaası olan gayr-ı Müslimlerle girilen tartışmalar Hz. Muhammed konusunda temel eserlere ihtiyacı doğurmuş, bu da Müslüman âlimlerin siyer çalışmalarına ağırlık vermelerine neden olmuştur.<sup>16</sup>

Hız. Peygamber ve sahabe-i kirâm hakkındaki bilgileri ve ilk Müslümanların yaşadığı hadiseleri kaybolmaktan koruma düşüncesi de Resûlullâh'ın siyerinin toplanmasına sebebiyet vermiştir.<sup>17</sup>

Siyer ve megâzî kitaplarının yazılışını tetikleyen ise Hız. Peygamber'in savaşlarına dair sorular sorular olmuştur. Başta dönemin vâli, kumandan ve diğer ileri gelenleri "Bedir savaşı nasıl oldu? Uhud savaşına kimler katıldı?" gibi soruları Hız. Peygamber'in hadiselerini ve ashabın sözlerini ezberleme melekesi olan kişilere sorarlar, gece meclislerinde bunları dinlemekten keyif alırlardı. Aslında sahabeden bazı kimseler Peygamber Efendimiz'in hayatının çeşitli yönlerine ait geniş bir tarihî malzemeyi toplamışlardı. Bazı sahabe çocuklarından günümüze intikal eden rivayetlerde yer alan "dedemin kitabında gördüğüme göre" ya da "babamın kitabında okuduğuma göre" gibi ifadeler bu duruma işaret etmektedir.<sup>18</sup>

Yukarıda değinilen nedenlerden dolayı İslâmiyet'in devlet olarak tesisinden hemen sonra siyer ve megâzî çalışmaları başlamış ve yine erken dönemde bu alanda ilk eserler verilmeye başlanmıştır. Başta belirtmek gerekir ki bu konuda yapılan çeşitli araştırmalar, sadece siyer ve megâzî sahasında değil, İslâm dünyasının çeşitli ilim dallarındaki ilk tedvin ve telif hareketlerinin tespitinde henüz kesin sonuçlara ulaşamadığını göstermektedir.<sup>19</sup> Fakat kesin bir tarih vermemele birlikte siyer ve megâzî türünde ilk risalelerin dönem olarak ashâb-ı kirâm asrı sonu ile tâbiûn asrı başında bir araya getirildiğini belirtmek mümkündür.<sup>20</sup> Nitekim bu alanda ilk telif çalışmaları ashabın çocukları olan bazı muhaddisler tarafından yapılmıştır.

Siyer ve megâzî türünde en eski müstakil eserleri tâbiûn dönemine mensup Ebân bin Osman (ö. 105/723-24) ve Urve bin ez-Zübeyr'in (ö. 94/712-13) yazdığı rivayet edilmektedir.<sup>21</sup> Abdurrazzak (ö. 211/836), *Musannaf* isimli eserinde Ma'mer bin Râşid'e (ö. 152/769) dayandırdığı rivayet doğrultusunda İbn Şihâb ez-Zührî'nin (ö. 124/741-42) de megâzî türünde müstakil bir eseri olduğunu iddia eder.<sup>22</sup> Fakat söz konusu şahısların siyer ve megâzî türünde müstakil bir eserleri günümüze intikal etmemiştir. Bununla birlikte Hişam bin Urve (ö. 146/763-64) ve İbn Şihâb ez-Zührî'nin rivayet ettikleri, Urve bin ez-Zübeyr'in Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan (ö. 86/705), Velîd b. Abdülmelik (ö. 96/714-15) ve İbn Ebû Hüneyde'nin (ö. [?]) Hız. Muhammed'in gazveleri ve siyerine dair sorularına verdiği cevaplar ilk yazılı siyer metinleri olarak günümüze kadar gelmiştir.<sup>23</sup>

Siyer türüne günümüzde bilinen şeklini veren kişi İbn İshak (ö. 151/768) olmuştur. İbn İshak, yukarıda adı geçen şahısların rivayetlerinin yanı sıra çoğu tâbiûndan olmak üzere Medineli yüz kadar râvîden, ayrıca diğer âlimlerden hadis, siyer ve megâzî haberleri alarak daha önce toplanmamış bilgiler elde etmiş, bunları tasnif ederek *Kitâbü'l-mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Megâzî (Sîretü İbn İshak)* isimli ilk müstakil telif siyeri kaleme almıştır. Yazar Mekke devrinin tarihini yazarken İslâmiyet'i kabul eden şahıslara, Kureyşlilerin Hız. Muhammed'e ve Müslümanlara düşmanlıklarına, hicrete ve hicret sonrası Medine'de yapılan antlaşmaya yer vermiş, Medine döneminde -başta gazve ve seriyyeler olmak üzere- Peygamber Efendimiz'in vefatına kadarki gelişmeleri anlatmıştır.<sup>24</sup>

Maalesef İbn İshak'ın *es-Sîre*'sinin değişik râvîler tarafından nakledilen nüshalarının hiç biri tam olarak günümüze intikal etmemiştir. Neyse ki İbn Hişam (ö. 218/833), İbn İshak'ın bu eserini yeniden tertip ve tanzim ederek adını *es-Sîretü'n-nebeviyye (Sîretü İbn Hişam)* koymuştur. Bu haliyle *Sîretü İbn Hişam*, Hız.

<sup>15</sup> Şaban Öz (2006), *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.30

<sup>16</sup> agm, s. 31

<sup>17</sup> Mass'ad Süveylim Ali eş-Şâmân (1982), *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, s. VII.

<sup>18</sup> Fayda, agteb, s. 360.

<sup>19</sup> Fayda, agteb, s. 359.

<sup>20</sup> Öz, agt, s. 36.

<sup>21</sup> Fayda, agteb, s. 363, 364.

<sup>22</sup> Fayda, agteb, s. 365.

<sup>23</sup> Fayda, agmd, s. 321.

<sup>24</sup> Fayda, agmd, s. 322.

Muhammed'in hayatını konu alan, tamamı zamanımıza intikal etmiş en eski kitaptır. İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si birçok kere basılmış, şerh edilmiş, manzum hale getirilmiş ve çeşitli dillere çevrilmiştir.<sup>25</sup>

İlk siyer müelliflerinden biri olan el-Vakîdî (ö. 207/823) Hz. Peygamber'in sadece Medine devrindeki faaliyetlerini içeren ve daha çok savaşlar üzerinde duran *el-Megâzî* isimli eseri kaleme aldı. Vakîdî'nin *Megâzî*'si Medine dönemi anlatımında İbn İshak'ın siyerinden daha dakik ve hadisçilerin tarzına daha uygundu. Fakat bu eser siyerin şekli ve metodu üzerinde fazla etki etmedi. Buna karşın Vakîdî'nin öğrencisi ve kâtibi İbn Sa'd (ö. 230/845), İbn İshak'tan sonra siyer yazıcılığında en kalıcı değişikliği gerçekleştirerek Hz. Muhammed'in yaşadığı hadiselerle onun fizikî ve ahlakî özelliklerini ihtiva eden rivayetlerin bulunduğu şemâil bölümünü ekledi. Böylece İbn Sa'd ile birlikte siyer türünün eser tesis formu tamamlanmış oldu. Bundan sonra telif edilen siyer kitaplarında genel itibarla bu form hâkim olmuştur.<sup>26</sup>

Siyer ve megâzî ile ilgili çalışmalar daha sonraki dönemlerde en iyiyi, en mükemmeli yakalama gayreti ile devam etmiştir. İbn Fâris el-Lugavî'nin (ö. 395/1004-5) *Sîretü İbn Fâris'i*, İbn Seyyidî'n-nâs'ın (ö. 734/1333-34) *Uyûnu'l-eser'i*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350-51) *Zâdü'l-meâd fi Heydi Hayri'l-ibâd'ı*, Kastallânî'nin (ö. 923/1517-18) *Mevâhibü'l-ledünniyye*'si, Diyârbekrî'nin (ö. 990/1582-83) *Târîhu'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefis'i*, Halebî'nin (ö. 1044/1634-35) *İnsanu'l-uyûn'u* bu doğrultuda kaleme alınan en önemli eserlerdir.<sup>27</sup>

Siyer ve megâzî türü Arap kültür sahasında ortaya çıkmış ve ilk ürünlerini Arapça olarak vermiştir. Daha sonra bu tür, İran kültür sahasında karşılık bulmaya başlamış ve Fars dili ile yazılmış siyer kitapları telif edilmeye başlanmıştır. İran edebiyatında Türk edebiyatından çok daha erken bir zamanda, 512/1118-19 yılında *Ünsü'l-islâm* isimli anonim siyer kitabı Farsça olarak kaleme alınmıştır. Yine 620/1223-24'te İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si Farsçaya çevrilmiştir.<sup>28</sup> Emir Seyyid Asilüddin Ebilmefahir Abdullah eş-Şirâzî'nin (ö. 883/1478-79) *Dürücü'd-dürer fi Beyâni Milâdi Seyyidi'l-beşer'i*, Molla Câmî'nin (ö. 898/1492-93) *Şevâhidü'n-nübüvve*'si, Molla Miskîn Mu'inüddin'in (ö. 954/1547-48) *Me'âricü'n-nübüvve fi Medârici'l-fütüvve*'si, Veliyyullah Dihlevî'nin (ö. 1176/1762-63) *Sürûru'l-mahzûn'u* Fars edebiyatında kaleme alınan en önemli siyerler olarak gösterilebilir.<sup>29</sup>

Siyer ve megâzî türü İran edebiyatından sonra İslâm kültürünün diğer önemli bir kolu olan Türk edebiyatında da görülmeye başlanmıştır. Türkler topluluklar halinde İslâm dinine geçtikten sonra bu dinin peygamberi olan Hz. Muhammed'i tanıma gayreti içerisine girmişlerdi. Bu çabalar neticesinde Türk edebiyatında Resûlullâh'ın hayatı, şemâili, ahlakî özellikleri, gazve ve seriyeleri gibi birçok türde sayısız eserler kaleme alınmıştır. Söz konusu bu eserlerin ilkleri Arapça ve Farsçadan tercüme ya da adaptasyon yöntemi ile meydana getirilmişlerdir. Bu eserlerin en önemlilerini Hz. Peygamber'in hayatını anlatan siyer kitapları oluşturmuştur.<sup>30</sup>

Çoğu edebî türde olduğu gibi siyerde de Türk sanatçıların İranlı yazarlardan etkilendikleri ve Farsçadan çeviri yaptıkları söylenebilir. Türk dilinde kaleme alınan ilk siyerin yazılış tarihi henüz tam olarak bilinmemektedir. Fakat mevcut en eski Türkçe siyer kitabı, 8/14. yüzyılın ikinci yarısına ait, Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in (ö. [?]) kaleme aldığı *Sîretü'n-nebî* isimli eserdir.<sup>31</sup> Kadı Darîr 779/1377-78 yılında Mısır'a gitmiş ve orada Memlûk Sultanı Mansur Ali (ö. [?]) maiyetinde kalmış, sultanın meclislerine iştirak etmiştir. Mansur Ali bir gün kendisinden Türkçe bir siyer kaleme almasını istemiştir. Bunun üzerine Darîr, Ebülhasan el-Bekrî'nin (ö. VII/XIII. yüzyılın sonları [?]) *el-Envâr ve Miftâhü's-sürûr ve'l-Efkâr fi Mevlidi'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlı siyerini Türkçeye tercüme etmeye başlamıştır.<sup>32</sup>

Kadı Darîr'den sonra da Türk edebiyatında siyer türünde belirli bir dönem tercüme yöntemi kullanılarak kitaplar yazılmıştır. Lâmiî Çelebi'nin (ö. 938/1531-32) Abdurrahman-ı Câmî'nin (ö. 898/1492-93) Farsça yazdığı *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin tercümesi olan *Terceme-i Şevâhidü'n-nübüvve li-Takviyeti Yakîni Ehli'l-fütüvve*'si,<sup>33</sup> Ahî-zâde Abdülhalim Efendi'nin (ö. 1013/1604-5) Molla Câmî'nin aynı eserinin tercümesi olan *Nevâhidü'l-fütüvve fi Tercemeti Şevâhidü'n-nübüvve*'si, Altıparmak Mehmed Efendi'nin (ö. 1033/1623-24) Molla Miskîn'in *Me'âricü'n-nübüvve fi medârici'l-fütüvve*'sinin tercümesi olan *Terceme-i Me'âricü'n-nübüvve fi*

<sup>25</sup> Mustafa Fayda (1999), "İbn Hişâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 20, s. 71-72.

<sup>26</sup> Özdemir, agm, s. 134.

<sup>27</sup> Özdemir, agm, s. 134-135.

<sup>28</sup> Seyfettin Erşahin (2003), "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyalar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", *Diyanet-İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) -Özel Sayı-, 2. Baskı, Ankara, s. 198.

<sup>29</sup> Yıldırım Kaplan (2006), *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 22.

<sup>30</sup> Tergîp, agm, s. 225.

<sup>31</sup> Erşahin, ags.

<sup>32</sup> Kaplan, agt, s. 66-67.

<sup>33</sup> bk. Erdem Can Öztürk (2015), *Lâmi'i Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkritli Metin-Dizin)*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.

*medârici'l-fütüvve'si*, Sultânü's-şuarâ Bâkî'nin (ö. 1008/1600) Kastallânî'nin *Mevâhibü'l-ledünniyyesi*'nin tercümesi olan *Meâlimü'l-yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-mürselîn*'i bu dönemde yazılan en önemli eserlerdir.<sup>34</sup>

Hazırlık aşamasına tekabül eden tercüme döneminden sonra Türk edebiyatında telif eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Türkçe yazılan ilk telif siyer kitabı Üveys bin Mehmed'in (ö. 1037/1627-28), daha bilinen adıyla Veysî'nin *Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc* isimli eseridir. *Dürretü't-tâc* ciddi bir hazırlık aşamasından sonra 1037/1627-28 senesinde yazılmış ve yazımında çok sayıda tefsir, hadis ve siyer kitabından istifade edilmiştir. İbn İshak'ın *es-Sîre'si*, İbn Hişâm'ın *el-Megâzi'si*, Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 344/955-56 [?]) *İsmetü'l-enbiyâ'sı*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1372-73) *es-Sîretü'n-nebeviyye'si* bu esere kaynaklık eden kitaplardan bazılarıdır.<sup>35</sup>

*Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc*, Mekke ve Medine olarak adlandırılan iki bölümden oluşmaktadır. Hz. Peygamber'in Mekke dönemini anlatan birinci bölüm 23 makaleden oluşmaktadır. Onun Medine'deki yaşayışını anlatan ikinci bölüm ise 14 makaleden ibarettir. Veysî, eserini Bedir savaşına kadar getirebilmiştir. Yazarın vefatı nedeniyle *Dürretü't-tâc* tamamlanamamıştır.<sup>36</sup>

### 1. Siyer-i Veysî'ye Yazılan Zeyiller

Veysî'nin *Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc* isimli eseri Türk edebiyatının ilk telif siyeri olmasına rağmen yazımını müteakip kısa bir süre zarfında şöhret kazanmıştır. Tüm eser boyunca secinin, ses ahenginin, edebî sanatların, mecaz ile mazmunların başarılı bir şekilde kullanılması ve Hz. Muhammed'in hayatı gibi herkese hitap eden bir konuda yazılması bu şöhretin nedenleri olarak gösterilebilir. Nitekim Nev'î-zâde Atâyî'nin (ö. 1046/1636-1637 [?]) *Dürretü't-tâc*'in telifinden 7 sene sonra tamamladığı *Zeyl-i Şakâik*'ta sarf ettiği "Hakkâ ki nâdire-i edvâr ve feride-i sade-i rûzgâr olmağla sezâvâr-ı nazar-ı i'tibâr ve şâyân olduğu meretebe 'alem-efrâz-ı iştihâdur."<sup>37</sup> cümlesi bu eserin çabuk şekilde elde ettiği kıymeti gözler önüne sermektedir.

İslam telif geleneğinde bir eser yazıldıktan sonra, ihmal edilen, fark edilmeyen ya da zamanla biriken bilgilerin kesintiye uğramadan akışını sağlamak amacıyla devam ya da ek niteliğinde başka bir kitap yazma yöntemi bulunmaktadır. Zeyil adı verilen bu yöntemde ana fonksiyon, başarısını ispat etmiş fakat yarım kalmış asıl metnin devamını, tekâmülünü sağlamaktır. Esas metnin sona erme tarihi umumiyetle yazarın vefat tarihidir.<sup>38</sup>

Bu bağlamda, beğenilen bir eser olması ve henüz yarımken yazarının vefat etmesi *Dürretü't-tac fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc*'ı tezyil edilmeye elverişli hale getirmiştir. Nitekim Veysî'nin bu siyerine 1043/1633-34 – 1206/1791-92 yılları arasında altı zeyil yazılmıştır. Söz konusu zeyiller şunlardır:<sup>39</sup>

#### 1.1. Zeyl-i Siyer-i Veysî – Nev'î-zâde Atâyî

*Dürretü't-tac fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc*'a ilk olarak yazılan zeyil Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sidir. 1037/1627-28 senesinde telif edilen *Siyer-i Veysî*'den altı sene sonra, 1043/1633-34 senesinde yazımına başlanmıştır. Yazarı Atâyî, daha önce başka bir meşhur eser olan *Şakâ'iku'n-nu'mâniyye*'yi tezyil etmiştir.<sup>40</sup> Bu nedenle, zeyil yönteminde usta bir müellif tarafından yazılmıştır, demek mümkündür. Nev'î-zâde de Veysî gibi eserini tamamlayamadan vefat etmiştir.

3. bölümde bu zeyil hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

#### 1.2. Zeyl-i Siyer-i Veysî – Yusuf Nâbî Efendi<sup>41</sup>

17. yüzyıl Osmanlı edebiyatının en meşhur şairlerinden Yusuf Nâbî Efendi'nin (ö. 1124/1712-13) yazdığı bu eser *Siyer-i Veysî*'ye yazılan ikinci zeyildir.<sup>42</sup> Nâbî'nin bu siyeri hicretin birinci senesi olaylarından

<sup>34</sup> Mustafa Uzun (2009), "Türkçe Siyer Kitapları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 324-325.

<sup>35</sup> Mustafa Erkan (1994), "Dürretü't-tâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 10, s. 33.

<sup>36</sup> Nuran Öztürk (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî (Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mi'râc)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, s. 35.

<sup>37</sup> Suat Donuk (2015), *Nev'î-zâde Atâyî – Hadâ'iku'l-hakâ'ik fi Tekmiletü's-şakâ'ik (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, s. 1689.

<sup>38</sup> İsmail Durmuş (2013), "Zeyil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 44, s. 340.

<sup>39</sup> Bosnalı Abdülkerim Sâmî Efendi'nin (ö. 1096/1684-85) *Siyer-i Veysî*'ye bir zeyil yazdığı bazı kaynaklarda belirtilmekle birlikte bu eserin bir nüshasına henüz rastlanmamıştır. Ayrıca bazı araştırmacılar Koca Râğıp Paşa'nın (ö. 1176/1762-63) *Hüneyniyye* isimli kitabını da *Siyer-i Veysî*'ye yazılmış bir zeyil olarak kabul etmektedir (Erkan, agmd, s. 34). Bununla birlikte bu incelemeye sadece *Zeyl-i Siyer-i Veysî* olduğunda kuşku bulunmayan ve mevcut olan eserler alındı.

<sup>40</sup> bk. Donuk, agt.

<sup>41</sup> Bu başlık altında verilen inceleme sonuçları Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 377'te kayıtlı nüshası incelenerek elde edilmiştir.

<sup>42</sup> Mustafa Erkan ve Nuran Öztürk, Nâbî'nin bu siyerinin ikinci yazılan siyer olduğunu ve diğerinden 20 sene sonra kaleme alındığını ifade ederler (Erkan, agmd, s. 34; Nuran Öztürk agt, s. 30.). Fakat bizce Nâbî, ilk olarak bu zeyli yazıp *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* adını verdiği ikinci zeylini ise daha sonra kaleme almış olmalıdır. Söz gelimi her iki zeyilde de yazılış tarihleri bildirilmemiştir. Bu durumda zeyillerin ihtiva ettikleri olayların yaşandığı senelere baktığımızda yazılış sıraları hakkında ipucu verdikleri görülmektedir. Nitekim ilk yazılan eseri *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, ikinci yazılan *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* olarak aldığımızda hicretin 1. senesinden 8. senesine kadar düzgün bir kronolojik sıra ortaya çıkmaktadır. Çünkü *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, hicri 1. senenin başında yaşanan hadiselerden olan ilk cuma

olan Rânûnâ Vadisi'nde cuma namazının kılınması<sup>43</sup> ile başlayıp hicretin ikinci senesi vak'alarından 'Asmâ binti Mervân-ı Yehûdî'nin (ö. 2/623-24) öldürülmesi<sup>44</sup> ile sona ermektedir. Dolayısıyla hicrî 1. ve 2. sene hadiselerini kapsamaktadır. Kısa şekilde tesis edilen mukaddimede eserin yazılış tarihi ve ismi belirtilmemektedir. Bununla birlikte bu zeyil daha çok *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ismiyle bilinmektedir.

Eserin başlangıcında yazar, "Sahâ'if-i mücelled-i sâni hâvî olacak vakâyi'-i mu'cizâtı ki şevâhid-i beyyinât-ı Medîne'den ibâretdür, ter-destî-i hâme-i sihr-âferîn ... nigâşte-i safahât-ı beyân itmege teşmîr-i sâ'id-i ihtimâm eyleyem."<sup>45</sup> ifadesi ile bu zeyli Şevâhidü'n-nübüvve,<sup>46</sup> Delâilü'n-nübüvve<sup>47</sup> türünde, yani Hz. Muhammed'in mucizelerini anlatacak tarzda kaleme alacağını ifade etmektedir. Fakat zeylin içeriğine baktığımızda siyer türüne uyacak şekilde sefer ve savaşların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Tüm siyer boyunca Hz. Peygamber'in Ammâr bin Yâsir'e (ö. 37/657-58) söylediği "Sen bâğiler tarafından öldürüleceksin." sözünün gerçekleşmesi<sup>48</sup> ve bir kurdun dile gelmesi<sup>49</sup> dışında mucize yer almamaktadır. Ayrıca Nâbî "... hâtime-i mücelled-i pişinde zebân-zed-i ney-pâre-i vâsıtî-nijâd olduğu üzere..."<sup>50</sup> ifadesiyle eserini Veysî'nin siyerine bağlayarak ilk olayı anlatmaya başlamaktadır.

Nâbî'nin bu zeylinde sadece sefer ve savaşlar anlatılmamıştır. Ayrıca dinî bazı hususların ortaya çıkış hadiseleri de verilmiştir. Mesela cuma namazının ilk olarak ne zaman ve nerede kılındığı, cuma gününe bu ismin verilmesinin nedenleri Zemahşerî'nin (ö. 538/1143-44) *Keşşâf* ve Ebussuud Efendî'nin (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-akli's-selîm*'i gibi bazı eserlere atf yaparak ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.<sup>51</sup> Namaz rekâtlarının sayısının tayin edilmesi,<sup>52</sup> ezanın ilk defa okunmaya başlanması,<sup>53</sup> kiblenin belirlenmesi,<sup>54</sup> ramazan ayında oruç tutmanın farz kılınması,<sup>55</sup> bu zeyilde üzerinde tafsilatlı olarak durulan diğer dinî hususlardır.

Nâbî bu zeyilde yıl esasına dayalı olarak vak'aları anlatmaktadır. Bunu yaparken yıl yıl başlık açmaz; fakat başlıktan hadiseye geçerken kullandığı bağlantı cümlesinde seneyi tayin eder. Mesela savaş hakkında ayetler inmesini anlatırken başlığın bitiminde "Saff-ârâyân-ı mesaff-ı rivâyât, bu haberde 'alem-efrâz-ı ittifakdur ki ikinci sene-i seniyye-i hicret-i 'aliyyede..."<sup>56</sup> ibaresiyle vak'aları verilecek olan seneye değinmektedir.

Yusuf Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin en dikkat çekici özelliklerinden birisi ciddi bir ön hazırlık yapılarak ve oldukça fazla kitap incelenerek kaleme alınmasıdır. Nitekim Nâbî, eserini yazarken Mollâ Miskîn'in *Meâricü'n-nübüvve*'si,<sup>57</sup> İbn Seyyidü'n-nâs'ın *Uyûnu'l-eser*'i,<sup>58</sup> Kastallânî'nin *Mevâhib-i Ledünniyye*'si,<sup>59</sup> Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî'nin *Târîhü'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Neffis*'i<sup>60</sup> gibi kitaplardan yararlanmış. Yazar ayrıca Mevlana Şeyh-zâde (ö. 950/1543-44),<sup>61</sup> Beyhakî (ö. 458/1065-66),<sup>62</sup> İbn İshak,<sup>63</sup> İbn Hişâm el-Me'ârifî<sup>64</sup> ve Hâfız Moğultay'ın (ö. 762/1360-61)<sup>65</sup> çeşitli eserlerinden de istifade etmiştir.

---

namazının kılınmasından başlayıp 2. senenin ortasında yaşanan gelişmelerden olan Asmâ binti Mervân'ın öldürülmesine kadar getirmekte, *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* ise bu olaydan kısa bir süre sonrasına tekabül eden gazve-i Benî Kaynukâ ile başlayıp hicrî 8. yılın ortalarında gerçekleşen Mekke'nin fethine kadar devam etmektedir. Buna göre Nâbî, muhtemelen Hz. Peygamber'in Medine'deki hayatının ilk 8 yılını iki cilt olarak kaleme almıştır. İlk cilt olan *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'de hicrî 1. sene başından 2. senenin ortalarına kadarki olayları anlatmış, ikinci cilt olan *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'de ise 2. yılın ortasından 8. yılın ortasına kadarki hadiseleri ele almıştır. Nâbî Efendî'nin zeylini tezyil eden Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030, vr. 2b.). Hz. Muhammed'in kronolojik olarak hayatı için bk. <http://www.kocar.org/yazilar/hz-muhammed-s-a-s-efendimizin-kronolojik-hayati-seniyyeleri-2/> E.T.: 02.05.2015

<sup>43</sup> agy, s. 179.

<sup>44</sup> agy, s. 315.

<sup>45</sup> Yusuf Nâbî Efendi, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 377, s. 179.

<sup>46</sup> Şevâhidü'n-nübüvve türü için bk. Erdem Can Öztürk, age.

<sup>47</sup> Delâilü'n-nübüvve türü için bk. Yusuf Şevki Yavuz (1994), "Delâilü'n-nübüvve" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 9, s. 115-117.

<sup>48</sup> Yusuf Nâbî Efendi, agy, s. 185-186.

<sup>49</sup> agy, s. 208.

<sup>50</sup> agy, s. 179.

<sup>51</sup> agy, s. 180.

<sup>52</sup> Agy, s. 204.

<sup>53</sup> Agy, s. 204.

<sup>54</sup> Agy, s. 238.

<sup>55</sup> Agy, s. 245.

<sup>56</sup> Agy, s. 221.

<sup>57</sup> agy, s. 180.

<sup>58</sup> agy, s. 183.

<sup>59</sup> agy, s. 216.

<sup>60</sup> agy, s. 204.

<sup>61</sup> agy, s. 181.

<sup>62</sup> ags.

<sup>63</sup> ags.

<sup>64</sup> agy, s. 185.

*Siyer-i Veysi'*ye yazılan ikinci zeylin muhtevasını özetleyecek olursak eser, kalemiye türünde beş beyitlik Türkçe bir manzume ile başlamaktadır. Nesir olarak devam eden kısımda yazar Hz. Muhammed'in hayatının önemli anlarının ya Mekke ya da Medine'de yaşandığını, ayetlerin de ya Mekke ya da Medine'de indiğini, bu yüzden tefsir âlimlerinin Kur'ân sûrelerini nâzil olduğu yere göre Mekkî ve Medenî olarak tasnif ettiğini belirtir. Ünlü yazar Veysi'nin de *Dürretü't-tâc* adlı siyerini aynı yöntemle tesis edip Mekkî cildin hicret-i nebevî ile bittiğini, Hz. Muhammed Medine'deyken gerçekleşen ve onun peygamberliğini ispatlayan mucizeleri bir kitapta anlatma arzusu duyduğunu ve bunu gerçekleştirme hususunda ümitli olduğunu ekler. Bu kısa mukaddimeden sonra siyerinin ilk vak'ası olan Rânûnâ Vadisi'nde cuma namazının kılınmasını anlatmaya geçer.<sup>66</sup>

*Zeyl-i Siyer-i Veysi'*de anlatılan konuları, yazımında kullanılan başlıklar doğrultusunda baştan sona kadar şu şekilde sıralamak mümkündür:

- [Rânûnâ Vadisi'nde İlk Cuma Namazının Kılınması]<sup>67</sup>
- [Mescid-i Nebevî'nin İnşa Edileceği Yerin Belirlenmesi]<sup>68</sup>
- [Hz. Muhammed'in Ebâ Eyyüb-i Ensârî'nin Evinde Misafir Olarak Kılması]<sup>69</sup>
- [Hz. Muhammed'in Mescid-i Nebevî İnşasına Katılması ve Ammar bin Yâsir'e Söylediği "Sen bâğiler tarafından öldürüleceksin." Sözü'nün Doğru Çıkması]<sup>70</sup>
- Abdullah bin Selâm'ın Tâc-ı İmânla Ser-efrâz Olduğudur.<sup>71</sup>
- Tafsîl-i Ahvâl-i Selmân-ı Fârisî<sup>72</sup>
- Hazret-i Selmân'ın Tâc-ı İslâm ile Ser-efrâz Olmak için Huzûr-ı Hümâyûna Geldiğidir.<sup>73</sup>
- Ta'yîn-i Rek'âtü's-salât li'l-Mukîm ve'l-Müsafir<sup>74</sup>
- Tafsîl-i Bidâ'-ı Ezân-ı Şerîf<sup>75</sup>
- Muhâcirîn ve Ensârın Nitak-bend-i Muvâhat Olduğudur.<sup>76</sup>
- Bu Makâle-i Mu'ciz-nümâ-yı Müşg-bûy Kissa-i Gürg-i Suhan-gûy Beyanındadır.<sup>77</sup>
- Tafsîl-i 'Arûsî-i Fâtımatu'z-zehra (r.a.)<sup>78</sup>
- Târîh-i Tezevvüc-i Aliyyü'l-murtazâ (r.a.)<sup>79</sup>
- İbtidâ-yı Nüzûl-i Âyât-ı Kitâl ve Hadîs-i "İnnâ Nebiyyü's-seyf"<sup>80</sup>
- Beyân-ı Gazve ve Seriyeye<sup>81</sup>
- Zikr-i Seriyeye-i Hamza bin Amr (r.a.)<sup>82</sup>
- Zikr-i Seriyeye-i Ubeyde bin el-Hâris (r.a.)<sup>83</sup>
- Zikr-i Seriyeye-i Sa'd bin Vakkas (r.a.)<sup>84</sup>
- Beyân-ı Vakâyi'-i Gazvetü'l-ebva ve Yukâlû lehu el-Veddân<sup>85</sup>
- Zikr-i Seriyeye-i Abdullah bin Cahşü'l-esedî Elletî Kânet Sebeben li-Gazveti Bedri'l-uzma ve Zâlike Yevmü'l-furkan Yevmü't-takıyyü'l-ceme'ân<sup>86</sup>
- Beyân-ı Mebhas-i Tahvîlü'l-kible bi-Mekketi'l-müşerreffe<sup>87</sup>
- Tetimme-i Mebhas-i Tahvîlü'l-kible<sup>88</sup>
- Tecdîd-i Binâ-yı Mescid-i Kuba<sup>89</sup>

<sup>65</sup> agy, s. 221.

<sup>66</sup> agy, s. 178-179.

<sup>67</sup> Agy, s. 179.

<sup>68</sup> Agy, s. 182-183.

<sup>69</sup> Agy, s. 184-185.

<sup>70</sup> Agy, s. 185-186.

<sup>71</sup> agy, s. 186.

<sup>72</sup> agy, s. 190.

<sup>73</sup> agy, s. 202.

<sup>74</sup> agy, s. 204.

<sup>75</sup> ags.

<sup>76</sup> agy, s. 206.

<sup>77</sup> agy, s. 208.

<sup>78</sup> ags.

<sup>79</sup> agy, s. 221.

<sup>80</sup> ags.

<sup>81</sup> agy, s. 222.

<sup>82</sup> agy, s. 223.

<sup>83</sup> agy, s. 227.

<sup>84</sup> agy, s. 229.

<sup>85</sup> ags.

<sup>86</sup> agy, s. 234.

<sup>87</sup> agy, s. 238.

<sup>88</sup> agy, s. 242.

<sup>89</sup> agy, s. 244.



- Gazve-i Bedrû'l-ûlâ<sup>90</sup>
- Farz-şüden-i Savm-ı Ramazan ve Zekâtü'l-fitra<sup>91</sup>
- El-gazvetü'l-kübrâ ve Melhametü'l-uzmâ Yevmü'l-furkan Yevmü't-takiyyü'l-ceme'ân ve Tesemmâ Bedrû'l-kübra<sup>92</sup>
- İhtilâf-ı Şeyheyn-i Âlî-kadr Der-bâre-i Esîrân-ı Bedr<sup>93</sup>
- Maktel-i Ebû Leheb-i La'în<sup>94</sup>
- Bu Kıssa Eşkiyâ-yı Kureys' den iken Umeyr bin Vehb el-Cüheymî'nün İslâm'a Geldiğidir.<sup>95</sup>
- Maktel-i Asmâ binti Mervân-ı Yehûdî<sup>96</sup>

Nâbî Efendî'nin ilk zeyli bu hadiselerin anlatımından sonra hatime bölümü olmaksızın sona ermektedir.

Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî'si Siyer-i Veysî* ile birlikte 1245 senesinde Bulak'ta basılmıştır.<sup>97</sup>

### 1.3. *Zeyl-i Siyer-i Nebevî - Yusuf Nâbî Efendî*<sup>98</sup>

Yusuf Nâbî Efendî ilk yazdığı zeyilden sonra ikinci bir zeyil daha yazmıştır. Nâbî, mukaddime bölümünde *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* adını koyduğunu belirttiği bu eserde ilk zeylin kaldığı yerden devam edip Veysî'nin siyerini hicrî 8. senenin ortalarına kadar getirmektedir. *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* hicretin 2. senesi olaylarından biri olan Benî Kaynukâ' gazvesi ile başlamakta<sup>99</sup> hicretin 8. senesi vak'alarından olan Mekke'nin fethi<sup>100</sup> ile sona ermektedir.

Mukaddime ve hatime bölümlerinde yazılış tarihi bilgisi yer almamaktadır. Yazar eserini tesis ederken en çok Kastallânî'nin *Mevâhib-i Ledünniyye*'sinden istifade etmiştir.<sup>101</sup>

Eserde anlatılan üçüncü hadise olan Karkaratü'l-küdr gazvesinin başlığında kullanılan "Vakâyi'-i Sene-i Sâlise-i Hicriyye..." ifadesinden sonra yıl esasına dayalı anlatıma geçilmektedir.<sup>102</sup> Nâbî'nin ilk siyerinde üzerinde durulan sene, başlık ile olay arasındaki bağlantı cümlesinde bildiriliyorken *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'de ise başlık içerisinde verilmektedir.

*Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'de esas olarak Hz. Peygamber'in savaş ve seferleri konu edinmiştir. Bununla birlikte Peygamber Efendimiz'in dönemin Habeş meliki, Rum kayseri, Acem kirası gibi liderlerine gönderdiği ve bu liderlerden aldığı mektuplara,<sup>103</sup> İslâm'ı merak eden Herakl ile Ebû Süfyân arasındaki soru-cevaplara,<sup>104</sup> Hz. Muhammed'in çeşitli mucizelerine<sup>105</sup> de yer verilmiştir. Nâbî, olayları anlatmaya başlarken çoğu zaman "Garîb-gûyân-ı dâstân-ı Seyyidü'l-ibrâr bu vech üzere tertîb-i ahbâr itmîşlerdür ki..." şeklinde genel ifadelerle siyer türü kitaplardan temin ettiği bilgileri paylaşmaktadır. Fakat bazı yerlerde "Esnâ-yı tesvîdde bir dûşîze-i garîbü'l-hiss-i hayâl-şikâf revzene-i zamîr-i müsevvid-i kesîr, ya'nî Nâbî-i hakirdür ki..."<sup>106</sup> şeklinde bir girişle şahsî görüşlerini de paylaşmaktadır.

*Zeyl-i Siyer-i Nebevî*, Veysî'nin siyerine yazılan zeyiller içerisinde muhteva ve edebî kıymet bakımından en önemlisidir.<sup>107</sup>

*Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'nin muhtevasını özetleyecek olursak Nâbî, iki beyitten meydana gelen münacaat bölümü ile siyerine başlar. Burada Hz. Muhammed'in siyerini tekmil etmeye niyet ettiğini belirtir Allah'tan, o peygamberlerin sultanı hatırına işini kolaylaştırmasını niyaz eder. Veysî Efendî'nin Hayrû'l-beşer'in hayatını anlatan bir siyer yazdığını, o siyerin çok başarılı olduğunu fakat Mekki cildi bitirip Medenî'yi tamamlayamadan, Bedr-i Kübrâ savaşının yazımından sonra vefat ettiğini söyler.<sup>108</sup>

<sup>90</sup> agy, s. 245.

<sup>91</sup> agy, s. 245.

<sup>92</sup> agy, s. 246.

<sup>93</sup> agy, s. 306.

<sup>94</sup> agy, s. 309.

<sup>95</sup> agy, s. 312.

<sup>96</sup> agy, s. 315.

<sup>97</sup> Abdulsamet Özmen, Dicle Üniversitesi'nde bu siyer üzerine bir doktora tezi hazırlamaktadır.

<sup>98</sup> Bu başlık altında verilen inceleme sonuçları *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*'nin Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 675'te kayıtlı nüshası incelenerek elde edilmiştir.

<sup>99</sup> Yusuf Nâbî Efendî, *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 675, s. 9.

<sup>100</sup> agy, s. 382.

<sup>101</sup> agy, s. 29, 70, 212.

<sup>102</sup> agy, s.13.

<sup>103</sup> agy, s. 251, 252, 257, 271, 280.

<sup>104</sup> agy, s. 259-264.

<sup>105</sup> agy, s. 194.

<sup>106</sup> agy, s. 445.

<sup>107</sup> Erkan, agmd, s. 34.

<sup>108</sup> agy, s. 6-7.

Nesir içerisine yerleştirdiği ve içinde mahlasının geçtiği bir beyitle Veysî'nin siyerini tamamlamaya niyet ettiğini ifade eder. Düz yazı olarak devam ettiği kısımda ise bu karara bazı mülahazalar neticesinde ulaştığını belirtir. Bu zeyli yazmasına neden teşkil eden mülahazaları şu şekilde sıralamaya başlar:

- a) Veysî gibi önemli bir yazarın Hz. Peygamber'i anlattığı eserin kararını bulmaması irfan sahibi kişilere himmet noksanlığı olacaktır.
- b) Hz. Muhammed'in siyeri yarım dururken Allah'ın verdiği nefesi şahısların methiyesi ve şarap ile güzeller evsafında harcamak hüsrana olacaktır.
- c) Peygamber Efendimiz'in ortaya çıkışında yaşananları esere dönüştürme gayretinde olanlara Allah'ın inayeti anlam hazineleri kapılarını açacaktır.
- d) Nâbî'nin yaralı gönlünden ortaya çıkan edebî ifadeleri müşkülpesent zihinler beğenmese de bunların zımında yer alan salât ve selâmların Hz. Muhammed'in makamına ulaşmasıyla o, Allah'ın takdirini kazanacaktır.<sup>109</sup>

Yazar devamında bu mülahazaların kendisini şevklendirdiğini, Allah'a tevekkül ederek, Hz. Peygamber'in ruhaniyetinden feyiz umarak Veysî'nin siyerinin devamını yazmaya başladığını ve adını *Zeyli-i Siyer-i Nebevi* koyduğunu belirtir. Hayatını kaybetmeden eserini bitirmesi ve siyerinin Veysî'nin iki cildinin üçüncüsü olacak kadar kıymet kazanması için Allah'a dua eder. Münacaat ve dua içerikli bir kıta ile mukaddime bölümünü sona erdirip vak'aları anlatmaya geçer.<sup>110</sup>

*Zeyli-i Siyer-i Nebevi*'de anlatılan konuları, yazımında kullanılan başlıklar doğrultusunda baştan sona kadar şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Gazve-i Benî Kaynukâ' ez-Siyer-i Hayrû'l-beşer<sup>111</sup>
- Vâkı'a-i Gazve-i Sevîk<sup>112</sup>
- Vakâyi'-i Sene-i Sâlise-i Hicriyye Vâkı'a-i Gazve-i Karkaratü'l-küdr<sup>113</sup>
- Vâkı'a-i Gazve-i Enmâr (Züemer)<sup>114</sup>
- Seriyeye-i Muhammed bin Müslime ve Katl-i Ka'b bin Eşref-i Yehûdî<sup>115</sup>
- Vak'a-i Zifâf-ı Hazret-i Osman (r.a.)<sup>116</sup>
- Akd-ı İzdivâc-ı Hafsa (r.a.)<sup>117</sup>
- Vilâdet-i Hazret-i İmam Hasan bin Aliyyü'l-murtazâ (r.a.)<sup>118</sup>
- Gazve-i Muvahhaşa-i Uhud<sup>119</sup>
- Gazve-i Hamraü'l-esed<sup>120</sup>
- Vakâyi'-i Sâl-i Cihârüm-i Hicrî, Evvel-i Vakâyi' Def'a-i Seriyeye-i Recî Beyânındadır.<sup>121</sup>
- Seriyeye-i Abdullah İbn Enîs (r.a.)<sup>122</sup>
- Vâkı'a-i Hâ'ile-i Bî'rü Ma'ûne<sup>123</sup>
- Vâkı'a-i Gazve-i Benî en-Nadîr-i Bed-tahmîr<sup>124</sup>
- Gazve-i Bedr-i Mev'id<sup>125</sup>
- Vak'a-i Tahrîm-i Hamr<sup>126</sup>
- Vakâyi'-i Sâl-i Hâmis-i Hicrî, Gazve-i Zâtü'r-rikâ'<sup>127</sup>
- Gazve-i Dûmetü'l-cendel<sup>128</sup>

<sup>109</sup> agy, s. 7-8.

<sup>110</sup> agy, s. 8-9.

<sup>111</sup> agy, s. 9.

<sup>112</sup> agy, s. 12.

<sup>113</sup> agy, s. 13.

<sup>114</sup> agy, s. 14.

<sup>115</sup> agy, s. 17.

<sup>116</sup> agy, s. 25.

<sup>117</sup> agy, s. 25.

<sup>118</sup> agy, s. 28.

<sup>119</sup> agy, s. 29.

<sup>120</sup> agy, s. 89.

<sup>121</sup> agy, s. 94.

<sup>122</sup> agy, s. 102.

<sup>123</sup> agy, s. 104.

<sup>124</sup> agy, s. 108.

<sup>125</sup> agy, s. 117.

<sup>126</sup> agy, s. 121.

<sup>127</sup> agy, s. 125.

<sup>128</sup> agy, s. 127.

- Gazve-i Müreysî' ve Tesemmâ Gazve-i Benî el-Mustalık<sup>129</sup>
- Muhâsama-i Sinan ve Cehcâh<sup>130</sup>
- Vâkı'a-i İfk-i Sıddıka (r.a.)<sup>131</sup>
- Vâkı'a-i Nüzûl-i Âyet-i Teyemmüm<sup>132</sup>
- Vâkı'a-i Gazâ-yı Garrâ-yı Hendek ve Tesemmâ Gazvetü'l-ahzâb<sup>133</sup>
- Gazve-i Benî Kureyza<sup>134</sup>
- Bu Makâle-i Rikkat-engîz Hazret-i Sa'd'ın (r.a.) Cisir-i Şehâdetden Dârü'l-mülk-i Sa'âdete Ubûr Buyurdıkları Beyânındadır.<sup>135</sup>
- Bu Makâle-i Muhtasıra Mezen (?) Kabilesinin Râhile-bend-i Râh-ı İmân Oldukları Beyânındadır.<sup>136</sup>
- Vakâyi'-i Sâl-i Sâdis-i Hicrî, Seriyeye-i Ganîmet-i Encâm-ı Muhammed bin Müslime (r.a.)<sup>137</sup>
- Vak'a-i İrtidâd u Mücâzât-ı Kabîle-i Ureyn<sup>138</sup>
- Vak'a-i Bî'atü'r-rıdvân ve Beyân-ı Keyfiyyet-i Sulh-ı Hudeybiye<sup>139</sup>
- Vakâyi'-i Külliye-i Sene-i Sâbî'a ve Min-cümletihâ İrsâli'l-kitâb ile'l-mülûk<sup>140</sup>
- Tafsil-i Ahvâl-i Resânende-i Nâme-i Hayrû'l-beşer Be-cânib-i Herakl-i Rûm<sup>141</sup>
- Kitâb-ı Fahr-ı Âlem (s.a.v.) İlä Hüsrev Pervîz-i Kısra-yı Acem<sup>142</sup>
- Kitâb-ı Fahrü'l-müslimîn (s.a.v.) İle'l-Mukavkıs-ı Sultân-ı Mısır<sup>143</sup>
- Kitâbü'n-nebî (s.a.v.) İle'l-Hâris bin Ebî Şemir el-Gasânî-i Hâkim-i Bilâd-ı Dımışku's-şâm<sup>144</sup>
- Kitâb-ı Fahrü'l-mürselîn (s.a.v.) İlä Hevze bin Alî Hanefî-i Hâkim-i Memleket-i Yemâme<sup>145</sup>
- Kudûm-i Hazret-i Ebâ Hüreyre (r.a.)<sup>146</sup>
- Vakâyi'-i Sâl-i Heftüm-i Hicrî, Vâkı'a-i Gazve-i Aliyye-i Hayber Ez-gazavât-ı Seyyidü'l-beşer<sup>147</sup>
- Cem' u Taksîm-i Ganâyim-i Hayber<sup>148</sup>
- Tesmîm-kerden-i Yehûd-ı Hayber Hazret-i Fahrü'l-enbiyâ (s.a.v.)<sup>149</sup>
- Vâkı'a-i Feth-i Fedek<sup>150</sup>
- Vak'a-i Reddî's-şems li-'Aliyyü'l-murtazâ (r.a.)<sup>151</sup>
- Vâkı'a-i Feth-i Teymâ<sup>152</sup>
- Vâkı'a-i Umre-i Kazâ<sup>153</sup>
- Vakâyi'-i Sâl-i Heştüm Ez-hicret-i Seyyidü'l-mürselîn, İslâm-ı Hâlid bin Velîd (r.a.) ve İslâm-ı Ahad-ı Dühâtü'l-Arab Amr ve İslâm-ı Osmân bin Ebî Talha Abdü'd-dâr Hâfız-ı Miftâh-ı Beytü'l-harâm (r.a.)<sup>154</sup>
- Vâkı'a-i Azîme-i Gazve-i Mûte<sup>155</sup>
- Vak'a-i Azîme-i A'zamü'l-fütühât ve Eşrefü'l-gazavât Feth-i Mekke-i Mükerreme<sup>156</sup>

Yusuf Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Nebevî'si* bu vak'aların anlatımından sonra hatime bölümü olmadan sona ermektedir.

<sup>129</sup> agy, s. 128.

<sup>130</sup> agy, s. 132.

<sup>131</sup> agy, s. 139.

<sup>132</sup> agy, s. 153.

<sup>133</sup> agy, s. 155.

<sup>134</sup> agy, s. 195.

<sup>135</sup> agy, s. 209.

<sup>136</sup> agy, s. 211.

<sup>137</sup> agy, s. 212.

<sup>138</sup> agy, s. 213.

<sup>139</sup> agy, s. 214.

<sup>140</sup> agy, s. 248.

<sup>141</sup> agy, s. 254.

<sup>142</sup> agy, s. 271.

<sup>143</sup> agy, s. 280.

<sup>144</sup> agy, s. 283.

<sup>145</sup> agy, s. 285.

<sup>146</sup> agy, s. 287.

<sup>147</sup> agy, s. 288.

<sup>148</sup> agy, s. 324.

<sup>149</sup> agy, s. 327.

<sup>150</sup> agy, s. 342.

<sup>151</sup> agy, s. 343.

<sup>152</sup> agy, s. 347.

<sup>153</sup> agy, s. 348.

<sup>154</sup> agy, s. 356-357.

<sup>155</sup> agy, s. 364.

<sup>156</sup> agy, s. 382.

*Zeyl-i Siyer-i Nebevi* 1248 senesinde Bulak'ta basılmıştır.<sup>157</sup>

#### 1.4. *Zeyl-i Siyer-i Nâbi* – *Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ*<sup>158</sup>

Bu eser Nâbî'nin *Zeyl-i Siyer-i Nebevi*'sine yazılmış bir zeyildir. *Zeyl-i Siyer-i Nâbi*, *Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî* ve *Tetimme-i Zeyl-i Siyer-i Veysî* gibi isimlerle bilinmektedir. Nâbî'nin kaldığı yer olan hicrî 8. seneden devam eder ve 11. yıla kadar yaşanan hadiseleri anlatır. Böylelikle Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalib'in Zemzem Kuyusu'nu bulması vak'asıyla başlayan Veysî'nin siyerini hicrî 11. seneye kadar getirir. Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza (ö. 1136/1723-24 [?]), ilk hadise olarak Mekke'nin fethinin tamamlanmasını anlatır. Son olarak üzerinde durduğu vak'a ise Hz. Peygamber'in vefatıdır.

*Zeyl-i Siyer-i Nâbi*'nin Millet Kütüphanesi Ali Emîri Bölümü nr. 353 ve Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 3351/3'te kayıtlı nüshaları 1107/1695-96 senesinde istinsah edilmişlerdir. Buradan hareketle bu zeylin 1107/1695-96 yılından önce yazıldığını söylemek mümkündür.

Nazmî-zâde Hüseyin de Veysî ve Nâbi gibi oldukça külfetli bir dil ve anlatım tercih etmiştir.<sup>159</sup> Yıl esasına dayalı anlatımın kullanılması her üç sanatçıda görülen başka bir özelliktir. Fakat Nazmî-zâde'nin düzenli ve istikrarlı bir şekilde tarih bildirerek ilerlediğini söylemek mümkün değildir. O, ender durumlarda olayın gerçekleştiği seneyi bildirmiş, bunu da "...endahte-i mezbele-i in'idam olunmağa şitâb olup sâmin-i hicriyye ale's-sabah..."<sup>160</sup> örneğinde olduğu gibi anlatımın içerisinde yapmıştır.

*Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî*, siyer türünde çeşitli kitaplardan yararlanılarak yazılmıştır. Kastallânî'nin *Mevâhib-i Ledünniyye*'si<sup>161</sup> ve Emir Cemalüddin Ataullah b. Mahmud b. Fazlillah el-Hüseyni eş-Şirâzî'nin (ö. 927/1520-21) *Ravzatü'l-ahbâb fi Siyeri'n-nebi ve'l-Âl ve'l-Ashâb*<sup>162</sup> bu kitaplardan bazılarıdır. Hz. Muhammed'in bir hutbesinin doğrudan *Mevâhib-i Ledünniyye*'den alıntılanması göze çarpan bir özelliktir.<sup>163</sup>

*Zeyl-i Siyer-i Nâbi* diğer siyerlere nazaran zengin muhtevası ile oldukça dikkat çekmektedir. Bu siyerde Hz. Peygamber'in gazve ve seriyeleri ile birlikte pek çok tamamlayıcı bilgi de verilmektedir. Hz. Muhammed'in hilyesi, faziletleri ve mucizeleri bu eserde yer alan ek bölümler olup hepsinde doyurucu bilgiler yer almaktadır. Hilyede<sup>164</sup> Peygamber Efendimiz'in ayrıntılı dış görüntüsü, faziletleri<sup>165</sup> bölümünde 20 erdem, mucizeler<sup>166</sup> kısmında 20 olağanüstü olay anlatılmaktadır.

Hz. Muhammed'in çocukları, eşleri, amcaları, sütkardeşleri,<sup>167</sup> kâtipleri, müezzinleri, şairleri, bekçileri,<sup>168</sup> silahları ve atları<sup>169</sup> hakkında malumat Nazmî-zâde siyerinin muhtevasını zengin kılan diğer bilgilerdir.

*Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî*'nin bu zengin muhtevası ayrıca bazı belge ve edebî malzemelerle desteklenmiştir. Hz. Muhammed'e yazılan ya da onun yazdığı mektuplar<sup>170</sup> ve vefatından sonra kaleme alınan mersiyeler<sup>171</sup> bu eserde muhtevayı destekleyen unsurlardır. Mersiye örneklerine yer vermek daha önce yazılmış olan *Siyer-i Veysî* ve zeyillerinde görülen bir özellik olmayıp sadece Nazmî-zâde zeylinde yer almaktadır.

*Zeyl-i Siyer-i Nâbi*'nin sonunda "Bu Makâle-i Faslu'l-hitâb İtirâf-ı Kusûr ve Bârgâh-ı İzzete Ref'-i Ruk'a-i Niyâz ile Hâtimetü'l-kitâbdır." biçiminde bir başlık ile hatime bölümü tesis edilmiştir. Hatime bölümüne yer vermek önceki siyerlerde bulunmayan başka bir hususiyettir.

*Zeylû'z-zeyl alâ Siyer-i Veysî*'nin muhtevasını özetleyecek olursak Nazmî-zâde, bir kıt'adan oluşan münacaat bölümünde Allah'a niyaz ederek siyerine başlar. Nesir ile devam ettiği bölümde siyer türüne övgüde bulunur. Bu övgüde Türkçe, Farsça ve Arapça yazılan siyerlerin üstünlüklerini eşit tutması dikkat çekicidir. İki beyitlik Farsça bir manzume ile siyere duyduğu sevgiyi dile getirir. Nesir ile devam edip Veysî'nin bu yolda ilk üstat olduğunu belirtir. İki beyitlik Türkçe şiirle Veysî'yi över. Tekrar düz yazıya geçerek Veysî'nin siyerinin Büyük Bedir savaşında sona erdiğini, ikinci üstat olan Yusuf Nâbî'nin bazı mülâhazalar neticesinde Veysî'ye zeyil yazdığını fakat onun da siyerinin Mekke'nin fethinde bittiğini ifade

<sup>157</sup> Abdulsamet Özmen, Dicle Üniversitesi'nde bu siyer üzerine bir doktora tezi hazırlamaktadır.

<sup>158</sup> Bu başlık altında verilen inceleme sonuçları *Zeyl-i Siyer-i Nâbi*'nin Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030'da kayıtlı nüshası incelenerek elde edilmiştir.

<sup>159</sup> Erkan, agmd, s. 34.

<sup>160</sup> Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza, *Zeyl-i Siyer*, Ankara- Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030, vr. 5a.

<sup>161</sup> agy, vr. 22a.

<sup>162</sup> agy, vr. 34b ve 49a.

<sup>163</sup> agy, vr. 4b.

<sup>164</sup> agy, vr. 70a.

<sup>165</sup> agy, vr. 85b.

<sup>166</sup> agy, vr. 87b.

<sup>167</sup> agy, vr. 69a.

<sup>168</sup> agy, vr. 82b.

<sup>169</sup> agy, vr. 84a.

<sup>170</sup> agy, vr. 40a-b, 52b.

<sup>171</sup> agy, vr. 67b, 68a.

eder. Kendisinin bu eseri sonlandırıp kafilenin üçüncü kişisi olmayı istediğini ekler. Üç beyitlik Farsça bir manzumede aynı düşünceleri tekrar eder. Mukaddimenin sonunda eserinin Hz. Muhammed'in yüce makamına sunulmasının günahkâr gönlüne merhem olacağı hususunda ümitli olduğunu belirtip hadiseleri anlatmaya geçer.<sup>172</sup>

*Zeyl-i Siyer-i Nâbî*'de anlatılan konuları, yazımında kullanılan başlıklar doğrultusunda şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bu Ferîde-i Sadeğçe-i Ta'bir-i Dil-güşâ Tekmîl-i Ikdu'l-cevâhir-i Ümmü'l-kurâdır.<sup>173</sup>
- Bu Ta'bir-i Dil-pezir-i Sihat-be-resîd Seriyeye-i Hâlid bin el-Velid (r.a.) Beyânındadır.<sup>174</sup>
- Bu Terkîb-i Sihat-ihtisâs Seriyeye-i Amr bin el-Ass (r.a.) Beyânındadır.<sup>175</sup>
- Bu Makâle-i Fâika Def'a-i Sâniye-i Seriyeye-i Hâlid bin el-Velid (r.a.) Beyânındadır.<sup>176</sup>
- Bu Fetih-nâme-i Celîl-eser Sultân-ı Melâik-sipâh Mahfil-trâz-ı Çarh-ı Zerrîn-külâh bi'n-Nefs Teşrif Buyurdıkları Gazve-i Hüneyn'dir.<sup>177</sup>
- Bu Fıkarât-ı Ferah-engiz Kitâbe-i Şukka-i Alem-efrâz-ı Istifâ Hazretlerinin bi'n-Nefs Tevcih-i İnân Buyurdıkları Gazve-i Tâif ve Taksim-i Ganâim ve Edâ-yı Umre ve Taybe-i Tayyibeye Kudûm-i Meymenet-lüzûmları Beyânındadır.<sup>178</sup>
- Bu Lâmi'a-i Şevk-engiz Vilâdet-i Hazret-i İbrâhim-i Gül-i Gülzâr-ı Firdevs-i Na'im Kadem-zen-i Gülşen-i Vücûd Olduklarıdır.<sup>179</sup>
- Bu Makâle-i Dil-güşâ Ba'de'l-feth Vâki' Olan Serâyâ Beyânındadır.<sup>180</sup>
- Seriyeye-i Uyeyne bin Husayn el-Fezârî (r.a.)<sup>181</sup>
- Seriyeye-i Velid bin Ukbe (r.a.)<sup>182</sup>
- Seriyeye-i Abdullah bin Avsece (r.a.)<sup>183</sup>
- Seriyeye-i Kutbe bin Âmir (r.a.)<sup>184</sup> 20a
- Seriyeye-i Dahhâk bin Süfyân (r.a.)<sup>185</sup>
- Seriyeye-i Alkama bin Mücezziz el-Mudlici (r.a.) Beyânındadır.<sup>186</sup>
- Seriyeye-i Ali bin Ebî Tâlib (r.a.)<sup>187</sup>
- Bu Fıkra-i Latife Hazret-i Mahbûb-ı Âlem (s.a.v.) Ümmehât-ı Mü'minîne Cilve-nümâ-yı İstiğnâ Oldukları Kaziyeye-i İlâdır.<sup>188</sup>
- Bu Makâle-i Dağdağa-fersây Gazâ-yı Âkıbet-be-hayr-ı Tebük Beyânındadır.<sup>189</sup>
- Seriyeye-i Hâlid bin el-Velid (r.a.)<sup>190</sup>
- Bu İbâret-i İbret-medlûl Mevt-i Abdullah bin Übeyy [bin] Selûl Beyânındadır.<sup>191</sup>
- Bu Makâle-i Celîlü'l-eser Hacc-güzâr-ı Sıddîk-ı Ekber Beyânındadır.<sup>192</sup>
- Bu Makâle-i Dağdağa-engiz Kıssa-i Li'ân Beyânındadır.<sup>193</sup>
- Bu İbâret-i Şerife Melik-i Habeş Necâşî'nin Terk-i Tâc u Taht ve Gurfe-güzîn-i Gülşen-i Serây-ı Âhîret Olduğu Beyânındadır.<sup>194</sup>
- Bu Fıkra-i Rikkat-engiz Bânû-yı Hânde-i Nebevî Ümmü Gülsüm Serâ-perde-nişîn-i Âhîret Olduğudur.<sup>195</sup>

<sup>172</sup> agy, vr. 1b-3a.

<sup>173</sup> agy, vr. 3b.

<sup>174</sup> agy, vr. 4b-5a.

<sup>175</sup> agy, vr. 5b.

<sup>176</sup> agvr.

<sup>177</sup> agy, vr. 6b.

<sup>178</sup> agy, vr. 12a.

<sup>179</sup> agy, vr. 17a.

<sup>180</sup> agy, vr. 17b.

<sup>181</sup> agy, vr. 18a.

<sup>182</sup> agy, vr. 19a.

<sup>183</sup> agy, vr. 20a.

<sup>184</sup> agvr.

<sup>185</sup> agy, vr. 20b.

<sup>186</sup> agvr.

<sup>187</sup> agy, vr. 21b.

<sup>188</sup> agy, vr. 22a.

<sup>189</sup> agy, vr. 23a.

<sup>190</sup> agy, vr. 29b.

<sup>191</sup> agy, vr. 33b.

<sup>192</sup> agy, vr. 34b.

<sup>193</sup> agy, vr. 37a.

<sup>194</sup> agy, vr. 38b.

<sup>195</sup> agy, vr. 39a.

- Bu Nâdire Hazret-i Muâz bin Cebel ve Mûsâ Eş'ârî'yi Yemen Tarafına Meb'ûs Oldukların Beyânındadır.<sup>196</sup>
- Kazıyye-i İrsâl-i Hâlid (r.a.). Bu Kıssa-i Ferah-iştimâl Hazret-i Hâlid bin Velid Kabile-i Abdülmedân'a İrsâl Olunduğu Beyânındadır.<sup>197</sup>
- Bu Makâle-i Rengîn-edâ Hazret-i Aliyyü'l-murtazâ Yemen Tarafına İnân-tâb-ı Azîmet Ettiği Beyânındadır.<sup>198</sup>
- Bu Makâle-i Rûhânî-eser-i Emîn Dahı Hazret-i Cibrîl Meclis-i Nebevîde Zâhir Olduğudur.<sup>199</sup>
- Bu Makâle-i Hüzn-âver Mahdûm-ı Hân-vâde-i Nebeviyye Hazret-i İbrâhim Raht-keş-i Dâr-ı Na'im oldukları Beyânındadır.<sup>200</sup>
- Bu Makâle-i Şevk-engîz Hazret-i Sultân-ı Serîr-efrûz-ı Heft-kişver (s.a.v.) Mahmil-ârâ-yı Hacc-ı Ekber Oldukları Beyânındadır.<sup>201</sup>
- Bu İbâret-i Latîfe Mübâhele-i Çelipâ Beyânındadır.<sup>202</sup>
- Bu Fasl-ı Müstağreb Zamân-ı Risâlet-penâhîde Nâm-keş-i Nübüvvet Olan Har-meşrebânda Derzîkri Esvedü'l'ansî<sup>203</sup>
- Zîkr-i Müseylemetü'l-kezzâb<sup>204</sup>
- Zîkr-i Ahvâl-i Tulayha bin Huveylid<sup>205</sup>
- Bu Makâle-i Belîğa Serıyye-i Hazret-i Usâme bin Zeyd Beyânındadır.<sup>206</sup>
- Bu Makâle-i Dil-dûz Bâ'is-i Medâmî'-i Makâle-sûz Hazret-i Sâhib-i Livâ-yı Ma'kûd, Teşrif-i Makâm-ı Mahmûd Olduğudur.<sup>207</sup>
- Bu Matlab-ı A'lâ Sıfat-ı Münîfe-i Nebeviyye'den (s.a.v.) Münebbeşe Olan Esâmî ve Eknâyî-i Âliyye ve Nesl-i Kerîm ve Ezvâc-ı Tâhirât ve A'mâm ve Ammât ve Ahavât-ı Rezâ' ve Ceddât ve Hadem ve Mevâlî-i Muhterem ve Silâh u Edevât-ı Vüfûd-ı Selâmet-mevfûdları Beyânındadır.<sup>208</sup>
- Zîkr-i Hilve-i Nebeviyye (s.a.v.)<sup>209</sup>
- Zîkr-i Evlâd-ı Emcâd<sup>210</sup>
- Zîkr-i Ezvâc-ı Tâhirât-ı Ümmehâtü'l-mü'minîn<sup>211</sup>
- Bu Makâle-i Müşğîn-külâle A'mâm ve Ammât ve Ahavât-ı Rezâ'a ve Ceddât-ı Nebeviyye Beyânındadır.<sup>212</sup>
- Bu Kazıyye-i Marziyye Huddâm ve Mevâlî-i Kirâm ve Küttâb ve Mü'ezzinân ve Şu'arâ ve Hârisân-ı Nübüvvet-penâhî Beyânındadır.<sup>213</sup>
- Bu Defter-i Zerrin-nigâr Hâssa-i Hümâyûn-ı Nebeviyye Olan Edevât-ı Kârzâr ve Merâkib-i Sabâ-reftâr Beyânındadır ki Zîkr Olunur.<sup>214</sup>
- Bu Ta'bîr-i Dil-ârâ Âb-rû-yı Her-dü-serâ Bâ'is-i Râbita-i Zîr ü Bâlâ (s.a.v.) Hazretlerinin Ba'zı Fezâilidir.<sup>215</sup>
- Bu İbâret-i Dil-güşâ Ya'ni Mu'cizât-ı Bâhire-i Hayrû'l-verâ Beyânındadır.<sup>216</sup>
- Mu'cize-i Ziyâfet-i Mevfûru'l-bereket-i Hazret-i Enes bin Mâlik (r.a.)<sup>217</sup>
- Ez-cümle Mu'cizât-ı Sâire<sup>218</sup>

<sup>196</sup> agvr.

<sup>197</sup> agy, vr. 39b.

<sup>198</sup> agy, vr. 40a.

<sup>199</sup> agy, vr. 41a.

<sup>200</sup> agy, vr. 41b.

<sup>201</sup> agy, vr. 42a.

<sup>202</sup> agy, vr. 49a.

<sup>203</sup> agy, vr. 51a.

<sup>204</sup> agy, vr. 52a.

<sup>205</sup> agy, vr. 54a.

<sup>206</sup> agy, vr. 55a.

<sup>207</sup> agy, vr. 56b.

<sup>208</sup> agy, vr. 69a.

<sup>209</sup> agy, vr. 70a.

<sup>210</sup> agy, vr. 72b.

<sup>211</sup> agy, vr. 75b.

<sup>212</sup> agy, vr. 81a.

<sup>213</sup> agy, vr. 82b.

<sup>214</sup> agy, vr. 84a.

<sup>215</sup> agy, vr. 85b.

<sup>216</sup> agy, vr. 87b.

<sup>217</sup> agy, vr. 88a.

<sup>218</sup> agy, vr. 89a.

Nazmî-zâde Efendi bu maddeler ile Hz. Peygamber'in siyerini sunduktan sonra "Bu Makâle-i Faslu'l-hitâb İtirâf-ı Kusûr ve Bârgâh-ı İzzete Ref'-i Ruk'a-i Niyâz ile Hâtimetü'l-kitâbdır."<sup>219</sup> başlığı ile hatime bölümüne geçer. Hatimede eserinin beğenilmeye layık olmasa da Hz. Peygamber'in kılavuzluğunu anlattığı için takdir edilmesi gerektiğini söyler. Günah dalgalarına batmaktan kendisini kurtarması için Allah'a tazarruda bulunarak eserini bitirir.<sup>220</sup>

*Zeyl-i Siyer-i Nâbî* üzerine henüz tamamlanmış müstakil bir çalışma bulunmamaktadır.<sup>221</sup>

### 1.5. *Zeyl-i Siyer-i Veysî - Tıflî Ahmed Çelebi*

Bu zeyil Tıflî Ahmed Çelebi (ö. 1223/1808-9 [?]) tarafından kaleme alınmıştır. Kerkük'te doğan Tıflî Ahmed, Kethüda kaleminden yetişip Eflâk ve Boğdan divan efendisi oldu. II. Mahmud devrinin (1808-1839) ilk yıllarında vefat etti.<sup>222</sup>

Tıflî Efendi, Yusuf Nâbî ile Nazmî-zâde Hüseyin'in Hz. Peygamber'in hayatında önemli yeri olan bazı hadiseleri ele almadıkları ve bazı olayları yeterince aydınlatmadıkları için bu siyeri kaleme almaya karar vermiştir. Tıflî Ahmed Çelebi'nin zeylinde işlenen vak'alar şunlardır:

- Mekke'nin Fethine Tetimme
- Hüneyn ve Tâif Gazveleri
- Hüneyn ve Tâif Gazvelerinde Ele Geçirilen Ganimetlerin Taksimi
- Umrenin Edâsı
- Medine'ye Dönüş
- Hz. Muhammed'in Oğlu İbrâhim'in Doğumu
- Ka'b bin Züheyr Felâketi
- Tebük Gazvesi
- Abdullah bin Übey bin Selül'ün Helâk Olması
- Hz. Ebûbekr-i Sıddîk'in Haccı
- Habeş Kralı Neccâşî'nin Ölümü
- Hz. Peygamber'in Veda Haccı

Tıflî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî'si*, *Veysî* ve diğer zeyil yazarların kullandığı külfetli üslûpla kaleme alınmıştır. Aradaki tek fark bu zeyilde anlatımda daha fazla şiir kullanılmasıdır.

Tıflî Ahmed zeylinin tek yazma nüshası Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi nr. 40/242'dedir.<sup>223</sup>

### 1.6. *Zeyl-i Siyer-i Veysî - Süleyman Tâlib*

Bu zeyil Koçhisârî-zâde Süleyman Tâlib (ö. 1208/1793-94'ten Sonra) tarafından 1206/1791-92 senesinde kaleme alınmıştır. Süleyman Tâlib hassa ordusu silâhşörlerinden olup *Ikdu'l-cevher fi Şerhi'l-fikhi'l-ekber* isimli eserin de müellifidir.<sup>224</sup>

Süleyman Tâlib'in siyeri Nâbî'nin ilk zeyline yazılmış bir zeyildir. Hicrî 2. sene hadiselerinden olan Benî Kaynakâ' gazvesinden başlayıp son olarak hicrî 6. sene vak'alarından biri olan Hudeybiye antlaşmasını ele almaktadır. Bilinen tek yazma nüshası Alman Milli Kütüphanesi nr. Ms. Or. Oct. 1049 Staatsbibliothek, Berlin'de kayıtlıdır.<sup>225</sup>

### 2. *Zeyl-i Siyer-i Veysî - Nev'î-zâde Atâyî*

#### 2.1. *Adı ve Yazılış Tarihi*

*Dürretü't-tâc fi Sîreti Sâhibi'l-mî'râc*'ı tezyil etmeden önce *Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye* gibi başka önemli bir esere zeyil yazar Nev'î-zâde Atâyî, mukaddimede bu telife *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fi Tekmileti's-şakâ'ik* ismini verdiğini ifade etmektedir.<sup>226</sup> Fakat Atâyî, *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyilde eseri için herhangi bir özgün isim zikretmemektedir. Bununla birlikte Atâyî'nin eseri doğrudan *Veysî*'nin *Dürretü't-tâc*'ına zeyil olduğu için *Zeyl-i Siyer-i Veysî* şeklinde isimlendirmek doğru olacaktır. Nitekim bu eser yazma eser kütüphanelerinde daha çok *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ismiyle kaydedilmiştir.

Bazı kataloglarda bu eserin nüshaları *Gazve-i Benî Selîm*<sup>227</sup> ya da *Gazve-i Uhud*<sup>228</sup> gibi isimlerle de kayıtlıdır. Bunun nedeni bu yazmaların Atâyî'nin zeylinin bir kısmını ihtiva ediyor olmasıdır.

<sup>219</sup> agy, vr. 96b.

<sup>220</sup> agy, vr. 96b-99a.

<sup>221</sup> *Zeyl-i Siyer-i Nâbî* üzerine Dicle Üniversitesi'nde Mehmet Büküm tarafından bir doktora tezi hazırlanmaktadır.

<sup>222</sup> Mehmed Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî*, (haz.) Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, C. 5, s. 1634.

<sup>223</sup> Erkan, agmd, s. 34.

<sup>224</sup> Şerafettin Gölcük ve Adil Bebek (1995), "el-Fikhu'l-ekber" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1995, C. 12, s. 546.

<sup>225</sup> Erkan, agmd, s. 34.

<sup>226</sup> Donuk, agt, s. 244.

<sup>227</sup> bk. Burdur İl Halk Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 15 Hk 531/1.

<sup>228</sup> bk. İspanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Bölümü nr. B.N.M. 12099/1.

Nev'î-zâde Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'nin mukaddimesinde "... sâl-i huçeste-me'âl-i hicretten keşide-i cânib-i ebedü'l-ebedîn olan evtâr-ı sepîd ü siyâh-ı leyâlî vü eyyâm ... endâze-i düvâzdeh-kirât-ı sinîn ile bin kırk üç 'adedini itmâm itdükde..."<sup>229</sup> ifadesini kullanmaktadır. Buradan hareketle Atâyî'nin zeylinin 1043/1633-34 senesinde yazılmaya başlandığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

## 2.2. Yazılış Nedeni

Nev'î-zâde Atâyî mukaddime bölümüne bir manzume ile başlayıp nesirle devam etmektedir. Atâyî hem manzumede hem de mensur kısımda eserinin yazılış nedenine değinmektedir. Kaleme seslenerek başladığı manzumenin;

Teşmîr-i sâk-ı himmet idüp eyle vaktidür  
İtmâm-ı hizmet-i siyer-i Seyyidü'l-beşer

Kalmak neden o sübha-i hikmet güsiste-târ  
'Akd it o rişteye yine bir silk-i pür-güher<sup>230</sup>

beyitlerinde Hz. Muhammed'in siyerinin yarım kaldığı, bunun tamamlanması için kolları sıvamak gerektiğini dile getirir.

Mukaddimenin düz yazı bölümünde daha vazih bir ifade ile eserin yazılış nedeni belirtilmiştir. Burada anlatılanlara göre Atâyî *Uyûnu'l-eser*, *Dürücü'd-dürer* ve *Habîbü's-siyer* benzeri tarih ve siyer kitapları arasında gezinirken Veysî Efendi'nin *Dürretü't-tâc* isimli eserine denk gelir. Çok beğendiği bu eserin tamamlanmadan müellifinin vefat ettiğini öğrenir. O arada bazı sözünden dışarı çıkamayacağı önemli kişiler *Siyer-i Veysî*'ye zeyil kaleme alması hususunda kendisine ısrar eder. Bunun üzerine Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'yi yazmaya karar verir.<sup>231</sup>

## 2.3. Nüshaları

Mustafa Erkan *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* için kaleme aldığı "Dürretü't-tâc" maddesinde Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserleri Revan Bölümü nr. 1377/4, Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi İsmail Saib Sencer-I Bölümü nr. 578/2 ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü nr. 2398'de kayıtlı nüshalarının bulunduğunu ifade etmektedir.<sup>232</sup> Fakat şuan ki katalog bilgilerine göre bunlardan Topkapı Sarayı, Revan nr. 1377'de *Tercüme-i Tarih-i İbn Kesir*,<sup>233</sup> Süleymaniye Esad Efendi, nr. 2398'de, *Mecmau'l-envâr* isimli eser<sup>234</sup> kayıtlıdır. Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Saib Sencer-I nr. 578'de<sup>235</sup> ise herhangi bir eser görünmemektedir.

Türkiye yazmaları elektronik toplu katalogunda İspanya Milli Kütüphanesi Türkçe yazmaları bölümü nr. B.N.M. 12099/1'de kayıtlı eserin adı *Gazve-i Ahad*, yazarı Nev'î-zâde Atâyî olarak gösterilmektedir.<sup>236</sup> Fakat Atâyî'nin kaynaklarda geçen böyle bir eseri mevcut değildir. Yaprak ve satır sayısı verilmeyen bu yazmanın adı muhtemelen yanlış okunmuştur. Asıl adı ise *Gazve-i Uhud* olmalıdır. Söz konusu bu yazmanın Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin eksik bir nüshası olması muhtemeldir. Nitekim Atâyî'nin zeylinin en önemli kısmını Uhud gazvesi oluşturmaktadır.

Bu hususlar dışında yaptığımız katalog taramaları neticesinde tespit ederek tenkitli metin kurmada yararlandığımız Atâyî - *Zeyl-i Siyer-i Veysî* nüsha ve tavsiflerini şu şekilde vermek mümkündür:

a) **İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 2528:** 215x121 mm. boyutlarındadır. Vişneçürüğü, şemseli, yaldızlı deri ciltlidir. Zahriyesinde İstanbul Üniversitesi mührü, eski harflerle yazılan, son yıllara ait olduğu anlaşılan "Halis Efendi Kütüb-hânesi" kaşesi ile "*Siyer-i Veysî Zeyli*"nden bir kısım-Atâyî" kaydı bulunmaktadır. Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin en hacimli nüshasıdır. Bu yazma, Farsça dinî şiirler ile Atâyî'nin zeylini barındıran bir mecmua görüntüsü vermektedir. Nitekim bu mecmua 84 varaktan meydana gelmekte; fakat Atâyî zeyli 11b-36a varakları arasında yer almaktadır. Bazı

<sup>229</sup> Nev'î-zâde Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Bölümü, nr. 2528, vr. 12b-13a.

<sup>230</sup> agy, vr. 12a.

<sup>231</sup> agy, vr. 12b-13b.

<sup>232</sup> Erkan, agmd, s. 34.

<sup>233</sup> bk. [https://www.yazmalar.gov.tr/detay\\_goster.php?k=92412](https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=92412) E.T.: 28.04.2015

<sup>234</sup> bk. [https://www.yazmalar.gov.tr/detay\\_goster.php?k=120188](https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=120188) E.T.: 28.04.2015

<sup>235</sup> bk. <http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/ara.php?eserAdi=&eserAdiOsm=0&yazarAdi=&yazarAdiOsm=0&karakterEslemesi=1&kitapKonu=&siralama=eserAdi&koleksiyonAdi=%C4%B0smail+Saib+I&numara=578&konuNo=&yazmaDili=&mutercim=&mutercimOsm=0&mustensih=&mustensihOsm=0&muzehhip=&yazmaBasiO=&yazmaSonuO=&telifYeri=&telifTarihiYil=&istinsahYeri=&istinsahTarihiYil=&ciltOzelligi=&kitapFizikiDurum=&tezhipOzellik=&murekkepRengi=&yazi=&derkenar=&zahriyeBilgi=&icerikBilgi=&ekBilgi=&detayliAra=1> E.T.: 28.04.2015

Söz konusu kütüphanenin elektronik katalog sisteminin yeterli düzeyde olamayabileceği kanaatiyle müracaat ettiğimiz kütüphane yetkilileri kurumlarının tadilatla olduğu, yazma eserlere erişimin mümkün olmadığı ve bu durumun bir sene kadar süreceği bilgisini verdiler.

<sup>236</sup> [https://www.yazmalar.gov.tr/detay\\_goster.php?k=85868](https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=85868) E.T.: 05.05.2015



sayfaları boştur. Krem, turuncu, sarı renklerde abadi kağıt kullanılmıştır. 18 satırdan oluşmaktadır. Düzgün ve okunaklı bir talik yazı ile yazılmıştır. İmla ve anlatım olarak da az hatalı bir nüshadır. Cetvelsiz, serlevhasız ve rekabesizdir. Bu *Zeyl-i Siyer-i Veysî* nüshasında herhangi bir istinsah kaydı bulunmamaktadır fakat yazmanın 10b varlığında 1137/1724-25 ve 6a varlığında 1149/1736-37 yıllarına ait kayıtlar mevcuttur. Bir de 38b varlığında yarım kalmış bir metin bulunmaktadır. Burada mecmuanın meydana getirilme nedeni Sultan Ahmed'e sunmak olarak belirtilmektedir. Fakat kaçınıcı Sultan Ahmed olduğu anlaşılmamaktadır. Bu yazma fiziksel açıdan iyi durumdadır.

**b) İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîri Tarih Bölümü nr. 352/1:** Dış ve iç boyutları 206x134 ve 142x75 mm.'dir. Ebru kaplı deri ciltlidir. Birden fazla eserin birlikte yer aldığı 352 numaralı yazmanın 1. eseri gibi kaydedilmiştir fakat katalogta aynı yazmanın başka eserleri görünmemektedir. Cildin iç tarafında "Risâle-i Atâyî - *Zeyl-i Şakâ'ik* sâhibi meşhûr Nev'î-zâde Atâyî Çelebi *Siyer-i Veysî*'ye zeyl olarak 1043/1633-34 senesinde tahrîre başlamış ve ömrü vefât itmediginden bu mikdâr olarak ahlâfa bir yâdigâr-ı kıymetdâr kalmıştır. Rahmetullahi aleyh." şeklinde bir kayıt vardır. Zahriyede ise Ali Emîrî'ye ait bir mühür, "maşallah - 1202" yazılı başka bir mühür ve Mehmed Paşa-zâde İbrahim Efendi'ye ait bir temellük kaydı bulunmaktadır. Muhtelif satırlı 8 varaktan ibarettir. Hacim olarak Uhud savaşının bitiminde sona ermektedir. Krem renk Abadi kağıt kullanılmıştır. Özensiz bir talik yazı ile eğik bir şekilde yazılmıştır. İmla ve anlam hataları bulunmaktadır. Yıldızlı cetvellidir. Söz başları kırmızıdır. Yazma sonunda yer alan "Sermâye-i 'ömr-i mü'ellif kâlâ-yı itmâma 'adem-i vefâdan nâşî bu tuhfe-i letâfet-nizâm bu mahalde nâtemâm kalmışdır. Rahmetu'llâhi 'aleyh. Harere fî evâhiri şehri Cemâdiye'l-âhire sene 1113 (Kasım-Aralık 1701), bi-kalemi Enverî 'Osmân eş-şehîr bi-İsmâ'il-zâde." kaydından 1701 yılında İsmail-zade Enverî Osman tarafından çoğaltıldığı anlaşılmaktadır. Yazma, fizikî açıdan iyi durumdadır.

**c) Burdur İl Halk Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, nr. 15 Hk 531/1:** 199x134 ve 131x60 mm. iç ve dış boyutlarındadır. Sırtı siyah meşin, muklepli, mukavva ciltlidir. Zahriyede "Kütüphane-i Mehmed Paşa" yazısının okunabildiği silik bir mühür ve "Risâle-i Atâyî Efendi fî Hakk-ı Gazve-i Benî Süleym" yazısı vardır. Bu yazma, içerisinde Atâyî'nin zeyli ile birlikte Âşık Mustafa'nın *İntizâr-nâme*'si, Rızâî İshak b. Hasan'ın *Manzûme-i Akâ'id* ve *Nazmü'l-le'âlî*'si bulunan bir mecmuadır. Atâyî'nin zeyl-i siyer nüshaları içerisinde en hacimsiz olanıdır. Filigranlı, krem renk kağıt kullanılmıştır. 21 satırlı 5 varaktır. Nitekim gazve-i Benî Süleym sonunda sona ermektedir. Bu yüzden *Zeyl-i Siyer-i Veysî* değil de Gazve-i Benî Selîm<sup>237</sup> şeklinde kütüphaneye kaydedilmiştir. Özensiz bir talik ile yazılmıştır. Pek çok yazım hatası barındırmaktadır. Serlevhasız ve cetvelsizdir. Rekabe kaydı mevcuttur. Söz başları kırmızıdır. Bazı yerlerde yazılar silinmiştir. Nüshanın başında veya sonunda herhangi bir istinsah kaydı bulunmamaktadır. Bu yüzden yazılış tarihi belli değildir. Kağıt ve sayfalar fiziksel açıdan iyi durumdadır fakat yazılarda yer yer mürekkep dağılması söz konusudur.

**d) Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserleri Revan Bölümü nr. 2035:** 270x150 mm. boyutlarındadır. Salbekli şemseli, zencirekli, şemseli muklepli, kahverengi deri ciltlidir. Bu yazma bir mecmua olup içerisinde siyerler ve Veysî'nin çeşitli eserleri mevcuttur. Nitekim 1b-47a varaklar arasında Veysî'nin siyeri, 47b-87b arasında Nâbî'nin ilk *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si, 88a- 90b arasında Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si, 91a-93a arasında Veysî'nin *Fütûh-ı Mısır*'ı, 93b-100a arasında Veysî'nin *Mübâhât-ı Şerâit-i İslâmiyye*'si, 100b-107b arasında ise Veysî'nin *Vâkı'a-nâme*'si yer almaktadır. Bazı kelimeler değiştirilip yanına sahh (صح) işareti konmasından tashih gören bir nüsha olduğu anlaşılmaktadır. 29 satırlıdır. Tüm mecmua 107 varaktır. Atâyî-*Zeyl-i Siyer-i Veysî* ise 3 varaktır. Hacim olarak Uhud savaşının bitiminde sona ermektedir. Aharlı krem, sarı renk kağıt kullanılmıştır. Düzgün ve okunaklı bir talik yazı ile yazılmıştır. Söz başları kırmızıdır. Secilerin olduğu yerler kırmızı noktalarla gösterilmiştir. Arapça cümlelerin üzeri kırmızı mürekkep ile çizilmiştir. Yıldızlı cetvellidir. Rekabe kaydı mevcuttur. Mecmuanın sonundaki kayda göre 1081/1670-71 senesinde yazımı tamamlanmıştır. Bu haliyle Atâyî zeylinin en eski nüshası durumdadır. Cilt, sayfa ve yazılar fiziksel açıdan oldukça iyi durumdadır.

#### 2.4. Bölümleri

Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si şu bölümlerden meydana gelmektedir:

- Manzum Dîbâce: Atâyî zeyline on altı beyitten oluşan bir manzume ile başlamaktadır. Bu beyitlerde yazar eserinin türüne, mahiyetine ve yazılış nedenine kısaca değinir.
- Hamdele (Arapça): Nev'î-zâde zeylinde manzum dîbâce ile sebep-i telif arasında kısa bir Arapça kısım bulunmaktadır. Yazar bu Arapça paragrafta Allah'a hamd eder. Burada kullanılan ifadelerin edebî değerinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.
- Salvele (Arapça): Hz. Muhammed'e, âline, ashâbına salât ve selâm edildiği bu bölüm de Arapça kısımda olup Hamdele'den hemen sonra gelmektedir.

<sup>237</sup> Selîm şeklinde de okunabilen Süleym sözcüğü yanlış okunarak kataloga eklenmiştir.

d) Sebeb-i Telif: Türkçe nesir dili ile devam eden mukaddimede sıra Sebeb-i Telif bölümüne gelir. Diğerlerine göre uzun olan bu bölümde yazar, hayır diyemeyeceği kişilerin ısrarıyla eserini telif ettiğini söylemektedir.

e) Âgâz-ı Vakâyi': Zeylin esas bölümüdür. Bu bölümde çoğunluğunu Hz. Muhammed'in gazve ve seriyyelerinin meydana getirdiği olaylar ele alınmaktadır.

*Zeyl-i Siyer-i Veysi'* de anlatılan olaylar bir sonraki başlıkta sıralanacaktır.

## 2.5. Eserde Anlatılan Olaylar

*Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc*, hicrî 2. sene yaşanan hadiselerden birisi olan Umeyr İbn Adıyy'in Asmâ binti Mervân seriyyesi ile bitmektedir. Atâyî de zeylini yine hicrî 2. sene olaylarından olan ve bu seriyyeden az bir zaman sonra vukû bulan Sâlim İbn Umeyr'in Ebû Afek seriyyesi ile başlatmaktadır. Atâyî zeylinin neredeyse tüm nüshalarının mutabık kaldığı muhtevasına bakılacak olursa bu eser Uhud savaşı ile sona ermektedir. Fakat bu zeylin en hacimli nüshasına göre ise hicrî 5. sene vak'alarından biri olan Abdullah İbn Atîk'in Ebû Râfi'seriyyesi ile bitmektedir. Söz konusu nüsha esas alındığında *Zeyl-i Siyer-i Veysi'* de yer alan hadiseleri şöyle sıralamak mümkündür:

- Seriyeye-i Sâlim İbn Umeyr<sup>238</sup>
  - Gazve-i Benî Süleym<sup>239</sup>
  - Gazve-i Uhud<sup>240</sup>
  - Vak'a-i Benî Kaynukâ'<sup>241</sup>
  - Gazve-i Sevîk<sup>242</sup>
  - Gazve-i Karkaratü'l-küdr<sup>243</sup>
  - Gazve-i Zü'l-emer<sup>244</sup>
  - Zeyd İbn Hârise'nin Karede Seriyyesi<sup>245</sup>
  - Muhammed İbn Mesleme'nin Ka'b İbn Eşref Seriyyesi<sup>246</sup>
  - Abdullah İbn Atîk'in Ebû Râfi' Seriyyesi<sup>247</sup>
- } Bu üç hadise nüshaların genelinde mevcuttur.
- } Bu hadiseler sadece İÜ nüshasında mevcuttur.

## 2.6. Muhtevası Meselesi

Nev'î-zâde Atâyî zeylinin nüshaları muhteva bakımından önemli farklılıklar arz etmektedir. Mesela Burdur nüshası zeylin en hacimli konusu olan Uhud savaşına geçmeden gazve-i Benî Süleym sonunda sona ermektedir.

Ali Emîrî-Tarih nüshası Uhud gazvesi sona erdikten sonra bitmektedir. Topkapı-Revan nüshası Uhud savaşı henüz tamamlanmadan, iki paragraf kadar eksikle sonlanmaktadır.

İstanbul Üniversitesi nüshası ise bu anlatımlardan daha fazlasını ihtiva etmektedir. Nitekim bu nüshada diğer nüshalarda yer alan Sâlim bin Umeyr seriyyesi, Benî Süleym ve Uhud gazveleriyle birlikte hicrî 2 ile 5. seneler arasında gerçekleşen Benî Kaynukâ' vak'ası, Sevîk, Karkaratü'l-küdr, Zü'l-emer gazveleri ve Zeyd İbn Hârise ile Abdullah İbn Atîk seriyyeleri de yer almaktadır.

Bir mecmua hüviyetindeki İÜ nüshasında diğer nüshalarda olan anlatımlar 23b varağının ortasında eserin bittiğine dair herhangi bir emare olmadan sona ermektedir. Mecmuada yer alan ek anlatımlar ise bir sonraki varakta başlamaktadır. Herhangi bir başlık olmaması önceki yazıların devamı görüntüsü sunmaktadır. Ek anlatımların sonunda yer alan والحمد لله تبارك و تعالی<sup>248</sup> biçimindeki dua cümlesi eserin burada bittiği izlenimi vermektedir.

Diğer nüshalarda olmamasından dolayı Atâyî'ye aidiyeti konusunda şüphe uyandıran bu anlatımlar Nâbî ve Nazmî-zâde zeyilleriyle karşılaştırıldığında oradan alınmadığı görülmektedir. Bunlar, tek nüshası Medine Arif Hikmet Kütüphanesi'nde bulunan Tıflî Ahmed Çelebi zeylinde yer alan konularla da örtüşmemektedir.<sup>249</sup> Bir başka *Dürretü't-tâc* zeyli olan Süleyman Talib zeylinden alınmış olma ihtimali de oldukça zayıftır. Çünkü iki farklı yerde istinsah kaydı bulunan İÜ yazmasındaki en ileri tarih 1149/1736-37 iken<sup>250</sup> Süleyman Talib'in eseri bundan 57 sene sonra, 1206/1791-92 senesinde kaleme alınmıştır.<sup>251</sup>

<sup>238</sup> Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 14a.

<sup>239</sup> agy, vr. 15b.

<sup>240</sup> agy, vr. 16a.

<sup>241</sup> agy, vr. 24b.

<sup>242</sup> agy, vr. 26a.

<sup>243</sup> agy, vr. 27b.

<sup>244</sup> agy, vr. 28b.

<sup>245</sup> agy, vr. 30a.

<sup>246</sup> agy, vr. 30b.

<sup>247</sup> agy, vr. 34a.

<sup>248</sup> "Hamd, noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah'a aittir."; agy, vr. 36b.

<sup>249</sup> bk. Erkan, agmd, s. 34.

<sup>250</sup> Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 6a ve 10b.

<sup>251</sup> Erkan, agmd, s. 34.

Atâyî'nin zeyl-i siyerinin pek çok nüshasının muhteva bakımından farklı olması müellifin eserini peyderpey kaleme alıp neşrettiği izlenimi bırakmaktadır. Yazar, bu parça parça anlatıları bitirdikten sonra bir araya getirip son şeklini verme düşüncesindeyken hayatını kaybetmiş olmalıdır. Bu durumda muhtevası az olanlar tamamlamayı düşündüğü eserin ilk taslaklarının kopyası, İÜ nüshasındaki ek anlatılar da en son yazdıklarından istinsah edilmiş bir örnek olabilir.

Bu zeylin başka bir nüshasında<sup>252</sup> Uhud savaşı anlatılırken "Bu Ta'lika dahı 'Atâyî Efendi Merhûmun Veled-i Ercümendi 'Abdu'l-feyyâz Mehemed Efendi'nin Müsevvedâtından Teyemmünen bi-Zikrihi'l-celîl Beyâz olmuştur." başlığı kullanılmıştır. Diğer nüshalarda olmayan bu başlığa bakılırsa Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin bir kısmını oğlu Abdülfeyyaz Mehmed Efendi kaleme almıştır. Bir eser oluşum aşamasındayken yazarı vefat ettiğinde, o eserin yazarın yakınlarından biri tarafından, onun daha önce hazırladığı malzemeler kullanılarak tebyiz edilmesi edebiyat tarihinde olağan bir durumdur.<sup>253</sup> Bundan dolayı başlığın bildirdiği bölüm veya söz konusu ek anlatıların Atâyî'nin oğlu Abdülfeyyaz Mehmed tarafından yazılmış olması da ihtimal dâhilindedir.

Söz konusu ihtilaflı bölümde yer alan seci ve mazmunlarla dolu külfetli üslûp ve ender kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerle örülü dil de bu anlatımların Nev'î-zâde Atâyî'ye ait olduğu düşüncesi uyandırmaktadır. Nitekim söz konusu dil ve üslûp özelliklerini Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî* ve *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fi Tekmiletî's-şakâ'ik* isimli eserlerinde görmek mümkündür.

Bu nedenlerden dolayı diğer nüshalarda bulunmayan bu kısım, bu çalışmada tesis edilen *Zeyl-i Siyer-i Veysî* metnine dâhil edildi. Ne var ki bu bölümde anlatılan bazı vak'alar kronolojik olarak diğer bölümdeki olaylarla uyuşmamaktadır. Esasında bunların kronolojik bir seyir halinde metne dökülmesi daha uygun olacakken aidiyet konusunda mutlak surette emin olunamadığı için ek kısım İÜ nüshasındaki şekliyle metnin sonuna yerleştirildi.

## 2.7. Kaynakları

Kitap sevgisi had safhada olan Nev'î-zâde Atâyî'nin öğretici mahiyette bir eser kaleme almadan önce ciddi bir hazırlık yaptığını ve çok fazla kitaptan istifade ettiğini söylemek mümkündür.<sup>254</sup> Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'si yarım kalan kısa bir eser olmasına rağmen siyer türünde pek çok kitaba atıf içermektedir. Yazar pek çok hadiseyi anlatırken "... sâhib-i 'Uyûnü'l-eser, muhaddis-i âfâk Muhammed bin İshâk rivâyetinden gül-deste-bend-i hikâyet olmuştur ki..."<sup>255</sup> örneğinde olduğu gibi hangi kitabı kaynak olarak kullandığını daha ilk cümlede belirtir. Ayrıca " 'alâ ihtilâfî'r-rivâyeteyn"<sup>256</sup>, "esahh-ı rivâyet"<sup>257</sup> "rivâyet-i meşhûre"<sup>258</sup> "bu rivâyet dahı"<sup>259</sup> ifadelerini sık sık kullanması farklı görüşlerden yararlandığını göstermektedir.

Nev'î-zâde'nin zeyl-i siyerinde kaynak olarak adı zikredilen eserler ve yazarları şunlardır:

- Uyûnu'l-eser fi Fünûni'l-megâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer* - İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1333-34)<sup>260</sup>
- Dürcü'd-dürer* - Asilü'd-din eş-Şirâzî (ö. 884/1479-80)<sup>261</sup>
- Habîbü's-siyer* - Hândmîr Gıyâsüddin b. Hâce Hümâmiddin Muhammed b. Hâce Celâlidin Muhammed Şirâzî (ö. 942/1535-36)<sup>262</sup>
- Târîhu'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefs* - Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî (ö. 990/1582-83)<sup>263</sup>
- Me'âricü'n-nübüvve fi Medârici'l-fütüvve* - Mu'înüddin el-Miskîn Muhammed Emîn b. Şerefiddin el-Hâc Muhammed el-Ferâhî el-Herevî (ö. 954/1547-48)<sup>264</sup>
- Dürerü'l-eser* - Ebü'l-ferec İbnü'l-cevzî (ö. 597/1200-1)<sup>265</sup>

## 2.8. Dil ve Üslûbu

17. yüzyıl, münşiyâne adı verilen secili, süslü nesrin hâkim olduğu bir dönemdir. Bu sırada sade bir dille yazılan dinî eserler olmakla birlikte sanatlı, külfetli üslûpla eser yazan sanatçılar önemli bir ağırlığı

<sup>252</sup> Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserleri, Revan Bölümü, nr. 2035, vr. 89a.

<sup>253</sup> Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrin* mesnevisinin devamının yeğeni Cemâlî (A. Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal (2011), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, s. 216), Şeyhî Mehmed Efendi'nin Vekâyî'u'l-fuzalâ'sının 3. cildinin oğlu Hasan tarafından yazılmasını (Donuk, agt, s. 24.) buna örnek olarak verebiliriz.

<sup>254</sup> Atâyî'nin kitap merakı hakkında bk. Donuk, agt, s. 103; eserlerinde fazla kaynak kullanması hakkında bk. agt, s. 142.

<sup>255</sup> Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 15b.

<sup>256</sup> agy, vr. 22b ve 16a.

<sup>257</sup> agy, vr. 17a.

<sup>258</sup> agy, vr. 20b ve 22b.

<sup>259</sup> agy, vr. 22b.

<sup>260</sup> agy, vr. 12b.

<sup>261</sup> agvr.

<sup>262</sup> agvr.

<sup>263</sup> agy, vr. 14a.

<sup>264</sup> agy, vr. 24b.

<sup>265</sup> agy, vr. 28a.

oluşturmaktadır. Bunların başında gelen münşilerden biri Veysi'dir.<sup>266</sup> Veysi, münşiyâne üslubunu *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc*, isimli eserinde de sergilemiştir.

*Dürretü't-tâc*'ın devamı olarak yazılan Atâyî'nin *Zeyl-i siyer-i Veysî*'sinde de münşiyâne tarz görülmektedir. Bunu henüz eserin ilk Türkçe nesir cümlesinde çok net bir şekilde görmek mümkündür. "Ammâ ba'dü, bu fakîr-i hakîr-i bî-ser ü pâ, Nev'î-zâde 'Atâyî-şeydâ, benân-ı şehd-âlûde-i tabakçe-i rivâyât, ya'nî miblağ-ı hokka-i hakâ'ik-fürûş-ı devât mu'âveneti ile şeker-rîz-i mezâk-ı tab'-ı müstakîm ve ya'sûb-ı dil-keş-i sarîr-i vahy-âşinâ, ya'nî hâme-i nûş-nümâ-yı nûş-edâ vesâteti ile lezzet-bahş-ı zevk-ı selîm olmağa bâ'is ve pâymerdî-i Ka'bû'l-ahbâr-ı hâme-i cevâhir-nisâr ve dest-yârî-i Cüheynetü'l-ahbâr-ı nâme-i bedâyî'-disâr müşâreketi ile tîrâzende-i tûmâr-ı rûz-nâme-i havâdis olduğına sebeb-i hâdis oldur ki seyr-i safahât-ı âsâr ü 'iber ve mülâhaza-i hâlât-ı vakâyî' ü siyer hilâlinde karîrî't-tarf-ı nergistân-ı 'Uyûnu'l-eser ve dest-yâz-ı sandûka-i *Dürücü'd-dürer* olup evsâf-ı velâ'im ü melâhim-i Seyyidü'l-enâm عليه شرايف التحية والسلام<sup>267</sup> tahkîkına mahsûs olan her sifr-i mu'teber, 'ale'l-husûs zâmin-i sîretü'l-habîb olan kitâb-ı *Habîbü's-siyer* pîş-nihâde-i nazar olmağla safha-i âyîne-i sîmâsında vâkî' olan sutûr-ı 'anberîn, mîl-i kuhlü'l-cevâhir gibi çeşm-i zarîr-i cânî karîr kılup teşne-i deryâ-keşân-ı tahkîk iken sâl-i huçeste-me'âl-i hicretten keşîde-i cânib-i ebedü'l-ebedîn olan evtâr-ı sepîd ü siyâh-ı leyâlî vü eyyâm ki târ u pûd-ı destgâh-ı şühûr u a'vâmdur, endâze-i düvâzdeh-kirât-ı sinîn ile bin kırk üç 'adedini itmâm itdükde mevrîdü'l-enhâr-ı âsâr olan tab'-ı deryâ-bâr-ı perverdesi ve hakkâk-i çâlâk-dest-i gevher-i esrâr olan üstâd-ı kâr-ı terbiyet-kerdesi mânend-i sirâc-ı vehhâc bir gevher-i şeffâf-ı şeb-çerâğ-mizâc ele girdi ki h'âce-i cihân-ı riyâzû'l-inşâ ve bâğbân-ı çemenistân-ı ravzatü's-safâ, Firdevsî-i evsâf-ı celâ'il ü fazâ'il, kâzî-i fâzıl ve münşî-i kâmil, ser-defter-i divân-ı büleğâ-yı Rûm, vassâfu'l-hazre Veysi Efendi merhûm te'lîf itdüğü *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc* ismi ile mevsûm kitâb-ı belâğat-simâtdan 'ibâretdür."<sup>268</sup> biçimindeki secilerle, Arapça-Farsça terkiplerle yüklü, yan cümlecikleri ya'ni ve k'lerle birbirine bağlanan uzun cümle tam bir süslü nesir örneği sunmaktadır.

İlk cümlesini verdiğimiz eserin neredeyse son ibaresine kadar, söz varlığının Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden oluştuğunu, bu dillerin kurallarının uygulandığını, tümcelerın sıfat-fiiller, zarf-fiiller ve ki bağlacı ile uzatıldığını, simetrik terkîp ve cümleler kurulduğunu, secili, eş anlamlı ve eş sesli kelimeler kullanıldığını söylemek mümkündür. Bünyesinde bu tür hususiyetleri barındıran bir eserin dil ve üslûbunun da külfetli, tumturaklı ve ağır olması kaçınılmazdır.

Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'sinin üslûbunu ağırlaştırın unsurlardan biri de Farsça ve özellikle Arapça cümle ve şiirlerin varlığıdır. Atâyî bazı diyalog cümlelerini Arapça vermiş, hamdele ve salvele bölümlerini yine bu dilde tesis etmiştir. Bazı yerlerdeyse "... be-nîkûterîn-i sâ'at, ân kâm-yâb, be-devlet-i dürr-âverd, pâ-der-rikâb..."<sup>269</sup> örneğinde olduğu gibi Farsçayı andıran cümleler kurmuştur. Metne serpiştirilmiş olan Arapça ve Farsça şiirlerle birlikte düşünöldüğünde bunların üslûbu külfetli hale getirdikleri vazîh bir hâl almaktadır.

Atâyî, kaleme aldığı diğeri bir mensur eser olan *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmîleti's-şakâ'ik*'ta ağır ve külfetli bir dil ve üslûp kullanmıştır. Bu eserin mukaddimesinde, "Mevlânâ-yı merhûm..." ile başlayan portre kısmında, hikâye ve kerâmet anlatımlarında dil ve anlatım daha da ağırlaşmaktadır.<sup>270</sup> Bununla birlikte biyografilerde ilgili şahsın görev yaptığı yerler hakkında bilgi verilirken sade ve basit bir dil ve üslûp görölmektedir.<sup>271</sup> *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'de Atâyî'nin bu üslûbu daha da külfetli hale getirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim siyerde sade ve süssüz diyebileceğimiz herhangi bir bölüm neredeyse yoktur.

Her ne kadar külfetli olsa da Atâyî'nin nesir üslûbunun beğeni kazandığını söylemek mümkündür. Çünkü pek çok kaynak onun en meşhur eserinin mensur tarzındaki *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmîleti's-şakâ'ik* olduğunu<sup>272</sup> ve nesrinin nazmından kuvvetli göröndüğünü<sup>273</sup> belirtmektedir.

Tüm bunlarla birlikte, eğer Nev'î-zâde Atâyî *Hadâ'iku'l-hakâ'ik* gibi başarılı bir eserden sonra siyerini de tamamlasaydı Veysi ve Nergisî (ö. 1044/1634-35) gibi döneminin önemli klasik nesir sanatçıları arasında yer alırdı, diye iddia etmek de sanıyoruz ki yanlış olmayacaktır.

## Sonuç

Hz. Muhammed'in hayatını, şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini ve özellikle savaş ve seferlerini anlatan eserler siyer ve megâzî türüne girmektedir. Bu türün hazırlık aşaması Hz. Peygamber'in vefatından kısa bir süre sonrasına dayanmakta olup ilk örnekleri tâbiün döneminde verilmiştir. İlk olarak Arap edebiyatında

<sup>266</sup> Mine Mengi (1999), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 179.

<sup>267</sup> "Dua ve selâmların üstün olanları onun üzerine olsun."

<sup>268</sup> Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 12ab.

<sup>269</sup> agy, vr. 28a.

<sup>270</sup> Donuk, agt, s. 211-212.

<sup>271</sup> agt, s. 214.

<sup>272</sup> bk. Bursalı Mehmed Tahir (1342), *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, C. 3, s. 95-96.

<sup>273</sup> bk. Muallim Nâci (1308), *Esâmî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, s. 410.

teşekkül eden siyer; önce Fars, daha sonra Türk edebiyatına intikal etmiştir. Türk edebiyatında siyer türünün ilk örnekleri tercüme yoluyla kaleme alınmışlardır. İki asırdan uzun süren bir tercüme döneminden sonra Veysi, *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc* isimli Türk edebiyatının ilk telif siyerini yazmıştır. Alanındaki ilk özgün eser olmasına rağmen oldukça başarıyla kaleme alınan Veysi'nin eseri, Osmanlı kültür dünyasında büyük beğeni kazanmıştır. Oldukça rağbet görmesi ve henüz tamamlanmadan yazarının vefat etmesi gibi nedenlerle *Dürretü't-tâc'a* pek çok zeyil yazılmıştır. Nev'î-zâde Atâyî, Yusuf Nâbî, Nazmî-zâde Hüseyin Murtaşâ, Tıflî Ahmed Çelebi ve Süleyman Tâlib *Siyer-i Veysî'ye* zeyil yazmıştır. Nâbî, iki zeyil kaleme almış olup ilki hicrî 1. senenin başından 2. senenin ortalarına kadar yaşanan hadiseleri anlatır. *Zeyl-i Siyer-i Nebevî* adını verdiği ikinci zeylinde H. 2. senenin ortalarından 8. senenin ortalarına kadar yaşananları konu edinmiştir. Nazmî-zâde Hüseyin'in eseri Nâbî'nin ikinci zeyline yazılmış bir zeyil olup *Siyer-i Veysî'yi* H. 11. seneye kadar getirir. Nazmî-zâde'nin zeyli Hz. Muhammed'in gazve ve seriyyelerinin yanı sıra hilyesi, faziletleri ile mucizeleri hakkında bilgiler vermesi ve çocukları, eşleri, amcaları, sütkardeşleri, kâtipleri, müezzinleri ile şairlerini listelemesi bakımından diğer zeyillerden ayrılmaktadır. Nâbî ile Nazmî-zâde'nin, Hz. Peygamber'in hayatında önemli yeri olan bazı olayları atladıkları ve bazı vak'aları yeterince aydınlatmadıkları düşüncesiyle kaleme alınan Tıflî Ahmed Çelebi zeyli H. 8. sene ortasından 10. sene sonuna kadar yaşanan vak'aları ihtiva etmektedir. Süleyman Tâlib'in siyeri Nâbî'nin ilk zeyline yazılmış bir zeyil olup H. 2. sene sonundan 6. sene bitimine kadar yaşanan olayları içermektedir. *Siyer-i Veysî'ye* yazılan zeyillerin ilki Nev'î-zâde Atâyî'nin *Zeyl-i Siyer-i Veysî'si*dir. 1043/1633-34 yılında yazımına başlanan eser Nev'î-zâde'nin vefatı ile yarım kalmıştır. Çeşitli kütüphanelerde beş yazma nüshası bulunan eser manzum dîbâce, Arapça hamdele-salvele, sebeb-i telif ve âgâz-ı vakâyi' bölümlerinden meydana gelmiştir. Tüm nüshaların ittifakına bakılacak olursa H. 2 ve 3. senelerde meydana gelen Seriyeye-i Sâlim bin Umeyr, Gazve-i Benî Süleym ve Gazve-i Uhud hadiselerini ihtiva etmektedir. Fakat İstanbul Üniversitesi nüshasında bunlarla birlikte H. 2 ile 5. seneler arasında yaşanan Vak'a-i Benî Kaynukâ', Gazve-i Sevîk, Gazve-i Karkaratü'l-küdr, Gazve-i Zü'l-emer, Zeyd İbn Hârîse'nin Karede Seriyyesi, Muhammed İbn Mesleme'nin Ka'b İbn Eşref Seriyyesi ve Abdullah İbn Atîk'in Ebû Râfi' Seriyyesi yer almaktadır. Topkapı Sarayı nüshasında yer alan bir başlığa bakılırsa bu zeylin bir kısmı Nev'î-zâde Atâyî'nin oğlu Abdülfeyyaz Mehmed tarafından yazılmıştır. Atâyî'nin siyerinin dil ve üslûbu *Dürretü't-tâc fî Sîreti Sâhibi'l-mî'râc* gibi oldukça külfetli, tumturaklı, süslü ve ağırdır. Daha önce kaleme aldığı *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî Tekmileti's-şakâ'ik*'ta süslü nesrin başarılı bir örneğini ortaya koyan Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysî'yi* tamamlama imkanı yakalaysaydı muhtemelen klasik Türk edebiyatının önemli süslü nesir yazarları arasında kendisine yer bulacaktı.

### 3. Metin

#### 3.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı sözlüğü esas alındı.<sup>274</sup>
- Arapça ve Farsça ön ek, son ek ve terkiplerin yazımında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* isimli makalesinde belirtilen kurallara riayet edildi.<sup>275</sup>
- Tenkitli metnin kurulmasında ve nüsha farklarının gösterilmesinde Ahmed Ateş'in *Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münâsebeti ile)* adlı makalesinde belirtilen usul ve esaslara uyuldu.<sup>276</sup>
- Aparatta açıklama yapılırken veya nüsha farkları gösterilirken Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları nr. R. 2035 yazması için (R), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları nr. 2528 için (İÜ), İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri-Tarih nr. 352/1 için (AE) ve Burdur İl Halk Kütüphanesi Türkçe Yazmaları nr. 15 Hk 531/1 için ise (B) kısaltması kullanıldı.
- Metinde geçen Arapça ve Farsça cümle ve şiirler Arap alfabesiyle yazıldı. Türkçeye çevirileri dipnotlarda verildi.
- Gerekli yerlerde metin tamiri yapıldı. Tamir yapılan yer köşeli ayraç [ ] ile gösterildi.
- Okunuşundan emin olunamayan sözcüklerin yanına soru işareti (?) konuldu.
- Müstensih hatası ile "ārāyış", "fā'iz", "ğayz", "hoş", "hâsir" biçimleriyle yazılmış kelimeler aslı imlaları olan "ārāyış", "fā'iz", "ğayz", "hoş" ve "hâsir" şekilleriyle metne alındı.
- İki aynı ünsüzle biten Arapça kelimelere ünsüz harf ile başlayan Türkçe bir ek geldiğinde bu ünsüzlerden biri kaldırıldı. Örnek: havâsdan (havâssdan), hazlar (hazzlar), 'adüvden ('adüvden) vb.

<sup>274</sup> Ferit Devellioğlu (1999), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

<sup>275</sup> İsmail Ünver (2008), "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.

<sup>276</sup> Ahmet Ateş (1942), "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münâsebeti İle)", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, s. 253-267.

- Metnin akışının sekteye uğramaması için yazmaların varak numaraları dipnotlar yardımıyla aparata yerleştirildi.
- (ve) bağlacının (u) ya da (ve), ismin bulunma hal ekinin (da) veya (de), (ض) harfinin (d) veya (z) okunmasında seci esas alındı.

### 3.2. Nev'î-zâde Atâyi'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi'sinin Tenkitli Metni

#### RİSÂLE-İ 'AṬÂYİ<sup>277</sup> Bi-smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

*Mef'ûlü / Fâ 'ilâtü / Meḥ'îlü / Fâ 'ilün*  
*Muzâri': - - / - - - / - - - / - - -*

Bi-smi'llâh iy yerâ'a-i dür-pâş-ı nüktever  
Sensün dilîr-i yek-tene-i 'arşa-i hüner<sup>278</sup>

Sen ol nedîm-şive-i hâzır-cevâbsun  
Saña muşâhib olan alur ğaybden haber

Teşmîr-i sâķ-ı himmet idüp eyle vaķtıdür  
İtmâm-ı hîdmet-i siyer-i Seyyidü'l-beşer

Şeh-nâme-ḥ'ân-ı meclis-i üns ol şu resme kim  
Yâd eylesün unuttuğını çarḥ-ı pür-'iber

Şeh nice şeh cenâb-ı hudâvend-i dîn-penâh  
Nâme ne nâme *Sûre-i Fetḥ-i zafer-eşer*

Tâcü'l-me'âşir-i siyere dürr-i şâhvâr  
Kân-ı cevâhir-i eşere süfte-la'l-i ter

Şıdķ u şafâda ṭa'ne-i dürrü'l-vişâh-ı şubḥ  
Nür u ziyâda nâdire-i devre-i ķamer<sup>279</sup>

Geç kürsî-i devâta o zîbende çüb-ıla  
Seyr eylesün zemâne nice naķl olur siyer

Tâ ḳalmaya<sup>280</sup> o sübḥa-i ḥikmet güsiste-târ<sup>281</sup>  
'Aķd it o rişteye yine bir silk-i<sup>282</sup> pür-güher

Bir bir getür zebân-ı vuķû'a vaķâyî'i  
Dürce-i dülerden eyle girân-mâye sübhalar

Ta'bîr-i vâķı'âtı şu tarz<sup>283</sup> üzre eyle kim  
Seyrinde daḥı görmeye mânendini nażar

Her nüktesi<sup>284</sup> ola ḥalef-i şıdķ-ı ṭab'-ı pâķ  
Her menķabe niķâb-ı melâḥatle cilveger<sup>285</sup>

Sa'y eyle şâdıķâne ki<sup>286</sup> naķş u ziyâdeden  
Mîr'ât-ı şâfına ne şikest ire ne keder

Naķl-i siyerdür anı kıyâs itme<sup>287</sup> sâ'ire<sup>288</sup>  
Fikr-i şinâ'at-ı<sup>289</sup> suḥan iden ḥaṭâ ider

<sup>277</sup> RİSÂLE-İ 'AṬÂYİ:NEV'İ-ZÂDE 'AṬÂYİ EFENDİ MERḤÜMÜN'DUR B; MERḤÜM NEV'İ-ZÂDE 'AṬÂYİ EFENDİ SİYER-İ ŞERİFE ZEYL OLMAK ÜZERE BED' EYLEDÜKLERİ BİR KAÇ SAṬR-I DİGER TEBERRÜKEN TAḤRİR OLINDI R; Başlık İÜ nüshasında bulunmamaktadır.

<sup>278</sup> Bu beyit B nüshasında fiziksel yıpranmışlıktan dolayı silik durumdadır.

<sup>279</sup> Bu beyit B nüshasında bulunmamaktadır.

<sup>280</sup> Tâ ḳalmaya: ḳalmaq neden AE, B

<sup>281</sup> güsiste-târ:şikeste-târ B

<sup>282</sup> 12a İÜ ("Silk" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>283</sup> tarz:Resm AE

<sup>284</sup> nüktesi:nükte B

<sup>285</sup> cilveger:cilveler R; 2a B

<sup>286</sup> ki:ne B

<sup>287</sup> itme:itmeye R

<sup>288</sup> sâ'ire:ğayrıya B

Demdür 'Atāvī bağlaya kil-k-i dü-peykerüñ  
Ol hîdmet-i celîleye Cevzâ gibi kemer

Feyz it libâs-ı<sup>290</sup> hüsni perestâr-ı fikrûme  
Yâ Hâhıku'l-halâ'ik [u] yâ Vâhibü's-suver

حمدا لك يا من سخر للسحرة المفلقين جياذ الاقلام و يسر لهم السير على مناهج السيرة الحسنة بالعلام الاعلام فاثاروا قنم الاثار فى صفحات الارقام و احرزوا قصبات السبق بمزية حركات الافهام و صلوة على نبيك النبيه<sup>291</sup> الذى سارت بذكره الركبان و دارت ببضاعة محبته سياره الاكوان على شركة العنان صلى الله عليه و على اله و اصحابه ما بتغير حركات السماء بعضير المزن و اصحابه<sup>292</sup>

Ammâ ba'dü,<sup>293</sup> bu fakîr-i hakîr-i<sup>294</sup> bî-ser ü pâ, Nev'î-zâde 'Atâvî-i şeydâ,<sup>295</sup> benân-ı<sup>296</sup> şehd-âlûde-i<sup>297</sup> tabakçe-i rivâyât, ya'nî miblag-ı hokka-i hakâ'ik-fürüş-ı devât mu'aveneti<sup>298</sup> ile şeker-rîz-i mezâk-ı tab'-ı müstakîm ve ya'süb-ı dil-keş-i şarîr-i vahy-âşinâ, ya'nî hâme-i niş-nümâ-yı<sup>299</sup> nüş-edâ vesâyeti ile lezzet-bahş-ı zevk-ı selîm olmağa bâ'is<sup>300</sup> ve pâymerd-i Ka'bü'l-ahbâr-ı hâme-i cevâhir-nişâr ve dest-yâr-ı Cüheynütü'l-ahbâr-ı nâme-i<sup>301</sup> bedâyi'-dişâr müşâreketi ile tîrâzende-i tûmâr-ı rûz-nâme-i havâdis olduğuna sebeb-i hâdis oldur ki seyr-i şafahât-ı âşâr ü 'iber ve mülâhaza-i hâlât-ı vakâyi' ü siyer hilâlinde karîrü't-tarf-ı<sup>302</sup> nergistân-ı 'Uyûnu'l-eser<sup>303</sup> ve dest-yâz-ı şandûka-i Dürcü'd-düer<sup>304</sup> olup<sup>305</sup> evşâf-ı velâ'im ü melâhim-i Seyyidü'l-enâm<sup>306</sup> عليه شرايف التحية و عليه شرايف السلام<sup>306</sup> tahkîkına mahşûş olan her sifr-i mu'teber, 'ale'l-huşûş zâmin-i sîretü'l-habîb olan kitâb-ı<sup>307</sup> Habîbü's-siyer<sup>308</sup> pîş-nihâde-i nazâr olmağa şafha-i âyine-i sîmâsında vâki' olan su'tür-ı 'anberîn,<sup>309</sup> mîl-i kuhlü'l-cevâhir gibi çeşm-i zarîr-i cânî karîr kılup teşne-i deryâ-keşân-ı tahkîk iken sâl-ı<sup>310</sup> hüceste-me'âl-i hicretten keşide-i cânib-i ebedü'l-ebedîn olan evtâr-ı sepd<sup>311</sup> ü siyâh-ı leyâlî vü eyyâm ki târ u püd-ı<sup>312</sup> destgâh-ı şühür u a'vâmdur, endâze-i düvâzdeh-kîrâf-ı sinîn ile biñ kırk üç 'adedini itmâm<sup>313</sup> itdükke mevridü'l-enhâr-ı<sup>314</sup> âşâr olan tab'-ı deryâ-bâr-ı perverdesi<sup>315</sup> ve hakâk-i çâlâk-dest-i<sup>316</sup> gevher-i esrâr olan üstâd-ı kâr-ı terbiyet-kerdesi mânend-i sirâc-ı vehhâc bir gevher-i şeffâf-ı şeb-çerâğ-mizâc ele girdi ki hâce-i cihân-ı riyâzû'l-inşâ ve bâğbân-ı cermenistân-ı ravzatü's-şafâ, Firdevs-i evşâf-ı celâ'il ü fezâ'il,<sup>317</sup> kâzî-i fâzil ve münşî-i kâmil, ser-defter-i divân-ı<sup>318</sup> büleğâ-yı<sup>319</sup> Rûm, vaşşâfu'l-hâzre Veysî Efendi merhûm te'lîf itdüğü<sup>320</sup> Dürretü't-tâc fî Sîreti Şâhibi'l-mi'râc ismi ile mevsûm kitâb-ı belâgat-simâtdan 'ibâretdür.

Nazm<sup>321</sup>

Yazınmağa mânend-i nazm-ı Süreyyâ<sup>322</sup>  
Varaqlar zer-efşân ider<sup>323</sup> çarh-ı ahzâr

Yanar şem'-i Nâhîd öninde şihâbuñ<sup>324</sup>

<sup>289</sup> şinâ'at:şiyâgat AE; zıyâgat B

<sup>290</sup> libâs-ı:kemâl-i B

<sup>291</sup> 2a AE

<sup>292</sup> "Seçkin atları ve kalemleri etkin sihirbazların emrine musahhar kılan, pek çok sayıda işaretlerle onlara keşif yollarını kolaylaştıran, böylece sayfaların içinde ilmin izlerini paylaştıranların harekete geçmelerine vesile olan ve anlayışlarının hareketliliği yönüyle öncü konumda olmalarını sağlayan Rabb'imize hamd olsun. Salât, peşinden pek çok kimsenin gittiği, onun sevgisinin sermayesiyle kainatın bineklerinin düzgün bir şekilde etrafında döndüğü uyarıcı peygamberin üzerine olsun. Yağmur bulutları gökyüzünde değişip durduğu sürece Allah ona, âline ve ashâbına salât etsin."

<sup>293</sup> Ammâ ba'dü:Ve ba'dü AE; - İÜ, B

<sup>294</sup> fakîr-i hakîr-i:hakîr ü fakîr ve AE; fakîr ü hakîr B

<sup>295</sup> 12b İÜ

<sup>296</sup> Benân-ı:benânı B

<sup>297</sup> Şehd-âlûde-i:şehd-âlûd-i AE, İÜ

<sup>298</sup> devât mu'aveneti:devât-ı mağâzî B

<sup>299</sup> niş-nümâ-yı:dil-keş-nümâ-yı B

<sup>300</sup> bâ'is:bâ'isü'l-ahbâr B

<sup>301</sup> 2b B

<sup>302</sup> karîrü't-tarf-ı:karîrü's-sarf-ı B

<sup>303</sup> Burada sözü edilen "Uyûnu'l-eser" isimli siyerin tam adı "Uyûnu'l-eser fî Fütûni'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer" olup yazarı İbn Seyyidünnâs'tır (bk. Mustafa Fayda (2009), "Siyer ve Megâzî", *DİA*, Ankara, C. 37, s. 323).

<sup>304</sup> Bu eser için bk. Nuran Öztürk (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî (Dürretü't-tâc fî Sîreti Şâhibi'l-mi'râc)*, Erciyes Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, s. 38.

<sup>305</sup> olup:olup ve AE, R

<sup>306</sup> "Dua ve selâmların üstün olanları onun üzerine olsun."

<sup>307</sup> kitab-ı:- İÜ

<sup>308</sup> Bu eserin yazarı Hândmîr Gıyâsüddin b. Hâce Hüâmîddin Muhammed b. Hâce Celâlidin Muhammed b. Hâce Burhâniddin Muhammed-i Hüseyinî Şirâzî'dir (bk. İsmail Aka (1997), "Hândmîr", *DİA*, Ankara, C. 15, s. 550).

<sup>309</sup> 'anberîn:'anberîn-târ B

<sup>310</sup> sâl-i:- B

<sup>311</sup> sepd:sefid B

<sup>312</sup> 13a İÜ ("u püd-ı" ifadesi mükerrem yazılmıştır.)

<sup>313</sup> itmâm:temâm B

<sup>314</sup> emhâr-ı âşâr-ı İÜ

<sup>315</sup> perverdesi:perdesi R

<sup>316</sup> çâlâk-dest-i:dest-i AE

<sup>317</sup> celâ'il ü fezâ'il:celâ'il-i hâşâ'il R

<sup>318</sup> divân-ı:- İÜ

<sup>319</sup> celâ'il//büleğâ-yı:- B

<sup>320</sup> 3a B

<sup>321</sup> Nazm:- İÜ, B

<sup>322</sup> nazm-ı Süreyyâ:Süreyyâ-yı nazm B

<sup>323</sup> Varaqlar//ider:Zer-efşân varaqlardur B

Çeker her gice şubha dek<sup>325</sup> cedvel-i zer

Aña cild-i ğarrā mezheb-i muṭallā<sup>326</sup>  
Meh-i 'ālem-ārā vü hürşid-i enver

Ķarīne-i hāl, ārayış-i menāzırı'l-inşā olan şebike-i suṭūr-ı 'anber-sādan<sup>327</sup> rüste-i<sup>328</sup> minaşsa-i taḥkik ve 'urzagāh-ı rivāyet kılınan 'arā'is-i ḥāṭır-fırīb-i berā'at ve muḥadderāt-ı dil-nişin-i belāgat temāşasın iderek keşide-i silk-i taḥrır olan cevāhir-i āşār, seriyye-i 'Umeyr-i nā-bīnā ve kışsa-i ḳatlı-i 'Aşmā'ya<sup>329</sup> müntheh olduḳda<sup>330</sup> temām ve rişte-i 'ömr-i mü'ellif gibi<sup>331</sup> ḳarīn-i ḥitām olup;

Şi'r<sup>332</sup>

Evzā'-ı bī-mülāḥaza-i çarḫ-ı pīre-zen<sup>333</sup>  
Ser-rişte-i murādı ḥam-ender-ḥam eyledi

manṭūḳına muvāfik ḥabl-i müşgīn-tār-ı ḥikāyāta 'ıḳdu'l-cevāhir-i enfās-ı muşannif gibi infişām<sup>334</sup> gelüp;

Mışrā<sup>335</sup>

Devāt beste-dehān ü ḳalem şikeste-zebān

mefhūmını muşaddık dehān ü zebān-ı 'uḳde-ğüşāsı dem-beste-i ceffe'l-ḳalem<sup>336</sup> ü temme'l-keḻām olduḳ müşāhede olunduḳda ba'z-ı ecille-i kirām ibrāmı tāziyāne-i şevḳ-ı ḥāṭır-ı<sup>337</sup> ḥod-gām olup evtār-ı silsile-i aḥbār-ı bāḳıyeyi ol 'uḳde-i nā-be-cāy ile müdḡam olan ser-rişte-i rivāyāt-ı māziyyeye rabṭ ve mecmū'-ı vaḳāyi'i bir tār-ı 'anberin ile zabt, ḥavāle-i<sup>338</sup> zimmet-i yerā'a kılındı. Egerçi;<sup>339</sup>

Şi'r<sup>340</sup>

هيهات ان تصل العناكب بالذى  
نسجت ان ملهادرى الافلاك<sup>341</sup>

mażmūnı muḳarrer ve dest-bāf-ı 'acız ü izṭırār olan dām-ı gūsiste-tār ile şayd-ı merām nā-müyesserdür, maḥzā ḥidmet-i 'aliyye-i evşāf-ı Fahr-ı 'Ālem صلى الله تعالى عليه وسلم<sup>342</sup> sermāye-i ibtihāc ü iftiḥār<sup>343</sup> olmaḡ-içün kümeyt-i ḥāme-i<sup>344</sup> vāzi'u'l-aşla pey-revlik iḥtiyār olındı.

Şi'r<sup>345</sup>

ولايدلى من ان اكون مصليا  
اذا كنت ارضى ان يكون لك السبق<sup>346</sup>

Ümüddür ki ol kitāb-ı müsteṭāb, ya'nī *Dürretü't-tāc* şāḥibine ser-māye-i ibtihāc olduḳ gibi bu 'ıḳd-ı nā-mu'aḳḳad<sup>348</sup> daḫı ḥalḫāl-i ḥitām vāḳi' olup bāzār-ı i'tibārda gevhērīn-revāc ola.

el-Muḥarririhi'l-faḳīr<sup>349</sup>

Yā Rabb budurur recā-yı vāşık  
Bu biker-i serāy-ı fikre<sup>350</sup> lā-ḡayr

<sup>324</sup> yanar//şihābuñ:Şihāb öninde yanar şem'-i Nāḥid B

<sup>325</sup> Dek:- B

<sup>326</sup> 2b AE

<sup>327</sup> suṭūr-ı 'anber-sādan:'anberin-suṭürdan B

<sup>328</sup> rüste-i:rişte-i AE, B

<sup>329</sup> 'Aşmā'ya:Ḥuşmā'ya AE

<sup>330</sup> 13b İÜ

<sup>331</sup> gibi:- R

<sup>332</sup> Şi'r:Naẓm AE; - İÜ, B

<sup>333</sup> pīre-zen:pīr-zen İÜ, R

<sup>334</sup> İnfişām:İntizām AE

<sup>335</sup> Mışrā':- İÜ, B

<sup>336</sup> 88b R

<sup>337</sup> ḥāṭır-ı:- AE

<sup>338</sup> 3b B

<sup>339</sup> Egerçi:- AE, B

<sup>340</sup> Şi'r:Naẓm AE; - İÜ

<sup>341</sup> "Heyhāt! Örümceklerin, parmakları feleklerin zirvesini dokuyan zāta ulaşması ne kadar uzaktır."

<sup>342</sup> "Yüce Allah'ın salāt ve selāmı onun üzerine olsun.

<sup>343</sup> ibtihāc ü iftiḥār:iftiḥār ü ibtihāc AE

<sup>344</sup> ḥāme-i:- B

<sup>345</sup> Şi'r:Naẓm AE; - İÜ

<sup>346</sup> "Muhakkak ki çok rıza gösterdiğin zaman ödül senin olacaktır (ve) buna duacı olacağım konusunda şüphe yoktur."

<sup>347</sup> 14a İÜ ("dürretü't-" ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>348</sup> Nā-mu'aḳḳad:nā-muḳa'ad AE

<sup>349</sup> el-Muḥarririhi'l-faḳīr:Ḳıṭ'a AE; Beyt B; - İÜ



Pâyâna irüp ola huliyy-bend  
Halhâl-i hitâm-ı temme bi'l-hayr

### Seriyye-i Sâlim bin 'Umeyr<sup>351</sup>

Bu makâle-i behcet-engiz, Sâlim bin 'Umeyr şu'le-i ser-tiz-i fitne-hiz, ya'nî âteş-pâre-i şemşir-i sitiz ile Ebü 'Afek-i Yehüdî'nün hürmen-i hayâtına şa'ika-bâr ü şerâre-riz olduğın beyân ider<sup>352</sup>

Hademe-i fenn-i siyerdin İbn Seyyidi'n-nâs, ta'biye-i şufûf-ı suţur ile gubâr-engiz-i şafha-i beyza-i<sup>353</sup> kırtâs olup Şâhibü'l-*Hamîs*<sup>354</sup> dahı halbe-i<sup>355</sup> taḥkîkda râyet-i rivâyeti felek-mümâss kılmışdur.<sup>356</sup> Bu tarîḫ ile ki kabîle-i Benî 'Amr'dan Ebü 'Afek-i Yehüdî, tā'ife-i Cehüd-ı 'anüd meyânında dâğ-ı veḳâhat ile mu'Allem ve elvân-ı kabâhat ile şöhre-bend-i 'âlem<sup>357</sup> sinîn-i 'ömr-i zâyî'-kerdesi yüz yigirmi 'adedine bâliğ, hafîf-i küdek-meniş bir pîr-i nâ-bâliğ idi ki dıraht-ı huşk-i vücûdı fûrûzine-i<sup>358</sup> nâr-ı caḥîm ve berg-i zebân-ı nâ-mes'ûdı ḥâr-ı zehr-âb-dâr-ı âzâr<sup>359</sup> ile lisânü'l-baḳar gibi dil-ḥırâş-ı ṭab'-ı müstakîm ve<sup>360</sup> dendânı gürâz-ı<sup>361</sup> sâl-ḥurde gibi ra'sedâr-ı<sup>362</sup> zelzele-i hâdimü'l-lezzât iken lühûm-ı mesmûmeye germ-iştihâ ve rişte-i<sup>363</sup> dendân-ı ḥırş u âzi şikeste-i kelbeteyn-i idbâr iken a'râz-ı Müslimîne kâr-ı nâ-sâz-ı<sup>364</sup> ifk ü iftirâ olup bu bâbda şî'âr-ı 'âr-ı şakaleyn olmağa kâfi ḥar-mühre-bend-i eş'âr-ı<sup>365</sup> nâ-mevzûn ve bed-nâm-künende-i nazm-ı pâk-dâmen olıcaḳ deñlü dirhem-âver-i terzîkât-ı eziyyet-mazmûn olurdu ve<sup>366</sup> zu'mınca tesliyet-baḫş-ı yârân-ı cehennemî olur ma'nâlar bulurdu. Giderek Ḥazret-i Resûl-i Ekrem صلى الله تعالى عليه وسلم<sup>367</sup> ḥaḳkında icâle-i sühân-ı zebân ve itâle-i kışşa-i kec [ü] mec beyân idüp hiev ü izdirâya ictirâ eyledükde ḡayret-i<sup>368</sup> dîniyye aşḫâbindan Sâlim bin 'Umeyr جزاه الله تعالى بالخير<sup>369</sup> ki "Bekkâ'in" dimekle ma'rûf 'aded-i mu'ayyen erbâbindandur,<sup>370</sup> ol mu'azzib-i sâmi'a ve âteş-endâz-ı müteḥayyile olan<sup>371</sup> mühmelât, gûş-zed-i Sâlim-i selimü's-şifât olıcaḳ<sup>372</sup> ḥamiyyet-i ḥimâyet-i 'ırz-ı İslâm şâdurvân-ı âteş gibi zebâne-keş olup ve kuvvet-i ḥarâret ile her şerâre ḳubbe-i saḳf-ı dimâğ-ı<sup>373</sup> döküp 'inân-ı iḥtiyâr ki ser-rişte-i a'sâb-ı 'aşabiyyet<sup>374</sup> ve 'urûḳ-ı<sup>375</sup> ḥamiyyetdür, mâsike-i iktidârdan gitmiş<sup>376</sup> ve meslûbü'l-iḥtiyâr-ı ser-mestî-i 'âr olup ḳasem yâd itmîş idi<sup>377</sup> ki ol pelidûñ taḥte-i sîne-i pür-kînesin<sup>378</sup> mādâm ki ḡulâf-ı şemşir-i ḥün-âşâm eylemeye, ḥilye-i<sup>379</sup> cevşen-i muraşşa' ve ḳabza-i seyfi-i müferra<sup>380</sup> kendüye ḥarâm ola.<sup>381</sup> Bu vech üzere taḥammül-i dîn-i vâcibü'l-îfâyı nezr<sup>382</sup> eylemiş<sup>383</sup> ki dest-yârî-i şemşir-i şu'le-hiz ve cânibdârî-i tîr-i ser-tîz<sup>384</sup> ile ki<sup>385</sup> nümüne-nümâ-yı ḳazâ-yı mübrem ü mu'allakdur, ya ol ḥabîs-i küştenden ber-vefḳ-ı merâm intikâm ala; yâḥûd derd [ü] endüh-ı ḥasret<sup>386</sup> ile naḳd-ı cânî teslîm-i ḥazîne-i ervâḥ ḳılup dağdağa-i ḥâṭır-ḥırâşdan 'ilâc-ı<sup>387</sup> ber'ü's-sâ'a-i ḥalâş bula.<sup>388</sup>

Şi'r<sup>389</sup>

هي الغاية القصوى فان فات نيلها  
فكل من الدنيا على حرام<sup>390</sup>

<sup>350</sup> fikre:fikr-i AE

<sup>351</sup> Seriyye-i//'Umeyr- İÜ, B; Bu hadise hicri 2. senede yaşanan vak'alardandır.

<sup>352</sup> Bu//ider- İÜ, AE

<sup>353</sup> beyzâ-i:beyzâ-ı İÜ, R

<sup>354</sup> Şâhibü'l-*Hamîs* ifadesindeki *Hamîs* ile kasıt "Târîḫü'l-*hamîs* fi *Ahvâli Enfesi Nefis*" isimli eser olup bu siyerin müellifi Kâdi Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî'dir (bk. Abdülkerim Özyayın (1994), "Diyârbekrî", *DİA*, Ankara, C. 9, s. 472).

<sup>355</sup> ḥalbe-i:ḥilye-i B

<sup>356</sup> 3a AE ("Ḳılmışdur" kelimesi mükerrer yazılmıştır.); 4a B

<sup>357</sup> 'âlem:'âlem idi AE

<sup>358</sup> fûrûzine-i:fürüzende-i AE

<sup>359</sup> zehr-âb-dâr-ı âzâr:zehr-âb-dârvâr AE; âzâr:zâr B

<sup>360</sup> ve:- B, R

<sup>361</sup> dendânı gürâz-ı:dendân-ı mâr-ı AE; dendân-ı mâr-güdâz-ı B

<sup>362</sup> ra'sedâr-ı:ra'se R

<sup>363</sup> rişte-i:rüste-i İÜ, B; 14b İÜ

<sup>364</sup> kâr-ı nâ-sâz-ı:kâr-sâz-ı AE

<sup>365</sup> eş'âr-ı:şî'r-i AE, B

<sup>366</sup> ve:- AE

<sup>367</sup> "Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

<sup>368</sup> ḡayret-i:ḡayret-keş-i AE

<sup>369</sup> "Yüce Allah onun mükâfatını hayır ile (versin)."

<sup>370</sup> erbâbindandur:erbâbindan idi AE

<sup>371</sup> olan:- AE

<sup>372</sup> 4b B

<sup>373</sup> dimâğ-ı:dimâğın AE

<sup>374</sup> 'aşabiyyet:ḡazabiyyet AE

<sup>375</sup> 'urûḳ-ı:'ırḳ-ı AE, B, R

<sup>376</sup> gitmiş:dür AE

<sup>377</sup> idi:- B

<sup>378</sup> pür-kînesin:bî-sekînesin B

<sup>379</sup> 15a İÜ ("ḥilye-i" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>380</sup> müferra':muğarraḳ İÜ, R; mu'arrefeti B

<sup>381</sup> ola:ola ve AE

<sup>382</sup> îfâyı nezr:edâ B

<sup>383</sup> eylemiş:eylemiş idi AE

<sup>384</sup> ser-tîz:ḳader-tîz B

<sup>385</sup> ile ki: ve dest-bâzî-i şemşir-i nâfizü'l-ḥükm-i muṭlaḳ ki B; dest-yârî-i//ile ki:cânibdârî-i tîr-i ḳader-te'sîr ve dest-yârî-i şemşir-i nâfizü'l-ḥükm-i muṭlaḳ ki İÜ, R

<sup>386</sup> derd//ḥasret:derd-âlûd-ı endüh-ı ḥüzn B

<sup>387</sup> 'ilâc-ı:- B

<sup>388</sup> sâ'a-i ḥalâş bula: sâ'a ḥalâş ola; 3b AE

<sup>389</sup> Şi'r:Nazm AE; - İÜ, B

El-hâletü hâzihi hâme-i murâd-bağş-ı kazâ,<sup>391</sup> mıstar-ı arzû<sup>392</sup> üzere hıram ve kalem-i cedvel-i taqdîr, seyr-i râh-ı râst-ı merâm eyleyüp ârâyîş-i şahîfe-i eyyâm olur. Bu<sup>393</sup> tārîk ile ki bir leyle-i şâfiyye-i şâ'ifede<sup>394</sup> Ebû 'Afek-i Yehüdî, havâlî-i dârında pister-i ğaflet üzere âsûde ve kemâl-i emn-i hâtr ile tek ü tenhâ ğünüde olup<sup>395</sup> lisân-ı mantıku'l-beyân-ı dehr;

A'dâ-yı dîne lâzım olur bir<sup>396</sup> kılıç komağ  
Zîrâ ki h'âb-ı ğaflet ile ser-be-ser niyâm

mazmûnı ile ğüft ü ğüda iken Sâlim bin 'Umeyr رضى الله تعالى عنه<sup>397</sup> tîĝ-i hârâ-şikâfin ğulâfından çıkarur ve ol 'adüvv-i dîrîn-i dîmûn<sup>398</sup> ser-vaqtına varur. Bu<sup>399</sup> ama السيف اما الإسلام terdîdinden<sup>400</sup> şonra kâbil-i qabûl olmayan qalb-i siyâhî niyyetine<sup>401</sup> nevk-i şemşîr-i ser-ûzin ciĝerĝâhına vaz' ider<sup>402</sup> ve bir zûr-ı âhen-ĝüdâzla<sup>403</sup> ef'i-i zehr-âb-dâr-ı tîĝi beden ü pisterinden geçüp sūrâh-ı seng-lâha ĝarq<sup>404</sup> olur, ĝider. La'in bir âh-ı âteşin ile<sup>405</sup> cân-ı düzâhîsin hem-râh idüp<sup>406</sup> ekârîbi âĝâh olduklarında<sup>407</sup> müy-kenân ü nâle-künân ve İbn 'Umeyr-i ĝâzi<sup>408</sup> sâlim ü ĝânim maqarrına revân olur. Ol eşnâda dinilen<sup>409</sup> eş'âr-ı belâĝat-şî'ârdandur:

تكذب دين الله والمرء احمدا  
لعمركم الذي امنك ان ينس ما يمني

حياك حيف اخر الليل طعنة  
ابو عفك خذها على كبر السن<sup>410</sup>

Ma'lûm ola ki bu hilâlde e'imme-i fenn-i siyer taqdîm ü te'hîr-i vaqâyi' ve tayy-i zikr ü tahtîr-i sevânîh-i bedâyi' cihetinden ihtilâfât-ı keşîr<sup>411</sup> itmişlerdür. Bu haqtîr intiĝâb-ı<sup>412</sup> evzâh u eşâhîh ve intiĝâd-ı<sup>413</sup> mâ-işteher ü şâhîh ihtiyâr<sup>414</sup> itmişdür.

### Ġazve-i Benî Süleym<sup>415</sup>

Dîdebân-ı hadâ'ik-ı siyer, ya'nî şâhib-i 'Uyûnu'l-eser, muhaddîs-i<sup>416</sup> âfâk Muhammed bin İshâk<sup>417</sup> rivâyetinden ĝül-deste-bend-i hikâyet olmuşdur ki<sup>418</sup> ol şadr-ı bedr-i aşfiyâ<sup>419</sup> از كاهها و الصلوات اطيبها عليه من الغزوة Bedr'den bûdür ve Dârü'l-hicret'de yedi ĝice<sup>421</sup> baş-ı firâş-ı istirahat ü ĝuzûr itdükden şonra Benî<sup>422</sup> Süleym niyyetine ref'-i livâ-yı fetĝ-iltivâ ve bi'z-zât âheng-i ĝazâ-yı ĝarrâ idüp Sîbâ' bin 'Urfâta<sup>423</sup> el-Ġıfârî yâhûd<sup>424</sup> İbn Mektûm '-alâ ihtilâfi'r-rivâyeteyn-<sup>425</sup> Medîne-i Münevvereh<sup>426</sup> دامت بالانوار مسوره Münevvereh'e muĝâfazasına me'mûr olmuş idi.<sup>427</sup> "Küdr" ismi ile müsemma<sup>428</sup> olan menba'-ı<sup>429</sup> mâ'-i ĝayâtâsâ<sup>430</sup> ĝaymegâh-ı iclâlleri ile<sup>431</sup>

<sup>390</sup> "O, en büyük arzudur. Eğer o arzu gerçekleşmezse dünyadaki her şey bana haram olsun."

<sup>391</sup> murâd-bağş-ı kazâ: murâd-bağş AE

<sup>392</sup> mıstar-ı/üzere: mıstar üzere B

<sup>393</sup> Bu: Bir B

<sup>394</sup> şâ'ifede: şâ'igada AE; şâniqada B

<sup>395</sup> 5a B

<sup>396</sup> olur bir: çün B

<sup>397</sup> "Yüce Allah ondan razı olsun." Bu dua cümlesi İÜ, B ve R nüshalarında bulunmamaktadır.

<sup>398</sup> dîrîn-i dîmûn: dîn-i dîrînüñ R

<sup>399</sup> "Ya kılıç, ya da İslam."

<sup>400</sup> terdîdinden: didükden İÜ; - B

<sup>401</sup> 15b İÜ

<sup>402</sup> ider: - B

<sup>403</sup> âhen-ĝüdâzla: âhen-ĝüzârla AE, R

<sup>404</sup> ĝarq: ĝarq-ı hûn B

<sup>405</sup> bir//ile: AE

<sup>406</sup> 89a R

<sup>407</sup> olduklarında: oldukda R

<sup>408</sup> 'Umeyr-i ĝâzi: 'Umeyr AE

<sup>409</sup> eşnâda dinilen: eşnâdaki AE

<sup>410</sup> "Allah'ın dinini ve peygamberini yalanlıyorsun. Hayatıma yemin olsun ki sana bu kuruntuyu veren seni ne kadar da kötü bir kuruntuya düşürüyor. İçinde bulunduğun bu zulüm seni gecenin sonuna kadar yaşatsın. İlerlemiş yaşına rağmen ey Ebû Afek, eline geçecek olan kinama ve ayıplamadır."

<sup>411</sup> keşîr: keşîre AE, İÜ, R

<sup>412</sup> intiĝâb-ı: intiĝâb ü intiĝâd-ı B

<sup>413</sup> intiĝâd-ı: intiĝâz-ı B

<sup>414</sup> ihtiyâr: AE

<sup>415</sup> Süleym: Sâlim B; Bu başlık İÜ nüshasında bulunmamaktadır. Bu gazve hicrî 2. sene yaşanan hadiselerdendir.

<sup>416</sup> 5b B

<sup>417</sup> Burada sözü edilen "Uyûnu'l-eser" isimli siyerin tam adı "Uyûnu'l-eser fi Fünûni'l-megâzi ve ş-şemâil ve's-siyer" olup yazarı İbn Seyyidünnâs'tır (bk. Fayda, agmd.). Müellif olarak sözü edilen Muhammed bin İshak ise Ebû Abdillâh Muhammed b. İshak b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî olup telif ettiği siyer türündeki eserini adı ise *Sîretü İbn İshak, el-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-megâzi* dir (bk. Mustafa Fayda (1999), "İbn İshak", *DİA*, Ankara, C. 20, s. 95).

<sup>418</sup> ki: - B

<sup>419</sup> aşfiyâ: şafâ B

<sup>420</sup> "En temiz ve en güzel dualar onun üzerine olsun."

<sup>421</sup> ĝice: def'a AE

<sup>422</sup> 16a İÜ ("Benî" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>423</sup> Bu isim İÜ, B ve R nüshalarında "Urfâta", AE nüshasında ise "Urfîta" şeklinde yazılmıştır. Fakat İslam tarihi kaynaklarında bu şahıs "Urfâta" biçiminde yer aldığı için bu şekilde okundu (bk. Hüseyin Algül (1997), *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, C. 1, s. 451).

<sup>424</sup> 4a AE ("yâhûd" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>425</sup> ihtilâfi'r-rivâyeteyn: ihtilâfeyni'r-rivâyeteyn B

<sup>426</sup> "Nurlarla çevrelenmesi daim olsun."

<sup>427</sup> olmuş idi: olmuşdur AE, İÜ, B

<sup>428</sup> müsemma: AE

<sup>429</sup> menba'-ı: AE

behcet-nümâ olup üç gün üç gice eyyâm-ı ikâmetleri<sup>432</sup> mânend-i 'îd<sup>433</sup>, naşr ü te'yîd ile güzâr<sup>434</sup> eyleyüp<sup>435</sup> sâlim ü ğânim mürâca'at buyurdılar.<sup>436</sup>

### [Ġazve-i Uġud<sup>437</sup>]<sup>438</sup>

Bu<sup>439</sup> ġazve-i celîleye bâ'iş-i küllî, rûz-ı müşrik-süz-ı Bedr-i kübrâda çîre-dest-i ġuzât ile fûrûzîne-i<sup>440</sup> nâr-ı caġîm olan eşķiyânûñ eķârîbî irâ'-ı zinâd-ı fesâd<sup>441</sup> ve ġarâret-i ġazabiyye-i 'aşabiyye-i câhiliyyeleri<sup>442</sup> nâ'ire-i şerr ü şûri<sup>443</sup> ikâd idüp zîver-i miġrâb-ı melekût olan<sup>444</sup> şem'-i hidâyet-fürûġ-ı vücûd-ı pür-nür-ı Resûl-i Ekrem صلى الله تعالى عليه وسلم<sup>445</sup> ġazretlerine<sup>446</sup> âsîb-resîde-i şarşar-ı nevâ'ib olmaġla zulmet-i küfr ü đalâl bâşıra-i a'mâl-i<sup>447</sup> Müslimîne kelâl<sup>448</sup> vîre.

Mışrâ<sup>449</sup>

Zihî taşavvur-ı bâtıl zihî ġayâl-i muġâl.

ويأبى الله الا ان يتم نوره<sup>450</sup>

Cemâ'at-i Ķureyş, şademât-ı kelle-küb-ı Bedriyye'den ġıyre-ser olmaġla mâdde-i şafķa-i ġüsrân-ı<sup>451</sup> ehl-i tuġyân olan re'sü'l-mâl-i ticârete dest-i taşarrufları ırmemiş idi. Şanâdîd-i ġavmden aşġâb-ı şerret, Dârü'n-nedve'de ġalkâ-beste-i cem'ıyyet olup dühât-ı<sup>452</sup> 'aşrdan Ebû Süfyân'ı da'vet ve iltimâs-ı naşîġat itdüklerinde ol pîşvâ-yı ġüm-râġân-ı bâdiye-i đalâl المستشار مؤتمن<sup>453</sup> tarîķasın meslûk-i ġadem-i muġtezâ-yı ġâl kılip ġalîb-ı mekr ü telbîse sebk itdüġi müzahrefât ile teşnîf-i sâmi'a-i müstemi'ân ve<sup>454</sup>,

لمن يطلب الدنيا اذا لم ترد بها  
سرور محب او اسامه مجرم<sup>455</sup>

neşidesin kabâle-i müdde'âya 'ünvân itdükden şoñra "Ol dest-mâye-i ġüsrân-me'al, maşrûf-ı tarîķ-ı intikâm olursa feyyâze-i ġarîb<sup>456</sup> neğâret-baġş-ı<sup>457</sup> çemenzâr-ı âmâldür. Lâ-cerem bu bîđâ'a-i<sup>458</sup> müzcât ki kâlâ-yı cihân-bahâ-yı 'ırz ü nâmûsa selem ve irtikâ-yı<sup>459</sup> medâric-i ma'âlîye<sup>460</sup> süllem olmaġa sâlih ola, sūdâġerân-ı bâzâr-ı ġamiyyet<sup>461</sup> ve bâlâ-nişînân-ı meclis-i 'izz ü rif'ate vazîfe-i ihtiyâġ böyle ticâret-i râ'ice ve ġanîmet-i bârideye<sup>462</sup> germ-'inân-ı 'azîmet olup;

Mışrâ<sup>463</sup>

Cân-ısa vaşluña bahâ ol seyre biz de ġâ'ilüz

mışdâķı<sup>464</sup> pîş-nihâd ve maźmûn-ı belâġat-nümûn-ı;

<sup>430</sup> ġayâtâsâ:ġabâbâsâ İÜ

<sup>431</sup> ile:- AE

<sup>432</sup> eyyâm-ı ikâmetleri:eyyâmları AE

<sup>433</sup> 'îd:'îd ü ġadr AE

<sup>434</sup> güzâr:güzer İÜ, R

<sup>435</sup> eyleyüp:idüp AE

<sup>436</sup> B nüshası burada sona ermektedir.

<sup>437</sup> Bu ġazve hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

<sup>438</sup> R nüshasında bu kısmın başında "Bu Ta'îķa daġı 'Aġyâ Efendi Merġümüñ Veled-i Ercümendi 'Abdu'l-feyyâz Meġammed Efendi'nüñ Müsevvedâtından Teyemmünen bi-Zikrihi'l-celîl Beyâz olmuşdur." biçiminde bir başlık bulunmaktadır.

<sup>439</sup> İÜ ve R nüshasında yukarıdaki kısım ile bu bölüm arasında "Tarîķ-i hicretten yigirmi ay mürür idüp mâh-ı Şevvâl'ün leyle-i bedri fâ'üzü'n-nür olduġdan şoñra leyle-i muntaşîf-ı şehr-i mezbûr ki yevm-i sebt ile müsfürdür, ol müsâfir-i leyle-i isrâ, Yehûd-ı kılâ'-ı Kaynuķâ' niyyetine 'alem-efrâz-ı ġazâ olup" şeklinde bir parça bulunmaktadır. Anlamdan anlaşıldıġına göre bu parça, muhtemelen İslâm târihinde "Benü Kaynuķa Gazâsı (bk. Algül, age, C. 1, s. 407.)" olarak bilinen savaşın anlatıldıġı bölümün girişidir. Fakat bu giriş, yarım kaldıġı ve AE nüshasında bulunmadıġı için metne dâhil edilmedi.

<sup>440</sup> fûrûzîne:fürüzende AE

<sup>441</sup> fesâd:ġussâd AE

<sup>442</sup> 16b İÜ

<sup>443</sup> şerr ü şûri:şür u şerri R

<sup>444</sup> olan:- İÜ, R

<sup>445</sup> "Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

<sup>446</sup> ġazretlerine:ġazretleri İÜ, R

<sup>447</sup> a'mâl-i:âmâl-i AE

<sup>448</sup> Kelâl:inġilâl AE

<sup>449</sup> Mışrâ':- İÜ

<sup>450</sup> Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe Sûresi, 09/ 32, "Allah nûrunu tamamlamaktan başka bir şeye râzı olmaz."

<sup>451</sup> ġüsrân-ı:- AE

<sup>452</sup> dühât:dühân AE

<sup>453</sup> "Kendisine danışılan kişi ġüvenilir (olmalıdır)."

<sup>454</sup> müstemi'ân ve:müstemi'ândur AE

<sup>455</sup> "Dünyayı kazanma derdinde olan kişi bunu reddetmediġi vakit arkadaşlarının mutluluġu veya düşmanlarının sıkıntıları (sona erer)."

<sup>456</sup> "Savaş mücadeledir."

<sup>457</sup> neğâret-baġş-ı:sür-âb-kün-i AE

<sup>458</sup> 17a İÜ ("bîğâ'a-i" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>459</sup> İrtikâ-yı:irtifâ'-ı AE

<sup>460</sup> ma'âlîye:ma'ânîye AE

<sup>461</sup> ġamiyyet: cem'ıyyet İÜ, R

<sup>462</sup> bâride:bârice AE

<sup>463</sup> mışrâ':- İÜ

<sup>464</sup> mışdâķı:mışdâķınca AE

لا يبارك الله بعد العرض في مال<sup>466</sup>

püşt-pā-zen-i muktenāyāt-ı tarīf ü tilād<sup>467</sup> kılınmağdur.” diyü hatm-i<sup>468</sup> kelām eyledükde ol kaḫī‘atü’r-rahim-i āmāl, ḫulüb-ı ḫabīle-i ehl-i ḫalībī naḫdīne-i nāsere-i<sup>469</sup> istīşāl-i Müslimīn ile māl-ā-māl idüp ḫāk-i leked-küb-i bahtleri ḫırmen-i emānī<sup>470</sup> olmağ arzısı raḫş-ı sebük-pāy-ı tama’ların nā-āsüde ve füşhat-i dā’ire-i neşātları pāy-ı pergār-ı kıyāsı fersüde itmış idi. Hadāger-i maḫiyye-i emniyyeleri olan meblağ, merātib-i ulūfden ‘aḫd-ı ḫamsīne bālīg zer-i kāmīlū’l-‘ayār idi. Dest-peymā-yi<sup>471</sup> muḫaddere-i zafer olmağ zu‘mıyla eṣaḫḫ-ı rivāyet<sup>472</sup> üzere mecmū’ı techīz-i<sup>473</sup> ceysel şarf olup evşāf-ı şecā‘ati şavlet-i gürāzī ve sebāt-ı ḫimārī ile muḫallā dārī‘ u ḫāsīr üç biñ ‘aded fi’e-ı<sup>474</sup> ḫizlān-mazāhir tehyi’e olup kelānterān-ı ḫavmden Ebü Süfyān bin Ḥarb<sup>475</sup> ve ‘İkrime bin<sup>476</sup> Ebī Cehl ve Şafvān bin Ümeyye ve bunlar<sup>477</sup> emsālī ‘aḫd ü ḫall-i zimām-ı umūr, müselleme-i ḫabza-i ihtimāmı olanların nisvānı on beş ‘aded ḡavānī, ālāt-ı melāḫī vü egānī ile mevkib-i nekbet-me’nūsuların nümūdār-ı sevḫū’l-‘arūs itmış idi. İçlerinden perde-bīrūn-ı ḫaclegāh-ı<sup>478</sup> veḫāḫat olanlar naḫş ü şavt ile nāğme-sāz oldukca; الغناء رقية الزناء<sup>479</sup> dā‘iyesi tehyīc-ı<sup>480</sup> ırḫ-ı şeyḫānī itdükce,<sup>481</sup> şütür-i ser-mest-ı<sup>482</sup> sürūd-ı ḡılmeğe serāğūs-ı teskīn olmağ için beḡāyādan bir sirb-ı<sup>483</sup> bed-āyīn dāḫil-i muḫayyem-i şe‘amet-ḫašemleri olup نبس القيادة مع القيادة<sup>484</sup> nābīğasına maḫzar olmışlar idi. Aşḫāb-ı evtārdan Cübeyr bin Muḫ‘im, devācin-i ḫavza-i temellūki zümresinden “Vaḫşī” nām ḡül-i beyvānī ki ḫāk-rīz-i timsāl-i vücūdı şa‘r<sup>485</sup> u āsānīdür (?);

اشقى له منحز ستكون تنور  
و عين سجراع كالشعل

و مشفر مسيل كجنب رحى  
على ينوب مثل المدى عضل<sup>486</sup>

ḫuzūrına da‘vet idüp “Yevm-i Bedr’de ‘amm-ı mihrbānum<sup>487</sup> Tu‘ayme<sup>488</sup> bin ‘Adiyy’iñ ser-i bī-devletin dest-ḫüş-ı mālīk-i<sup>489</sup> sa‘īr iden Ḥamza İbn<sup>490</sup> ‘Abdu’l-muḫḫalib عنه رضى الله تعالى<sup>491</sup> cenāblarınıñ<sup>492</sup> ḫamāme-i dem-keş-i ḫayātın lāne-sāz-ı bām-ı ḫimām<sup>493</sup> iderseñ ḫibāle-i mülkümden ḫaḫ‘-ı peyvend-i rīḫ itdükden soñra<sup>494</sup> vaḫşette enīs-i şefīḫum ve vaḫdetde celīs-i şaḫīḫum<sup>495</sup> olursun.” diyü nuḫūd-ı mevā‘id ile ḫazāne-i āmāl-i Vaḫşī’yi<sup>496</sup> māl-ā-māl<sup>497</sup> idüp be-her-ḫāl ol emr-ı<sup>498</sup> şa‘bū’l-menāl temşītine teşmīr-i sāk-ı ‘azīmet ve bezl-i ceḫd ü himmet iltizāmıyla zaḫmḫār-i Cübeyr’e<sup>499</sup> cebīre-bend-i tesliyet olurdu. Cemā‘at-i zenāndan Hind binti ‘Utbe bu sefer-i saḫar-ḫazarda Vaḫşī ile üns ü ülfet ve iltizām-ı refāḫat idüp tal‘at-ı ḫīr-fāmın kuḫlū’l-cevāhir gibi cilā-baḫş-ı çeşm-i cihān-bīnī meşābesinde görüp mülāḫāt itdükde,<sup>500</sup>

الاكل ما شبة الحر لى  
فدى حل شبة الهند لى<sup>501</sup>

<sup>465</sup> Şi'r: - AE, İÜ

<sup>466</sup> “Mal sunulduktan sonra Allah kutlu kılmasın.”

<sup>467</sup> tarīf ü tilād: tarīf ü tālīd İÜ; tarīf ü tilād R

<sup>468</sup> 4b AE

<sup>469</sup> nāsere-i: nāşıra-i R

<sup>470</sup> emānī: amālī AE

<sup>471</sup> peymā-yı: peymān-ı R

<sup>472</sup> “eṣaḫḫ-ı rivāyet” ifadesi “eṣaḫḫ rivāyet” biçiminde de okunabilir. Her iki okunuş şekli de anlam bakımından uygundur.

<sup>473</sup> techīz-i: tecehhüz-ı AE

<sup>474</sup> fi’e-i: fitne-i AE

<sup>475</sup> 17b İÜ

<sup>476</sup> bin: İbn İÜ

<sup>477</sup> 89b R

<sup>478</sup> ḫaclegāh: - İÜ, R

<sup>479</sup> “Şarkı, zinānın büyüsdür.”

<sup>480</sup> tehyīc-i: tenḫīḫ-i AE

<sup>481</sup> itdükce: itdükde AE

<sup>482</sup> ser-mest: mest İÜ, R

<sup>483</sup> beḡāyādan//sirb-i: ḫabā‘il-i şeyāfīn-i şer-āyīn-i beḡāyādan bir şerīr-i AE

<sup>484</sup> “Yumuşak başlılıkla yapılan yönetim ne kötü bir yönetimdir.”

<sup>485</sup> şa‘r: şem‘ AE

<sup>486</sup> “Fırın gibi ateş üfüren burnu ve alev gibi akıp gürleyen gözü onu sıkıntıya soktu. Bumunun yanlarında bulunan delikleri sanki bir kas gibi uzandı ve sertleşti.”

<sup>487</sup> mihrbānum: mihrbānī AE

<sup>488</sup> Tu‘ayme: Muḫ‘ime AE

<sup>489</sup> mālīk-i: - AE

<sup>490</sup> İbn: bin İÜ, R

<sup>491</sup> “Allah ondan râzı olsun.” Bu dua cümlesi İÜ ve R nüshalarında bulunmamaktadır.

<sup>492</sup> cenāblarınıñ: cenābmıñ İÜ, R

<sup>493</sup> bām-ı ḫimām: memāt AE

<sup>494</sup> 18a İÜ (“itdükden soñra” ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>495</sup> ve//şaḫīḫum: - AE

<sup>496</sup> 5a AE

<sup>497</sup> māl-ā-māl: bī-me‘āl AE

<sup>498</sup> emr-i: merām-ı AE

<sup>499</sup> Cübeyr’e: - AE

<sup>500</sup> görüp//itdükde: görürdi İÜ, R

<sup>501</sup> “Bana göre hür birinin hayvanını yemek benim hakkımdır. Hind’in bütün hayvanları bana feda olsun.”

zemzemesiyle sâz-ı niyâza perdâht virüp ol dağı ser-defter-i şühedâ-yı sü'edâ<sup>502</sup>, 'amm-ı kerîm-i Seyyid-i Aşfiyâ Hazretleri'nün iğtiyâli<sup>503</sup> emrinde bezl-i mağdûr itmek için mevâ'id-i ebleh-firîb<sup>504</sup> ile kalb-i Vahşî'yi kemend-i keyd ile şayd itmiş idi. Ol şakî-i bed-fî'âl, is'âf-ı merâm-ı Hind-i bed-hişâl için şedd-i niğâk-ı ihtiyâl<sup>505</sup> idüp bi'l-âhire tedbiri tağdire muvâfiğ olmuş idi.

ولا عار للاشراف ان ظفرت بهم  
كلاب الاعادى من فصيح و اعجم

فحربة وحشى سعت حمزة الردى  
وحتف على من حسام<sup>506</sup> بين ملجم<sup>507</sup>

Muqaddemâ 'amm-ı kerîm-i Sulţânü'l-enbiyâ Hazret-i 'Abbâs, Kureys'ün hareket-i bî-bereketlerin<sup>508</sup> ihsâs itdükde tafşil üzere hâk-i pâ-yı nebevîye 'arz itmiş idi. 'Asker-i müşrikîn tayy-ı menâzil<sup>509</sup> ve kaç'-ı merâhil<sup>510</sup> iderek Medîne-i Münevvere damat رسول الله صلى الله عليه وسلم<sup>511</sup> havâlisinde "Zi'l-hâlfe" demekle ma'rûf mevzî'a darb-i<sup>512</sup> tûvâle-i nüzül itdüklerinde Hazret-i Seyyidü'l-beşer<sup>513</sup> تعالیٰ عليه وسلم<sup>514</sup> ما بکی الغيث و ابتسم الزهر şahâbe-i muhâcirîn ü enşâr ictimâ'ına fermân-ı kazâ-cereyân buyurup râsih-quademân-ı câdde-i İslâm;

Mısrâ<sup>515</sup>

فمروا دم قطع قد كنت من حبل<sup>516</sup>

mevkif-i<sup>517</sup> refî'ında kıyâm, 'akabinde hiğâb-ı müsteğâb-ı<sup>518</sup> müşerref-sâz-ı aşhâb olduğda eşraf-ı enşardan köhne-süvârân-ı meydân-ı celâdet "Bâb-ı taşaşşunda ihtiyâl ile tağarrî-i<sup>519</sup> dâhil-i Taybe'de ta'biye-i şufuf-ı muvâhhidin idüp fehvâ-yı kerîme-i اقلوا المشركين üzere tağrîme-bend-i farîza-i cihâd olduğda 'anede-i kefer, muhâşaraya müşâdere iderler ise da'ıye-i kesret-i mevâşî ile gülü-feşârî-i<sup>521</sup> kaçıt ü gâla mâni'-i şebât-ı qâdem olup lâ-fi'l-ir ve lâ-fi'n-nefir fâ'ide-i<sup>522</sup> ketîbe-i hizlânları ola. Harb ü sîfize mübâdere itdükleri<sup>523</sup> tağdirce kahramân-ı tünd-tâz-ı te'yîd-i ilâhî ta'î'a-i hezimetlerine şahrâ-yı dūr-ı pehnâ-yı rec'u'l-kağkarîyi<sup>524</sup> teng ü târ kıla." didüklerinde kabâle-i<sup>525</sup> tağkîkları imzâ-yı kabûl-i<sup>526</sup> Hâtemü'r-risâle ile miskiyyü'l-hitâm olup bu rây-ı üstüvâra karar virilmiş iken şüc'an-ı ceng-cüyân-ı enşardan sınıf-ı âhar, meşhed-i Bedr sü'edâsı hakkında vürüd iden şehâdet-i<sup>527</sup> sa'âdet-nişânı<sup>528</sup> mutaazammın âyât-ı kerîme ve âşâr-ı şâdika ma'iyeye-i ârâmların güsiste-zimâm itmiş idi. İstikbâl-i a'dâ-yı dîn, bâ'is-i izdiyâd-ı şevket-i<sup>529</sup> ketîbe-i muvâhhidin olmasını sevğ itdüklerinden sonra her biri âvîhte-i fitrâk-i niyâz olup "Yâ Resûlü'llâh,<sup>530</sup> emr-i cihâd<sup>531</sup> müstemil olduğ mevâ'id-i şâdikaya mazhar olmak arzûsı münâceze-i aşhâb-ı şirk<sup>532</sup> için inkişâ'-ı arzâ<sup>533</sup> şedd-i rahâl-i şidk<sup>534</sup> [u] himmet<sup>535</sup> lâzime-i hamiiyyet-i dîniyye ve muğtezâ-yı gayret-i yakîniyye iken bi-hamdi'llâhi te'âlâ<sup>536</sup> sâ'ik-i tağdir, ol har-gele-i nâ-be-sâmânî<sup>537</sup> sevğ-ı lağzişgâh-ı<sup>538</sup> şefîr-i sa'ir eyledi. Dest-yârî-i te'yîd-i ilâhî ile mağlûlân-ı 'ikâl-i dâlâl, fersûde-i şüfre-i istîşâl olmadıkları şüretde düşmenân-ı dîrin-i dîn,<sup>539</sup> Yehûd-ı münâfikîn hâzelesinün ru'b u hirâsa nisbetleri kaydından âzâde

<sup>502</sup> şühedâ-yı sü'edâ:sü'edâ vü şühedâ AE, R

<sup>503</sup> iğtiyâli:ihtiyâli AE

<sup>504</sup> ebleh-firîb:firîb AE

<sup>505</sup> ihtiyâl:ihtimâm AE

<sup>506</sup> 18b İÜ

<sup>507</sup> "Arap olsun, Arap olmayan olsun, düşmanların köpekleri galip geldiğinde bu, değerli insanlar için utanılacak bir şey değildir. Vahşinin saldırması sadece Hz. Hamza'nın onun kılıcından şehitlik şerbetini içmesine yaradı."

<sup>508</sup> bî-bereketlerin:bî-bereketlerinden AE; bî-bereketlerini İÜ

<sup>509</sup> Menâzil:merâhil AE

<sup>510</sup> Merâhil:menâzil AE

<sup>511</sup> "Nurlarla çevrelenmesi daim olsun." (Bu Arapça cümle AE nüshasında bulunmamaktadır.)

<sup>512</sup> darb-i:- AE

<sup>513</sup> "Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

<sup>514</sup> "Yağmur nasıl da ağıladı, çiçek nasıl da gülümsedi."

<sup>515</sup> Mısrâ':- AE, İÜ

<sup>516</sup> "İpten yapılmış bir kuşak gibi dizildiler."

<sup>517</sup> mevkif:mevki' AE

<sup>518</sup> "Yürüyün."

<sup>519</sup> tağarrî-i:- İÜ, R

<sup>520</sup> Kur'an-ı Kerîm, Tevbe Sûresi, 09/ 05, "... müşrikleri öldürün ..."

<sup>521</sup> 5b AE

<sup>522</sup> Fâ'ide-i:fâ'id-i İÜ, R

<sup>523</sup> 19a İÜ ("itdükleri" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>524</sup> rec'u'l-kağkarîyi:rec'u'l-kağkarî AE

<sup>525</sup> kabâle-i:hâle AE

<sup>526</sup> kabûl-i:- İÜ, R

<sup>527</sup> şehâdet-i:- İÜ, R

<sup>528</sup> sa'âdet-nişânı:sa'âdet-neş'etini İÜ, R

<sup>529</sup> şevket-i:- AE

<sup>530</sup> Yâ Resûlü'llâh:- AE

<sup>531</sup> cihâd:cihâd AE

<sup>532</sup> aşhâb-ı şirk:müşrikîn İÜ, R

<sup>533</sup> arzâ:- AE

<sup>534</sup> şidk:şad İÜ, R

<sup>535</sup> şidk u himmet:şad himmet İÜ

<sup>536</sup> te'âlâ:- İÜ, R

<sup>537</sup> nâ-be-sâmânî:nâ-be-sâzı AE

<sup>538</sup> lağzişgâh-ı:nüşgâh-ı AE

<sup>539</sup> 90a R

olduğumuzdan mā'adā naqd-ı<sup>540</sup> cān ile harīdārı olduğumuz kālā-yı 'ālem-bahā-yı şehādete rāyegān dest-res müyesser ola."<sup>541</sup> didüklerinde bu rāy-i nā-sedād<sup>542</sup> egerçi muhālif-i zamīr-i enver-i Hābīb-i mülhimü'r-reşād idi, lākin ol sezāvār-ı tekrīm-i<sup>543</sup> انك لعلى حلق عظیم<sup>544</sup> şahābe-i kirāmuñ semend-i germ<sup>545</sup> -inān-ı 'azimetlerin mağlūl-i şikāl-i mūmāna'at buyurmayup yevm-i şūrā gicesi ki ley-le-i<sup>546</sup> cum'adur, mir'āt-i rū'yā-yı şādīkāda cilve-nūmā olan vāqı'a ki والله قد رأيت خيرا رأيت بقرا يذبح و رأيت في زباب سيفي ثلثة رأيت انى ادخلت يدى في ودع حصينة<sup>547</sup> kelām-ı hikmet-nizāmından 'ibāretdür,<sup>548</sup> "Zebh-i baqar 'urza-i sikkīn-i telef olıcaq nās ve<sup>549</sup> şülme-i seyf ehl-i beytümden<sup>550</sup> 'izz-i şehādete fā'iz olıcaq kimesne ve dir'-ı haşīne sūr-ı Medīne'dür." diyü ta'bır buyurdukdan sonra cum'a namāzın edā, ba'dehu emr-i cihādda bezl-i cehd ve şebāt-ı kademüñ<sup>551</sup> maḥāsini<sup>552</sup> bābında<sup>553</sup> mürvārīd-i girān-bahā-yı naşāyih ile teşnīf-i bināgūş-ı<sup>554</sup> aşhāb-ı hūdā idüp<sup>555</sup> 'akab-ı<sup>556</sup> şalāt-ı 'aşrdā mağrib-i neyyir-i hidāyet olan sa'ādet-hānelerine pertev-endāz olmışlar idi. Teklīf-i hurūc iden tā'ifeden Sa'd bin Mu'āz ve Üseyd bin Hūdayr, sā'ir yārāna hitāb-ı 'iṭāb-āmīz idüp "Her-āyīne rāy-ı kerīm-i Resūlū'llāh<sup>557</sup> sedīd ve emr-i şerīfleri reşīddür. Lā-cerem<sup>558</sup> vazīfe-i ihtiyāṭ, zimām-ı ihtiyārimuz müselleme-i dest-i kerem-peyvestleri kılınup ol İmām-ı Şufūf-ı Aşfiyā'ya iktidā ile,<sup>559</sup> każā-yı māfāt itmekdür." diyü meşveretde iken kām-et-i Tūbā-firīb-i Hābīb-i Mücīb, hil'at-i ceng ile ārāste ve<sup>560</sup> viḳāyetü'l-hıfz-ı İllāhī ile pīrāste, meclislerin reşk-i behişt-i berīn<sup>561</sup> idüp her biri cādde-i rāy-ı sedīdlerinde sābit-kadem oldukların ma'rūz-ı hāk-i pāy-ı Nebevī kılduklarında<sup>562</sup> لا ينبغى لنبى ان يلبس لامته فيضعها حتى يحكم الله بينه و بين عونه<sup>563</sup> ya'nī "Sezāvār-ı manşīb-ı celīl-i nübüvvet degüldür ki zırh-pūş olduqda tā ki Hākīm-i 'adl-i maḥkeme-i każā, ḥaşmiyla mā-beynde olan müdde'āya fayşal virmeyince nez'-i libās-ı heycā eyleye." buyurdukdan sonra i'dād-ı<sup>564</sup> levzām-ı nehzat-ı iclāle mübāşeret olunmuş idi.

Üç 'aded livā-yı feth-iltivā, sādāt-ı mücāhīrīnden Muş'ab bin 'Umeyr ve eşrāf-ı Evs ve Hāzrec'den Üseyd bin Hūdayr ve Sa'd bin 'Ubāde<sup>566</sup> cenāblarınūñ pīrāye-i dūş-ı iftiḥārı kılındı. Sālikān-ı şāri'-i siyer ü mağāzī, Ġazve-i<sup>567</sup> Uḥud sene-i şālīse-i hicriyye vaḳāy-i'inden<sup>568</sup> olmaḳ üzere mūrādīf-i maṭiyye-i viḳāf olup; lākin ta'yīn-i yevm-i mūnāceze her biri<sup>569</sup> bir<sup>570</sup> girīve-i hilāf ihtiyār itmişlerdür. Rivāyet-i meşhūre üzere sādīs-i şeh-r-i<sup>571</sup> Şevvāl ki yevm-i sebtdür, yedi yüz 'aded mücāhidīn-i dīn-i mübīn ile 'azm-i meydān-ı kīn idüp pīrāmen-i Cebel-i Uḥud'da ilkā-yı merāsī-i temkīn ve ta'biye-i şufūf-ı muvaḥḥidīn buyurulmuş idi. Tīr-endāzān-ı şahābe-i kirāmdan elli<sup>572</sup> 'aded sü'edā-yı saḫt-kemāna 'Abdu'llāh bin Cübeyr cenābın serdār naşb idüp şī'b-i cebelden bir<sup>573</sup> mūnāsib maḥalde 'asker-i zafer-reh-ber muḫāfazasına nāmzed buyurdukdan sonra şebāt-ı kadem-i emrinde iḥmāl ü müsāheleden taḫzīr-i belīğ 'aḳabinde "Eger bizüm rübūde-i maḥālīb-i 'iḳbān-ı helāk olduğumuz müşāhedeñüz<sup>574</sup> olursa daḫı<sup>575</sup> şahīn-i dest-āmūz-ı tīr ile iḳtināş-ı şevārīd-i ervāḫ-ı müşrikīnden mā'adā bir emre mübādere itmeyesüz!" diyü fermān-ı<sup>576</sup> 'ālīleri şādır olmuş idi. Umūr-ı ta'biye ve tesviye temām olduqda meydān-ı birāza evvel vaz'-ı kadem eyleyen Benī 'Abdu'r-dār'dan ḥāmil-i livā-yı Kureyş, Talḫa bin Ebī Talḫa idi ki Kebş-i Keṭībe tesmīyesiyle mu'allemdür, piş-desṭ-i Hāydar-ı Kerrār ile رضی الله تعالى عنه<sup>577</sup> āvīḫte-i mi'laḳ-ı demār, ba'dehu birāderi 'Osmān bin Ebī<sup>578</sup> Talḫa'ya şu'le-i şemşīr-i ḡazanfer-muḫārib, Ḥamza bin 'Abdu'l-muṭṭalib<sup>579</sup> reh-nūmā-yı rāh-ı<sup>580</sup> dārū'l-bevār olup ba'dehu Ebū Sa'īd<sup>581</sup> ve Mūsāfī' ve Kelāb ve Celās ki<sup>582</sup> ebnā-yı Talḫa bin

<sup>540</sup> 19b İÜ

<sup>541</sup> müyesser ola:müyesserdür İÜ, R

<sup>542</sup> nā-sedād:bī-sedād AE

<sup>543</sup> sezāvār-ı tekrīm-i:serdār-ı tekrīme-i AE

<sup>544</sup> Kur'ān-ı Kerīm, Kalem Sūresi, 68/ 04, "Sen elbette yüce bir ahlāk üzeresin."

<sup>545</sup> germ:tüz İÜ, R

<sup>546</sup> ley-le-i:yevm-i İÜ, R

<sup>547</sup> "Vallahı hayırlı bir şey gördüm. Kurban edilen bir sığır gördüm. Kılıcımın ucunda bir yarık gördüm. Elimin sağlam bir zırh içerisine girdiğini gördüm."

<sup>548</sup> kelām-ı/'ibāretdür:- AE

<sup>549</sup> ve:- İÜ

<sup>550</sup> beytümnden:beytten İÜ

<sup>551</sup> 6a AE ("kademüñ" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>552</sup> maḥāsini:maḥāsinesi AE

<sup>553</sup> Bābında: beyānında AE

<sup>554</sup> teşnīf-i bināgūş-ı:müşennef-sāz-ı mesāmi'-i AE

<sup>555</sup> idüp:olup AE

<sup>556</sup> 'akab-ı:'aḳīb-i İÜ, R

<sup>557</sup> rāy-ı/Resūlullāh:rāy-ı Resūl şallallāhu 'aleyhi ve sellem İÜ, R; 20a İÜ

<sup>558</sup> lā-cerem:Hemān AE

<sup>559</sup> iḳtidā ile:iḳtidā İÜ, R

<sup>560</sup> ve: ve sābiḡa-i AE

<sup>561</sup> behişt-i berīn:behişt İÜ

<sup>562</sup> ma'rūz-ı/kılduklarında:hāk-i pāy-ı Nebevī'ye 'arz eyledüklerinde AE

<sup>563</sup> Hadīs-i Şerīf, "Bir peygambere düşmanla arasındaki mücadele hakkında Allah'ın hükmü gelinceye kadar zırhını çıkarması yakışmaz", *Buhārī, İ'tisām* 28.

<sup>564</sup> i'dād-ı:i'dā-yı AE

<sup>565</sup> olunmuş idi:olunup AE

<sup>566</sup> eşrāf-ı/'Ubāde:Üseyd bin Hūdayr el-Evsī ve Sa'd bin 'Ubāde el-Hāzrecī İÜ, R

<sup>567</sup> gazve-i:vaḳ'a-i AE

<sup>568</sup> vaḳāy-i'inden:şevvālinde AE

<sup>569</sup> 20b İÜ

<sup>570</sup> her biri bir:- AE

<sup>571</sup> şeh-r-i:- AE

<sup>572</sup> elli:- AE

<sup>573</sup> bir:- AE

<sup>574</sup> 6b AE

<sup>575</sup> olursa daḫı:olursa da AE, R

<sup>576</sup> fermān-ı:emr-i AE

<sup>577</sup> "Allah ondan razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

<sup>578</sup> Ebī:- R

<sup>579</sup> "Allah ondan razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

<sup>580</sup> reh-nūmā-yı rāh-ı:reh-vār-ı rāhdār-ı AE

<sup>581</sup> 21a İÜ ("Ebū Sa'īd" ismi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>582</sup> ki:- İÜ, R

Ebî Talha idiler<sup>583</sup>, ân-ı vâhidde tîr-bārân-ı kader-endâzân-ı meydân-ı cihâd ile girân-h'âb-ı bi'se'l-mihâd oldılar. Ba'dehu mevâlî-i Benî 'Abdu'd-dâr'dan "Şavâb" nâm gulâm, ref'-i livâ-yı müşrikîn itdükde anı dahı sehm-i şâ'ib-fermân-ı münâfîk rû-be-râh-ı şavb-ı siccî eyledi. Ba'dehu nerre-şîrân-ı ehl-i îmân, kaṭî'-ı müşrikîne her taraftan rîzân olup;

Mışrâ<sup>584</sup>

Beñzedi yañlış yazılmış satra şaff-ı düşmenân

ma'nâsı nümâyân olduḡda dâ'ıye-i ru'b<sup>585</sup> ü hirâs-ı kayd-ı mâl ü 'ıyâl 'inân-gîr olmaḡa mâni' olup kehfü'l-emân min-necâdan gayrı me'men ü mültecâ olmamaḡla metâ' u eşkal-i ehl-i dâlâl, 'urza-i yağmâ olmış idi. 'Asker-i İslâm taraf-ı düşmeden bi'l-küllıye me'münü'l-gâ'ile olmaḡla nehb ü gârete meşḡul olduḡların<sup>586</sup> muhâfaza hîdmetiyle me'mür olan tîr-endâzân müşâhede itdüklerinde mâ-beynlerine ihtilâf düşüp "Ekser-i düşmen maḡlûb u maḡhûr oldu. Min-ba'd vehm idicek hâl yokdur." diyüp taraf-ı gânimete tevcîh-i 'inân-ı 'azîmet itdiler. Serdârları 'Abdu'llâh bin Cübeyr'ün şadef-i<sup>587</sup> güşin pür kılan mürvârid-i naşâyih-i muntazam, rişte-i cânî olmaḡla kayd-ı bend-i hayâtdan<sup>588</sup> kaṭ'-ı peyvend itmeyince 'uḡde-i peymânına inhilâl gelmeyüp rumâtdan<sup>589</sup> me'mür olduḡı maḡalden yek kademe tecâvüz itmemiş idi.<sup>590</sup> Kâ'id-i cenâheyn-i<sup>591</sup> 'asker-i müşrikîn Hâlid bin el-Velîd ve 'İkrime bin Ebî Cehl, kuvvet-i tâmi'a-i gâretgerân, pence-tâb-ı hâzım ü ihtiyâṭ olup bünyân-ı merşûş-ı<sup>592</sup> şufûf-ı İslâm'ın pâyendesı olan rumâta raḡne-i külliye târî<sup>593</sup> olduḡın müşâhede itmekle yek-bâr hamle idüp ol gürûh-ı enbûha muḡâvemetde şâbit-kadem olmaḡ hâric-i dâ'ire-i miknet olmaḡla tebsîr-i<sup>594</sup> kalâ'idü'l-'ıkyân-ı naşâyih-i Resûlu'llâh'ı vişâhu's-şadr-ı cenân iden 'aded-i yesîr ile hîrâmân-ı dârü'l-emân-ı cinân oldılar. Zenân-ı ehl-i şirkden 'Amra binti 'Alkâmetü'l-hârişıyye 'arşa-i cengi hâlî gördükde aşhâbı maḡtûl olmaḡla müstaḡarr-ı hażîz-i hîzlân<sup>595</sup> olan<sup>596</sup> livâ-yı nekbet-iltivâyı ref' idüp şî'ârları üzere şayha-zen olduḡda şerârevâr perîşân olan<sup>597</sup> eşrâr, müctemi' olup ricâl-i nehb ü gâret maḡâmlarına 'avdet murâd eyledüklerinde<sup>598</sup> Hâlid ve 'İkrime cem'-i keşîr ile eṭrâfdan hücum itmekle ber-hem-zede-i hayret ve güm-kerde-i râh-ı selâmet olmışlardı. Esnâ-yı dâr ü gîrde İbn Kamî'e-ı<sup>599</sup> la'în, hâmil-i livâ-yı muḡkerremlerine Muş'ab bin 'Umeyr'i<sup>600</sup> رضی الله تعالى عنه şehîd idüp ان محمدا عليه الصلوة والسلام قد قتل<sup>601</sup> nidâsıyla ref'-i<sup>602</sup> enker-i eşvât itmekle cumû'-ı<sup>603</sup> sipâh-ı İslâm müteferriḡ olup ol gencîne-i eşrâr-ı melekût muhâfazasında ancaḡ on dört kimesne kâ'im idi ki Hâzret-i Şiddîḡ-ı Ekber ve Fârûḡ-ı A'zam ve Cenâb-ı Velâyet-me'âb-ı Murtażâvî ve Sa'd bin Ebî Vaḡḡâş ve Talha bin 'Ubeydu'llâh ve Ebü 'Ubeyde bin el-Cerrâh ve 'Abdu'r-raḡman bin 'Avf ve dil-âverân-ı enşârdan Habbâb bin<sup>604</sup> el-Münzir ve 'Aşım bin Sâbit ve Hâriş bin es-Şamme ve Ebü Dücâne'den 'ibâretdür. رضوان الله تعالى عليهم اجمعين<sup>605</sup> Eşkıyâ-yı müşrikînden 'Utbe bin Ebî Vaḡḡâş ve 'Abdu'llâh bin Kamî'e ve 'Abdu'llâh bin Şihâb<sup>606</sup> ve Übeyy bin Hâlef, Hâzret-i Sultân-ı Enbiyâ<sup>607</sup> عليه الصلوة والسلام<sup>608</sup> ḡaşdına te'âkud itmişler idi. 'Utbe bin Ebî Vaḡḡâş, cânib-i şerîflerine bir ḡaç def'a seng pertâb idüp ḡonce-i pür-şebnem-i fem-i mükerremlerine râst geldükde<sup>609</sup> dürer-i muntazam-ı dendânlarından rübâ'ıyye-i yümânâ-yı zîrînlerin şikest itmiş idi. İbn Kamî'e, pîrâye-i ḡülşen-i aḡsen-i taḡvîm<sup>610</sup> olan<sup>611</sup> verd-i muṭarrâ-yı vech-i besîmlerin mecrûh idüp iki dâne ḡalka-i miḡfer, tîr-i cân-güzârî gibi<sup>612</sup> 'ârîz-ı ḡül-günlarına ḡâlîde ve İbn Şihâb cebîn-i mübînlerin idmâ idüp hûn-ı zaḡm maḡâsin-i celîlelerine çekîde olduḡda dest-i kerem-peyvestleri ile meşḡ idüp هو يدعوهم الى الله<sup>614</sup> و هو يدعوهم بالدم<sup>613</sup> كيف يفلح قوم<sup>615</sup> buyururlar idi. La'în-i nâ-hâlef, Übeyy bin Hâlef<sup>616</sup> ol ḡâfile-sâlâr-ı hidâyeti aşhâbdan;

Şi'i<sup>617</sup>

<sup>583</sup> idiler:- İÜ, R

<sup>584</sup> Mışrâ:- İÜ

<sup>585</sup> ru'b:reheb AE

<sup>586</sup> 90b R

<sup>587</sup> şadef-i:taraf-ı AE

<sup>588</sup> 21b İÜ

<sup>589</sup> rumâtdan:rumâtdan şîḡḡatı AE

<sup>590</sup> itmemiş idi:itmemişdür AE

<sup>591</sup> cenâheyn-i:cenâhı R

<sup>592</sup> 7a AE

<sup>593</sup> târî:- AE

<sup>594</sup> tebsîr-i:İbn Cübeyr'e AE

<sup>595</sup> müstaḡarr-ı/hîzlân:maḡarr-ı evc İÜ, R

<sup>596</sup> olan:- AE

<sup>597</sup> olan:- AE

<sup>598</sup> Eyledüklerinde:itdüklerinde İÜ, R

<sup>599</sup> Bu isim İÜ, R ve AE nüshalarında "ḡamiyye" şeklinde yazılmıştır. Fakat İslam tarihi kaynaklarında bu şahıs "İbn Kamî'e" biçiminde yer aldığı için bu şekilde okundu (bk. Muhammed Hamîdullâh ve Casim Avcı (2012), "Uhud Gazvesi", *DA*, Ankara, C. 42, s. 56).

<sup>600</sup> "Allah ondan razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

<sup>601</sup> "Dikkat edin, şüphesiz ki Hz. Muhammed (s.a.v.) öldü." (Bu Arapça cümle İÜ ve R nüshalarında "Şüphesiz ki ben Muhammed'i öldürdüm." şeklindedir.)

<sup>602</sup> 22a İÜ ("ref" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>603</sup> cumû'-ı:mecmû'-ı İÜ

<sup>604</sup> bin:İbn İÜ; - R

<sup>605</sup> "Yüce Allah onların hepsinden razı olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

<sup>606</sup> Şihâb:Eşhâb AE

<sup>607</sup> Enbiyâ:Kevneyn AE; - R

<sup>608</sup> "Salât ve selâm onun üzerine olsun." (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

<sup>609</sup> geldükde:gelüp AE

<sup>610</sup> Tin Sûresi'nin 4. âyetine telmih yapılmıştır.

<sup>611</sup> olan:ve İÜ, R

<sup>612</sup> tîr-i/gibi:hâr-ı cân-güzâr İÜ, R

<sup>613</sup> 7b AE

<sup>614</sup> 22b İÜ

<sup>615</sup> "Onlar için Allah'a dua eden peygamberlerinin yüzünü kana bulayan bir kavim nasıl kurtuluşa erer?"

<sup>616</sup> Übeyy bin Hâlef:- İÜ, R

<sup>617</sup> Şi'r:- AE, İÜ

ثقال اذا لا قوا خفاف اذا دعوا  
618 قليل اذا عدوا كثير اذا شدوا

mişdâkından ‘ibâret cîl-i<sup>619</sup> kalil beyninde müşâhede itdükde raşş-ı bād-peymâsın hâriş-i rikâb ile tünd ü tîz ve nâ’ire-i tehevürin şu’le-hîz idüp cânib-i kerîmlerine ‘inân-rîz olduĢda Zübeyr, yâ Hâriş -‘alâ ihtilâfî’r-rivâyeteyn-<sup>620</sup> ol Ģar-ı bî-mehârî<sup>621</sup> rû-be-râh-ı sa’îr ve nûmûdâr-ı nâdire-i Ģimâr<sup>622</sup> ü şîr itmege isticâze idüp mültemesleri qarîn-i rîzâ-yı hümâyûnları olmamış idi. Ol Ģaseneye nefis-i nefisleri ile mübâşerete qarâr<sup>623</sup> virildükden soñra rivâyet-i meşhûre üzere Zübeyr-i Enşârî<sup>624</sup> nüñ nîzesin<sup>624</sup> alup bir Ģamle-i kerrâr-pesend ile la’îni pûşt-i semend-i istikbârdan zemîn-i zül ü Ģasâra şalup muţavvaĢ-ı<sup>625</sup> Ģalkâ-i la’net olan gerdeni mecrûh ve iki dîl’i şikest olup istîlâ-yı ru’b u Ģirâs ile ĢalĢân-ı âteşdân-ı Ģahîm olunca Ģürizân oldu. Mezkûr olan eşrâr daĢı Ģable Ģulûlî’l-Ģîvel, birer<sup>626</sup> tarîĢ-ı şa’bdan benderĢâh-ı Ģahîme şedd-i raĢal eylediler.

Bu rivâyet daĢı qarâr-dâde-i ehl-i dirâyetdür ki ekşer-i merdân-ı peygâr Benâtü’n-na’ş gibi perîşân olup<sup>627</sup> şümâre-i ebrâr ol bedr-i semâ-yı Ģidâyeti hâlevvâr ihâta rûtbesinde münĢaĢt olmaĢla bir miĢdâr Ģaym-ı istîtar ihtiyâr buyurmuşlar idi. Bu eşnâda düşmen-i dîrîn-i dîn, iblîs-i la’în قتل قد محمدا ان محمدًا<sup>628</sup> şadâsın bülend itdükde bu şadâ-yı muvaĢĢîş-edâ, düst ü düşmene taĢammül-fersâ ve tehevür-efzâ olup dâ’iye-i Ģirâs ile rikâb-ı ‘inâyetlerinden<sup>629</sup> ‘inân-tâb olan aşĢâb, ser-gerdân-ı Ģayret iken dîde-i Ģam-dîde-i Ka’b bin Mâlik-i<sup>630</sup> Enşârî tal’at-ı nûr-ı nübüvvet ile münevver olduĢda bî-ihtiyâr<sup>631</sup> ايشروا هذا رسول الله صلى الله عليه وسلم zemzemesin eflâke peyveste itdükde sükût emrini müş’ir işâret buyurmuşlar idi. Perîşân olanlar yegân yegân Ģidmet-i Resûlu’llâh’a ‘avdet ve ol gevher-i nûrânîyi faşş-ı Ģâtem gibi dâĢil-i dâ’ire-i cem’iyyet idüp ilĢâ-yı mekrûh-ı Ģâric-i tavĢ-ı ehl-i dâlâlet olup fevc fevc cür’et idenler şa’şa’a-i seyf-i İslâm’dan<sup>633</sup> Ģîre<sup>634</sup>-çeşm olmaĢla bi’z-zarûre ‘inân-rîz-i semt-i Ģüriz olmuşlar idi.<sup>635</sup> Ba’dehu Ebû Süfyân, müctemî’ olan aşĢâba القوم ابن الخطاب فى القوم ابن ابي قحافة فى القوم محمد ا فى القوم<sup>636</sup> diyü Ģitâb idüp cânib-i Ģabîb-i mülĢimü’s-şavâb taraf-ı ‘âliflerinden<sup>637</sup> ruşşat olmaduĢı ecilden السكوت<sup>638</sup> جواب الاحمق<sup>639</sup> sefresiyile perde-keş-i rûy-ı iltifât olduklarından dil-gîr olup قتلوا<sup>640</sup> جميعا<sup>640</sup> hezeyâm ile kaşd-ı eziyyet itdükde Ģâzet-i FârûĢ-ı A’zam رضی الله تعالى عنه<sup>641</sup> كذبت يا عدو الله قد ابقى الله ما يحزنك<sup>641</sup> cevâb-ı işâbet-me’âbi ile ciger-düz-ı Ebî Süfyân olup ol daĢı<sup>643</sup> اعل هبل اعل هبل<sup>644</sup> müĢmeli ile izĢâr-ı behcete âĢâz itdükde<sup>645</sup> aşĢâb-ı Ģüzîn<sup>645</sup> الله اعلى و انا لنا العزى و لا عزى لكم<sup>647</sup> şecî’asıyla ma’bûd-ı bâĢılını nevâziş itdükde<sup>647</sup> الله بيوم بدر و الحرب سجال اما انكم ستجدون فى قتلا لكم مثلا و الله ما رضيت و لا امرت و لا مولانا و لا مولانا<sup>648</sup> nabîĢasıyla cevâba me’mûr oldılar. Ba’dehu و امرت و لا امرت و لا امرت و لا امرت<sup>649</sup> kelimâtiyla Ģatime-bend-i tûrehât olup mevkib-i nekbet-Ģaşeme ‘avdet eyledi.

Ģarîne-i Ģâl Ģâzet-i Seyyid-i Aşfiyâ عليه الصلوة والسلام<sup>650</sup> cenâb-ı Aliyyü’l-murtaşâ’yı veche-i şeref-i Ģitâb buyurup “Yâ ebe’l-Ģasan, me’âl-i emr-i müşrikîni tettebbu’ eyle. Eger imteţâ-yı ‘ârib-i necîbe iderler ise maĢşad-ı aĢşâları Ümmü’l-Ģurâ’dur. Eger cenîbe-süvâr olurlar ise veche-i merâmıları dârü’s-sekîne-i Medîne’dür. Be-her-taĢdîr ‘icâleten bizi Ģabîr eyle.” diyü fermân-ı vâcibü’l-iz’ân buyurup Ģâzet-i Kerrâr-ı Döldül-süvâr daĢı seyir-i şabâ-güzâr ile bir nefesde Ģiyem-i eşrâra vâşil olup cenîbe-süvâr olduklarını müşâhede itdükden soñra mevç-i deryâ gibi maĢalline ‘avdet ve şeref-i dâmen-büs-ı nebevî ile kesb-i izdiyâd-ı rif’at eyledi. Rivâyet-i meşhûre üzere yetmiş ‘aded sü’edâ, rûteb-i şehâdete fâ’iz olmuş idi. Tekfîn [ü] techîzlerinden fâriĢ oldukdan soñra cânib-i Ģaybe’ye ‘azîmet buyurıldı. Esmâ vü ensâb-ı şühedâ ve Ģudûş iden mu’cizât ü nevâdir Ģazve-i Ģamrâ’u’l-esed Ģilâlinde mezkûr olur, inşâ’llâhü te’âlâ.<sup>651</sup>

618 “Ģarşılaştıklarında aĢırdılar. ÇaĢırdıklarında son derece hafîtirler. Sayıldıklarında azdırlar. Birleştiklerinde çokturlar.”

619 ‘ibâret cîl-i:‘ibâretdür AE

620 rivâyeteyn:rivâyeteyn olup AE

621 Ģar-ı bî-mehârî:hîz-i bî-temyîzi İÜ, R

622 Ģimâr:rübâh İÜ

623 qarâr:- İÜ

624 üzere/nîzesin:üzeređer ki Ģarbesin AE

625 muţavvaĢ-ı:miţvâĢ-ı İÜ, R

626 birer:bir AE

627 23a İÜ (“olup” kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

628 “Ģikkat edin, şüphesiz ki Hz. Muhammed (s.a.v.) öldü.”

629 ‘inâyetlerinden:‘inâyetlerine AE

630 mâlik-i:- İÜ, R

631 91a R

632 “Müjde, sevinin! İşte Hz. Muhammed (s.a.v.) (yaşılıyor).”

633 seyf-i İslâm’dan:seyf ile AE

634 8a AE (“Ģîre” kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

635 olmuşlar idi:oldılar AE

636 “Hz. Muhammed topluluĢun arasında mı, İbn Ebî Kuhâfe topluluĢun arasında mı, İbn Hattâb topluluĢun arasında mı?”

637 mülĢimü’s//‘âliflerinden:mülĢimü’s-şavâbdan İÜ, R

638 23b İÜ السكوت:- İÜ, R

639 “Akılsıza verilecek cevap susmaktır.”

640 “Hepsi öldürüldüler.”

641 “Allah ondan râzî olsun.” (Bu dua cümlesi İÜ nüshasında bulunmamaktadır.)

642 “Ey Allah’ın düşmanı, yalan söylüyorsun. Allah seni üzen şeyi muhafaza etti.”

643 ol daĢı:- İÜ, R

644 “Yaşasın Hübel (Câhiliye devrinde Kureşlilerin baş putu), yaşasın Hübel!”

645 itdükde:idüp AE; (R nüshası burada sona ermektedir. İÜ nüshasında bu kelimedden sonra varaktaki yazılar bitmektedir. Fakat diĢer sayfada siyer anlatımı devam etmektedir.)

646 “Allah en yüce ve en büyüktür.”

647 “El-uzzâ (Câhiliye devrinde Mekkelilerin baş putlarından biri) bizimledir. Siz teselli bulamayacaksınız.”

648 “Allah bizim efendimizdir, sizin deĢildir.”

649 “Siz ölümleriniz arasında müslâ (ölü bedeni parçalamak) yapıldığına tanık olacaksınız. Allah’a and olsun ki böyle bir şeye kesinlikle râzî deĢilim.

Böyle bir şeyi emretmedim ve böyle bir şeyi de biz tasvip etmedik.”

650 “Salât ve selâm onun üzerine olsun.”

651 AE nüshasında metin burada sona ermektedir. Metnin sonunda yer alan “Sermâye-i ‘ömr-i mü’ellif kâlâ-yı itmâma ‘adem-i vefâdan nâşî bu tuĢfe-i leţâfet-nîzâm bu maĢalde nâ-temâm Ģalmışdur. RaĢmetü’llâhi ‘aleyh. Ģarere fi evâĢiri şehri Cemâdiye’l-âhire sene 1113 (Kasım-Aralık 1701), bi-Ģalemi Enverî ‘Oşmân eş-şehîr bi-İsmâ’il-zâde.” şeklindeki istindah kaydı ile Atâyi’nin Zeyl-i Siyer-i Veys’îyi tamamlamaya ömrünün yetmediĢi ve eserin burada bittiĢi belirtilmektedir.



[Vak'a-i Benî Kaynuka<sup>652</sup>]<sup>653</sup>

*Me'aricü'n-nübüvve*'de nakl-i Mu'in-i Miskîn<sup>654</sup> üzere ferâ'id-i mürsel-e-i vaqâyi'-i sâl-i düvümündendir ki evzâ'-ı bed-evzâ'-ı Yehüd-i inkâsî'l-'uhüddan Benî Kaynuka' dinilmekle ma'rûf u ma'hüd olan fi'e-i<sup>655</sup> fitne-nihâd, dâ'iyeye-i hâbs-i mevrûş ve fesâd-ı mâder-zâde ile bîtağa-i 'ahd ü mîşâk-ı pîşini ber-tâk ve sell-i seyf-i gadr ü şîkâk itdükleri ittîfâk-ı muhâkkağ u muqarrer oldukda şehensâh-ı serîr-i Kâbe Kavseyn,<sup>656</sup> Ahmed-i Mürsel عليه صلوات الله الملك الاجل<sup>657</sup> ber-mücib-i fermân-ı Hudâ, techîz-i ceys-i manşuru'l-livâ idüp şâhib-kırân-ı 'âlem, 'amm-ı pâkîze-şiyem, Hamza-i müsellemlü'l-himem cenâbların manşib-ı 'âlemdârî ile i'zâz ü ser-efrâz ve Taybe-i melâ'ik-mağâfda Beşîr bin 'Abdu'l-münzir'i 'izz-i istihlâf ile mahsûd u mümtâz itdükden sonra bedreka-i tevfiğ u ikbâl ile ol gürûh-ı mekrûh-ı bağı vü dalâl kam' u istişâline 'alem-efrâz-ı 'azîmet ve maṭiyye-süvâr-ı himmet oldılar. Çend rûz ol melâ'in-i hizlân-endüza muhâşara-i<sup>658</sup> şedidü'l-bağş ile Rüstemâne müzâyağa-bağş olduklarında فانما نكت من نكت<sup>659</sup> ma'nâsı ruhsârenümâ olup satvet-i hücum-ı lüyûs-i gâbe-i tâbe-i müstetâbeye ol üstür-dilân-ı rûbâh-nihâduñ tâkat ü tâbe iktidârları olmayunca taḥaşşun itdükleri hişâr-ı saht-esâsda teşebbüt ü qarârda mecâl ü mesâsları kalmayup bîm ü hirâs-ı helâk ü ik'âş<sup>660</sup> ve ḥayâl-i muhâl-i necât ü ḥalâş ile ḥimâr-ı müstenfire-i güsiste-mehâr gibi meslûbu'l-ihtiyâr ve yedi yüz miqdârı nefer-i المفرة<sup>661</sup> nevhâ-künân [ve] dest-gezân, eşk-rîz-i reh-gerâ-yı girîve-i gürîz olduklarında bi-esrihim esîr ü giriftâr ve beste-i fitrâk-i gülû-feşâr oldılar. Peymân-şiken-i herâyine-gerd ü şikeste-hâl, ...<sup>662</sup> zahru'l-hağk-ı sâbitü'l-erkân, şâ'idü'n-necm-i 'âliyyü'l-bünyân, ve hüve li'r-re'yü zü'n-neks ve'l-bağî ehlü'd-dalâl ve'l-'iştân, pes ol maḥâzil-i pür-mekr ü ḥayf احترم لهنه الضيف سيف<sup>663</sup> kılınmağ-içün Münzir bin Kudâme'ye emr-i hümayûn şâdir oldı.

'Abdu'llâh bin Übeyy bin Selûl عليه من الرحمن ما يستحقه<sup>664</sup> bu nağs-ı gârib-i nâ-me'mûl, hilâf-ı resm-i muşavvere-i nâ-kabûl üzere nümâyân olıcağ ya'nî<sup>665</sup> kâṭibe-i ḥîşâvend ü tebârî, giriftâr-ı gîll ü bend-i ḥasâr ü demâr olup lemhatü'l-başarda böyle bir kabîle-i benâm, def'aten tu'me-i neheng-i şamşâm-intikâm-ı düzağ-iltikâm olacağını bilince bî-sabr u qarâr olup nâ-çâr ihtiyâr-ı duḥûl-i nâr-ı 'âr ve şî'âr-ı senâr-ı nifâkî-disâr, ya'nî merkûz-ı zamîr-i kîr-endüdını izhâr idüp رسول الله ماملول<sup>666</sup> medlül-i maḥûl-i maḥbûl üzere müteşebbiş-i dâmân-ı isti'ân ü isti'fâ ve çehre-sâ-yı ḥâk-i recâ-yı nâ-ber-câ oldı. Çend nevbet-rânde-i dürbâş-ı ḥirmân u ḥaybet oldukça fütâde-i ḥâk-i râh-ı minnet olup 'âkıbetü'l-'âkıbe sîli-i zecr ü men' ile kabîl-i red' u def' olmayunca ol maḥzar-ı 'izz-i nidâ-yı قما ايها المزمل قم<sup>667</sup> يا ايها المزمل قم<sup>668</sup> عليه صلوات الله تعالى<sup>669</sup> الله و لعنه<sup>670</sup> سارت الانجم خلوهم لعنهم عد رمال عالج و قم ما دارت الافلاك و سارت الانجم خلوهم لعنهم<sup>671</sup> kelâm-ı ḡayz-nişân ile terk ü iṭlâklarına fermân idüp evṭân-ı me'lûfe ve dîrîne-menâzil-i me'ufelerinden ıtrâd u iclâlâriyla iktifâ buyuruldu ve 'Ubâde bin es-Şâmit رضى الله تعالى عنه<sup>672</sup> ḥidmetlerin ol kavm-i müstahikku'l-levm-i lâzimu'l-izâle üstine taslîṭ u ḥavâle idüp emr ü fermân-ı cihân-muṭâ' üzere üç günde ol bîkâ' u aşkâ'-ı erâzil, Benî Kaynuka'-ı bed-aşl<sup>671</sup> u tîbâ'dan taḥṭîr ü tanzîf olunup bi-ecmâ'ihim Şâm-ı şerîf ḥavâlisine nefy ü tard olındılar. Ve cemî'an erzâk u emvâlleri dest-bâzîde-i kümât-ı ḡuzât-ı ferruḥ-fâl-i ḥüş-ḥâl oldı. والحمد لله المنعم المتعال<sup>672</sup>

[Gazve-i Sevîk]<sup>673</sup>

Hilâl-i sâl-i ferruḥ-fâl-i sâbıku'l-beyânda verâ-yı serâ-perde-i taḥdîrden zâhir ü nümâyân olan cümle-i bedâyi'-i vaqâyi'-i leyâlî vü eyyâmdandur ki kâr-zâr-ı kâşimetü'l-feğâr-ı Bedr'de Ebû Süfyân, rüyîn-pençe-i gülû-feşâr-ı büzât-ı ḡuzât-ı düşmen-şikârdan egerçi pâymerd-i kavâdim ü ḥavâfi-i gürîz ü firâr ile taḥlîş-i güncişk-i pençe-i cân-ı bî-qarâr itmiş idi. Lâkin meyâne-i ḥîşâvend ü tebârda hemvâre nâr-ı 'âr-ı firâr ile ḥarîku'l-cenân ü 'adîmü'l-iştîbâr olduğı cihetden ḥamiyyet ü ḡayrete düşüp ve bir kaç püsîde-mağz ü ḥâm-heves daḥî başına üşüp teğzâ-yı endîşe-i ḥâm-ı intikâm ve ümîd-i teskîn-i zîrâm-ı derûn-ı kânûn-ı ihtidâm ile Ümmü'l-kurâ'dan iki yüz miqdârı merd-i neberd-i cürd [ü] süvâr-ı benâm yanına alup bir kaç nevbet irtikâb-ı külfet-i 'azîmet ü nehzat itmiş iken رجعتا مثل مارحنا و لم نربح سوى التعب<sup>674</sup> mazmûn-ı münticü'n-naşbı üzere bir alay cüst ü cü ve bî-hüde tek<sup>675</sup> ü pûdan sonra ḥiclân ü şermnâk, teḥî-dest ü teḥî-fitrâk rücû' u 'avdet itdükce evvelkiden bed-ter ü ziyâde nişâne-i neşşâbe-i nedâmet ü melâmet olmuş idi. Meyâne-i kabâ'ilde suḥre-i ricâl ü nisâ ve uḡḥûke-i eṭfâl-i şehîr ü kurâ olduğı belâ-yı küḥ-fersâsı hemîşe ḥâr-ı pister-i sâmân u ârâmı keyk-i selvâr-ı şabr u qarârı olmağla ne ḥâl ise bir nevbet daḥî şad-güne ḡayret ü ḥaclet ile şedd-i zeber-teng-i teveccûḥ ü ḥarekete ḡayret idüp nice eyyâm ü leyâlî düzdâne herze-kerde-i kıfâr-ı berâriden sonra ḥavâlî-i Medîne-i Münevvere-i bi-emri'l-ma'âlîde 'Urayz nâm maḥall-i me'nûsda enşâr-ı maḥmûdu'l-âşârdan Zeyd bin 'Amr ancağ bir ecîr-i fakîr ile meşğûl-i zirâ'at

<sup>652</sup> Bu vak'a hicri 2. sene yaşanan hadiselerdendir.

<sup>653</sup> Bu noktadan sonra gelen kısım sadece İÜ nüshasında yer almakta olup ilgili nüshanın 24b varğından itibaren başlamaktadır. Diğer nüshalarda olmayan bu bölümü, ilgili yazmada metnin devamı olarak bulunması, Veysi'nin siyerlerine yazılan diğer zeyillerde yer alması ve Atâyi'nin üslûbunu andırması gibi nedenlerle metne dâhil ettik.

<sup>654</sup> Söz konusu eserin tam adı *Me'aricü'n-nübüvve fi Medarici'l-fütüvve* olup müellifi Mu'inüddin el-Miskîn Muhammed Emin b. Şerefiddin el Hâc Muhammed el-Ferâhî el-Herevî'dir (bk. Abdülkâdir Şenel (2006), "Mu'in el-Miskîn", *DİA*, Ankara, C. 31, s. 88).

<sup>655</sup> fi'e-i:fitne-i AE

<sup>656</sup> Burada Necm Süresi, 9. âyete telmih yapılmıştır.

<sup>657</sup> "Pek celâl sâhibi ve hükümdar olan Allah'ın salâtı onun üzerine olsun."

<sup>658</sup> 25a İÜ ("muhâşara-i") ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>659</sup> "Kim ki anlaşılmayı açıkça bozarsa..."

<sup>660</sup> Bu kelime nadir kullanılan ve günümüz Osmanlıca ve Arapça sözlüklerde bulunmayan türden bir sözcüktür. Söz konusu kelime ile ilgili bilgi için bk. Abdülkâdir bin Ömer el-Bağdâdî (1997), *Hizânetü'l-edeb ve Lübbü Lübbâ Lisâni'l-Arab*, Mektebetü'l-hâncî, Kahire, s. 191.

<sup>661</sup> "Kaçacak yer neresi?" (Kıyamet Süresi'nin 10. âyetine telmih vardır.)

<sup>662</sup> Tek nüsha olan İÜ yazmasında burası boş bırakılmıştır.

<sup>663</sup> "En sonuncularının arkasından gözyaşı dökmek için kılıç misafir olacaktır."

<sup>664</sup> "Neye layıkça Allah'ından onu bulsun."

<sup>665</sup> 25b İÜ

<sup>666</sup> "Affetmek Hz. Peygamber'in katında makbul bir (fiildir.)"

<sup>667</sup> *Kur'ân-ı Kerîm, Müzemmil Süresi, 73/ 01-02*, "Ey örtünüp bürünen, kalk!"

<sup>668</sup> "Yüce Allah'ın salâtı onun üzerine olsun."

<sup>669</sup> "Çok sayıdaki düşmanı ebediyen temizle. Bu sorunu çöz. Onları (Allahın laneti onların ve onlarla beraber olanların üzerine olsun.) buralardan uzaklaştır."

<sup>670</sup> "Yüce Allah ondan râzî olsun"

<sup>671</sup> 26a İÜ ("bed-aşl") ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>672</sup> "Nimet veren, yüce Allah'a hamd olsun."

<sup>673</sup> Bu gazve hicri 2. sene yaşanan hadiselerdendir.

<sup>674</sup> "Gittiğimiz gibi döndük. Elimize geçen sadece yorgunluktur."

<sup>675</sup> 26b İÜ

ü kişkârî iken kaža vü taqdîr ile râst geldükde ‘alâ hîni gâfleti min-ehlîhâ ol iki miskînün dâs-ı ğayz ü kîn ile sâk-ı sünbüle-i ser-i sa’idleri olan hablü’l-verîd-i cîd-i sefidlerin büride ve hûşe-i ser-i devletmendlerin dest-i ecel ile çide idüp berây-ı taħilletü’l-kašem çend dirâht-ı huşk ü püsîde ħurmâya âteş-endâz olduċdan sonra فرخزاد الله<sup>676</sup> mefhümüyla dem-sâz olarak ‘inân-rîz-i gürîz olduċu haber-i ğayret-engîzi vâsil-ı sâmi’-a-i müşg-bîz-i ‘anber-rîz-i Ĥazret-i Şefî’-i Rûz-ı Rüstâhîz olunca<sup>677</sup> عليه صلوات الله الملك العزيز<sup>678</sup> der-ĥâl Ebü Übâbe İbn ‘Abdü’l-münzir’i رضى الله تعالى عنه<sup>679</sup> Medîne-i behîşt-evşâfda nişânde-i ser-mesned-i istiĥlâf idüp ĥuzzâr-ı ebâl-ı muhâcirîn ve enşâr-ı Rüstem-maşâfdan iki yüz ser-bâz-ı kâfir-endâz-ı ‘adü-gîr ile Süfyâniyân’ı ta’kîbde bilâ-tesvîf ü te’ĥîr çerme-süvâr-ı ikdâm ve şukka-güşâ-yı ihtimâm olup Karċaratü’l-küdr nâm maħalle varunca tevaĥĥuf u ârâm itmediler.

Nihâyetü’l-emr haber-i ma’hûd u mezkûr, reside-i sâha-i ‘izz-i ĥuzûr-ı fâ’izü’n-nûr olup sâde guzât bi-emri’s-sa’âde, ĥasbü’l-âde mu’add u âmâde olunca gürĥtegân-ı sebük-rikâb-ı berċ-‘inân bir ĥayli meydân alup maţâyâ-yı seyl-ĥîrâm-ı bād-tek daĥı bundan ziyâde ĥareket itmek ve ol bî-ser ü sâmnlara irişüp yitmek ĥayyız-i imtinâ’ u istiĥâlede olduċu zâhir ü beyyin olmaċla ezimme-i maţâyâ-yı bād-pâ, nâ-ċâr şavb-ı Medîne-i pür-envâra imâle olındı. Süfyâniyân-ı güm-kerde-tâb li-eclî’l-iktiyât istiĥşâb itdükleri sevîki mülâhaza-yı taħfff-i bâr ve ģalebe-i bîm-i demâr ile esnâ-yı firârda zürûf-ı maĥşûşa-i ma’hüdesiyle güzergâhlarda tarĥ u ilĥâ itdükleri ma’nâdan bu vaċ’-a-i bedîhe Ġazvetü’s-sevîĥ ile müsemmâ olmuştur.<sup>680</sup>

#### [Ġazve-i Karċaratü’l-küdr]<sup>681</sup>

Egerċi bu ĥareket-i bereket-ċarîn ve neĥzat-ı nuşret-rehîn dîbâce-i nûşa-i bedâyi’-i vaċâyî’-i sâl-i süvümîn olmaċ üzere ba’z-ı mu’teberât-ı siyerde taşĥîh u ta’yîn olunmuştur; lâkin imâm-ı maĥbûlu’t-tavr, memdühu’z-zî, ellezî hüve ĥıdvet-i meşâyih-i fennü’s-siyer ve’l-maġâzî, eş-Şeyĥ ‘Abdu’r-raĥmân İbn el-Cevzî, *Dürrerü’l-eser*<sup>682</sup> nâm mü’ellef-i mu’teberinde bu ‘azm-i enîki Ġazvetü’s-sevîĥ’dan muĥaddem îrâd idüp vaċ’-a-i Bedr’dan yedi gün sonra olmaċ üzere taşĥîh u taħĥîĥ itmişdir. ‘Alâ külli ĥâl, müfâd-ı yerâ’-a-i Mu’in-i Miskîn-i pâkize-maĥâl üzere Benî Süleym ve Ġaĥafâniyân’dan bir enbüh-ı müstaĥikĥu’l-ĥizlân ĥasd u irâde-i îzrâr-ı ehl-i imân ile Karċaratü’l-küdr nâm maĥâmde ki ĥurb-ı Medîne-i Münevvere-i benâmde bir mâ’-i ma’in-i memdühu’l-enâmüñ ismidür, ĥarb-ı ĥiyâm-ı iĥtişâm u ictimâ’ itdükleri haberi sedene-i südde-i Süreyyâ-irtifâ’ ve ĥademe-i bârgâh-ı dürriyü’l-iltimâ’-ı nübüvvet-penâhiye ismâ’ olunduċda der-ĥâl şukka-güşâ-yı râyet-i isti’câl olup üsüd-i ģâbât-ı rimâĥ olan muhâcir ü enşâr-ı şâki’s-silâĥdan<sup>683</sup> عليه رضوان الله في كل غداة و رواح<sup>684</sup> iki yüz ser-bâz-ı mümtâz ile ‘ale’s-şabâĥ maħall-i ma’hüda mânen-i berċ-ı ĥâĥîf vürüd itdüklerinde ol cem’-i pür-sitîz, ‘inân-rîz-i şebdîz-i gürîz olmuş bulınup çendân ki ol zâvâĥî vü nevâĥî-i şâsi’atü’l-eĥrâf fersüde-i senâbikü’l-ĥayl-i tecessüs ü istikşâf kılındı. Bir ferdden nâm u nişân bulmaċa dermân ü imkân olmadı. Ancaĥ ĥilâl-i cüst ü cü ve esnâ-yı tek ü püda bir ĥaç sârbân ve beş yüz miĥdârî üstür-i rehvar bir vâdide sevm ü çerâ üzere iken müşâdif ü düċâr olduċlarında bî-ċün ü çirâ cümlesini mehâr-ı iĥtiyâr ile keşide-i ĥaĥâr-ı iĥtinâm ü iĥrâz itdiler ve üç gün miĥdârî ol eĥrâf u aĥtârda ârâm u ĥarârdan sonra مسيرك محمود و عودك احمد<sup>685</sup> delâlet-i bedraĥa-i iĥtiyât ü ĥazm ile Medîne-i Münevvere’ye ‘azm olunup ba’de iĥrâci’l-ĥams ģanâ’im-i sevâ’im meyâne-i guzât-ı mes’ûdu’l-ĥarekâtda bî-kem ü kâst tevzî’ u taĥsîm olındı. Her merd-i Rüstem-neberd-i ģâzî ikişer şütür-i kef-endâz-ı mümtâz-iĥrâz ile behremend ü ser-efrâz buyuruldu.<sup>686</sup>

#### [Ġazve-i Zü’l-emer]<sup>687</sup>

Menâzil-i senceden beyne’l-cumhür Zü’l-emer dimekle ma’rûf u meşhûr olan câygâhda Benî Sa’leb ve Muĥârib’ün şüc’ân-ı şîr-şavlet ve muĥâribleri irâde-i îrâ-yı zinâd-ı ģadr u fesâd ile ictimâ’ u iĥtişâdları ma’lûm u müstefâd olduċda ol ser-ĥayl-i enbiyâ [ve] keĥîbe-keş-i aşfiyâ, عليه و عليهم صلوات الله تری. *Osman bin ‘Affân* مثنوا بالرضوان<sup>689</sup> cenâblarını Ťaybe-i Ťayyibe-i firdevs-nişânda ser-mesned-i ĥilâfete naş u nişânde idüp be-niküterîn-i sâ’at, ân kâm-yâb, be-devlet-i dürr-âverd, pâ-der-rikâb, dört yüz miĥdârî süvâr-ı bâhirü’n-necde-i üli’l-mecd ile der-ĥâl ‘âzim-ı şavb-ı Necd oldılar. Esnâ-yı tarîĥde pâymerd-i tevfiĥ ile müfred-süvârân-ı Ġaĥafâniyân’dan Ebü Ĥibbân üftâde-i dâm-ı aĥz u şayd ve giriftâr-ı ĥibâle-i bend ü ĥayd olup aĥvâl-i muĥâlîfîn ü ĥişâmıdan tefâĥĥuş u isti’lâmdan sonra ‘arz-ı İslâm olunduċda bî-tevaĥĥuf u terdâd [ve] raĥbet-i temâm ü ĥulûş-ı fu’âd ile muĥî’ u münĥâd olup yümn-i ĥabül-i İslâm ile şeref-yâb-ı duĥûl-i kalâ’idü’l-ıĥyân-ı aşĥâb-ı kirâm oldı. Ez-în cânib, cemretü’l-ĥarb-i cünüd-ı müşrikîn-i rehînü’l-ĥumûd, neĥzat-ı mes’ûd-ı seyl-i vürüd-ı ma’hüddan haberdâr olduċlarında tûĥ-ı ĥavf u bîm ile<sup>690</sup> dü-nîm ve zimâm-ı teşebbüt ü ĥarârları keff-i iĥtidâr u iĥtiyârlarından sâĥîĥ olup maĥdem-i hümâyün-ı zafer-tev’emden muĥaddem, hemdem-i nedem ü sedem şevâĥik-ı cibâl-i şa’bu’l-meşâ’ide irtikâ ve maĥârat-ı düşvâr-duĥûl ve şikâf-ı ba’z-ı dâĥiye-i<sup>691</sup> müstaĥlîlü’l-vuşûlde iĥtifâ idüp dîde-be-râĥ iken şehensâĥ-ı melâ’ik-sipâĥ و سلام الله عليه صلوات الله و سلا<sup>692</sup> mevkib-i seyyâre-ĥaşem-i mansûr ile mânen-i bedr-i temâm-ı pür-nûr, tûlû’ u zuhûr idüp mecma’-ı ded ü dâm-ı gürĥtegân-ı güsiste-zimâm olan câygâha seccâde-endâz-ı ilmâm ü ârâm oldı. İttifâĥ ol rûz-ı dil-efrûz-ı ĥuceste-âşârda şavb-ı semâ’im-i yesârdan taĥaĥĥe-i şehâb-ı midrâr ile berây-ı tehniyetü’l-ĥudûm-ı le’âlî-i şâĥvâr-ı ģays u bârân ba’z-ı mertebe nişâr olınmaċla ol ‘illet-i ģâ’iye-i icâd-ı ĥâk ü eflâk, maĥzar-ı ‘izz-i ĥiĥâb-ı “levlâke levlâk”<sup>693</sup> عليه صلوات الله و صلوات الاملاك<sup>694</sup> ĥazretlerinüñ daĥı câme-i pür-kerâme ve ‘imâme-i ‘anberîn-şemâme-i pâkleri ba’z-ı mertebe mübteĥl u nemnâk olmaċla tek ü tenhâ bir kûĥ-ı ser-der-hevâ dâmeninde ĥulle-i girâmî-i nazîf ve destâr-ı şeriflerin ĥıĥarup berây-ı taħfff, bir dirâht-ı huşk-nümâ üzerine vaz’ u ilĥâ idüp ol dirâht-ı şâĥ-der-şâĥuñ zîr-i zıll-ı ferâĥında bir laĥza ‘izz ü sa’âdet

<sup>676</sup> “O (Allah onu rezil etsin.) kaçıp gitti.”

<sup>677</sup> 27a İÜ (“olınca” kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>678</sup> “Hüküm sahibi, yüce Allah’ın salâtı onun üzerine olsun.”

<sup>679</sup> “Allah ondan râzî olsun.”

<sup>680</sup> 27b İÜ

<sup>681</sup> Bu gazve hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

<sup>682</sup> Söz konusu eser için bk. Yusuf Şevki Yavuz ve Casim Avcı (1999), “İbnü’l-cevzî, Ebü’l-ferec”, *DİA*, Ankara, C. 20, s. 545.

<sup>683</sup> 28a İÜ (“is-silâĥdan” ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>684</sup> “Yaptıkları her şeyde Allah onlardan râzî olsun.”

<sup>685</sup> “Gidişin övgüye layıktır. Dönüşün daha övgüye layıktır.”

<sup>686</sup> 28b İÜ

<sup>687</sup> Bu gazve hicrî 3. sene yaşanan hadiselerdendir.

<sup>688</sup> “Sonsuz salât ve selâm onun ve diĥer peygamberlerin üzerine olsun”

<sup>689</sup> “Allah onun meskenini hoşnutluk ile sarıp sarmalasin.”

<sup>690</sup> 29a İÜ (“ile” kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>691</sup> Bu kelime nüshada “dâĥve” şeklinde yazılmıştır. Anlam gereĥi bu kelime “dâĥiye” biçiminde metne alındı.

<sup>692</sup> “Allah’ın salâtı onun üzerine olsun. Selâm ancak onadır.”

<sup>693</sup> Burada “Ey Muhammed, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.” şeklindeki makbul olmayan meşhur hadisine telmih vardır. İlgili hadis için bk. Selman Başaran ve M. Ali Sönmez (2001), *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Uludaĥ Üniversitesi Basımevi, Bursa, s. 107.

<sup>694</sup> “Allah’ın ve tüm yaratılmışların salâtı onun üzerine olsun.”



mafiyye-süvâr-ı ihtimâm-ı şâdık olup cânib-i hısn-ı Ka'b-ı bed-gümâna müteveccih-i dervâne oldılar. Esnâ-yı tarîkda bu kâr-ı düşvâr-huşûle vech-i dest-res ü vuşûle ihtidâ için inâne-i meş'ale-i istişâre ve bād-pâ-yı sebük-hırâm-ı efkârı nişib ü ferâza [ve] yemîn ü yesârâ icale vü idâre itdiler. Ka'b-ı mezkûr ile Ebû Nâ'ile meyanında rezâ'an uhuvvet ve 'alâka-i qarâbet olmağla bahâne-i ziyâret ile Ebû Nâ'ile tek ü tenhâ revâne olup İbn Mesleme ve sâ'ir rûfekâ-yı mes'ûdu'l-liqâ ile bir mahall-i münâsibde mütevârî-i zerîbe-i ihtifâ oldılar. Kudûm-ı Ebû Nâ'ile'den Ka'b-ı müdevverü'l-ka'b-ı bâñla mezîd-i meserret ü ferhat hâşıla olup tarafeynden pürsîş-i çi-günegî-i hâfir u hâl ile tecdîd-i merâsim-i hubb u vilâ-yı çendîn-sâleden sonra neşr-i müzeyyel-i mahabbet ve temhîd-i gerd-i h'ân-ı 'işret idüp bir müddet münâdeme vü muşâhabet ve idâre-i kü'üs-i tenâşüd ü muhâveret ile tetmim-i istinâs ü ülfet hilâlinde Ka'b-ı sa'bu't-tebâh-ı bî-intibâh, bâ'is-â âmed ü teşrif-i nâ-gâhdan mütefahhîş<sup>710</sup> u pürsân olduğda Ebû Nâ'ile, berây-ı maşlahat-ı mülâzımân 'atebe-i felek-menzilet-i risâletden izhâr-ı şikâyet ve 'arz-ı 'acz ü hâcet eyleyüp "İrtikâb-ı külf-e-i mecî" ve ilmâm-ı bî-hengâma mücib ü sebeb, kefâf-ı ehl ü 'yâl olcağ hürdenî vü zâd-ı çend-rûze tedârik ü taşşilini talebdür. Rihân-ı gâliyetü'l-esmân ile hasbü'l-imkân cins-i hınta vü temrden 'alâ sebîli'l-karz, ba'z-ı mertebe imdâda luftuñuz olursa ilâ intihâ'i beka'î's-semâ ve'l-arz mücib-i imtinân-ı bî-pâyân olur." didükde Ka'b-ı bü'l-heves, kabûl-i mültemes idüp şeb-i âtîde ihzâr ü teslîm-i rihân-ı ma'hûda qarâr-dâde-i tarafeyn olup bu ma'nâ hiç kimseye ifşâ olunmayup mâ-beynde has-puş-ı kitmân olmağ mevâşîk u 'uhûdî der-meyân olduğdan sonra resm-i ma'hûd-ı emr-i teşyî temâmında Ebû Nâ'ile, Ka'b-ı gâfile tevdi' idüp kemîn-nişîn-i intizâr olan yârân-ı düşmen-şikârî mâcerâden âgâh u haberdâr idüp müserra'an yine Medîne-i Münevvere-i firdevs-cenâba 'atf-ı zimâm-ı zâmîle-i rücû' u iyâb itdiler. Ol gün hasbü'l-irâde müheyyâ vü âmâde olup Cemşîd-i hürşîd-i felek-cenâb, meyl-i câme-h'âb-ı türâb idüp Hindü-yı 'anberîn-gîsü-yı<sup>711</sup> şeb-i siyeh-püş, şu'le-i zer-küb-ı mâh-tâbî ber-düş itdükde tekrâr ol peñç-yâr-ı hüceste-fercâm, şedd-i zeber-teng-i mafiyye-i ihtimâm ve irtikâb-ı meşâk-ı tayy-ı sehl ü şa'b idüp nîm-şeb vâşıl-ı havâlî-i hısn-ı Ka'b olduğlarında rıfka-i ma'hûde-i dürrüst-peymân, kurb-ı hisârda bir mahall-i münâsibde pinhân olduğdan sonra i'lâm-ı kudûm u vuşûl için Ebû Nâ'ile pâyîn-i hisârda âvâz-ı rıkkat-zâ ile "Yâ Ka'b!" diyü nidâ itdükde ol seg-i bed-liqâ bîdâr ve câme-h'âbından ber-pâ olup adğâs [ü] ahlâm-ı hevâ-yı ahz u kabz-ı rihân-ı girân-bahâ ile firâz-ı bâmndan bî-pervâ nüzûl ve der-i hisârı bilâ-tereddüd ü terehhüb bâz idüp ba'de't-telâkî ve't-terahhâb Ebû Nâ'ile ile havâlî-i hisârda bî-tehâşî muşâhabet ü temâşî iderek mekmen-i ma'hûda geldüklerinde Ebû Nâ'ile dest-i düşmen-rübâ ile ol seg-i herze-gü-yı bed-hüyyı felteten ser-i gîsûsından kapup naqş-ı zemîn idince şîrân-ı künâm-ı kemîn olan yârân-ı dîn dañı bağıteten cevânib-i erba'adan ol hük-i pür-teba'anuñ başına üşüp ve şîrâne üstine düşüp lemhatü'l-başarda gurâb-ı cân-ı habîşini lâne-i cüsmân-ı nâ-pâkinden uçurup ser-i püsîde-mağz-ı pür-hevâsım âvîhte-i fitrâk itdiler. Esnâ-yı ahz ü katilde ol bâñil-ı<sup>712</sup> bî-'akl, har-ı güm-kerde-mâdeveş bîhüde na'tîk-ı münker ü mühîb ile bîdâr-sâz-ı ba'îd ü qarîb olmağla ehâlî-i havâlî vü etrâf, ol şavt-ı hâ'il ve şurâh-ı bî-gâh-ı bî-tâ'il bâ'is ü mücibinden âgâh olmağ-ı için derûn-ı huşûndan bölük bölük dökülüp reme-i hükân-ı rimm-hürdeveş cevânib ü etrâfa hücum itdükleri muqarrer ü ma'lûm olmağla üsüd-i bîşe-i İslâm olan şahâbe-i kirâm, hasb-ı iktizâ'ü'l-vaqt, ol hanâzîr-i merdüm-âzârûñ nâ-çâr ser-i râhlarından bir miqdâr şavilup Ka'b-ı bî-hîred-i ded-kâlbüdün ser-i bed-nümâyişin alup semt-i âhardan manşür u muzaffer, rû-be-râh-ı şavb-ı hâk-ı pây-ı Seyyidü's-südde-i 'âlem صلى الله عليه وسلم<sup>713</sup> oldılar.

سپاه سحر چون علم بر کشید  
جبهان حرف شب را رقم در کشید<sup>714</sup>

ya'nî tülû'-ı fecr ile qarînu'n-naşr, der-i dârü'l-'izz-i Medîne-i Münevvere-i bâhirü's-su'ûda hasbu'l-mağşûd, vürüd u vufüd idüp itmâm-ı hîdmet-i ma'hûd itdüklerin ma'rûz-ı sâha-i melâ'ik-hadem kıldüklerinde meşkürü'l-himem ve mazhar-ı teşrif-i du'â-yı el-hayr etemm oldılar.

#### ['Abdu'llâh İbn 'Atîk'ın Ebû Râfi' Seriyesi]<sup>715</sup>

İhrâz-ı kaşabu's-sabk-ı rızâ-yı sa'âdet-iqtizâ-yı Hazret-i<sup>716</sup> Seyyidü'l-enâm و السلام<sup>717</sup> Evs-i benâm ve Hazrec-i 'âlî-makâm, 'ale'd-devâm çerme-süvâr-ı iktihâm ve mu'tlaqu'l-'inân-ı ihtimâm olup hergâh bu huşûşda teşâdüm-i fuhûl ve temâñuñ-ı kibâş-ı saht-hücüm ma'kulinden mâ-beynleri hâlî degül idi. Her bâr ki Evsiyân-ı pâkize-himmet, bir hîdmet-i şâyeste-i ümmet-pesend taqrîbiyle taqarrüb-i sâha-i nübüvvet sa'âdetinden behremend olsalar lâ-cerem Hazreciyân-ı vâlâ-nehmet mınça-kabend-i gayret ve dâmen-der-meyân-ı hamîyyet olup ol kâr-ı mağbûle mu'âdil ü müdânî bir hîdmet-i havâfir-pesend-i kâşî vü dâñî vücûda getürmeyünce günûde-i cilbâb-ı h'âb-ı âsâyiş ü ârâm olmağ yanlarında ma'küle-i veyl ü harâm idi. Kezâlik Hazreciyân-ı celfilü's-şân عليهم الرضوان و عليهم الرضوان<sup>718</sup> bir halbe-i dest-bürd ü ser-bâzide mücellî olsalar Evsiyân-ı şedîdü'l-'inân lâ-büdd muşallî yâ müsellî olmayunca mütesellî olmağlar idi. Benâ-ber-în, serâhîn-i dîn, ya'nî Evsiyân-ı sûtüde-âyîn, Ka'b bin Eşref itdükleri hayvân-ı hüş-'alefi muqaddemâ firy-e enyâb-ı zübâb-ı tîg-ı pür-âb-ı âteş-tâb-ı telef itdüklerinde hâ'iz-i otâka-i tahsîn ü âferîn ve fâ'iz-i teşrif-i nevâziş ü şabâş-ı Hazret-i Seyyidü'l-mürselîn<sup>719</sup> فى كل أن و حين عليه صلوات<sup>720</sup> olduğları meşhûd u manzûr-ı nehengân-ı Hazreciyân [olduğda] şiryân-ı reşk ü gıbtaları nâbîz olup "İhvân-ı sa'âdetmend böyle bir hîdmet-i ümmet-pesend ile mümtâz ü ser-bülend olup biz sâhil-nişîn-i tegâfûl ü tesâmüh olmağ muhâlif-i da'vâ-yı besâlet ve münâfi-i mağâm-ı gayret ü 'ulüvv-himmetdür. Muqtezâ-yı hamîyyet ü nehmet budur ki biz dañı kemer-bend-i hîdmet olup İbn Eşref didükleri kelb-i bed-sirete müdânî vü hem-pâ bir hük-i nâ-hüş-sülûk-i gük-simânun lâşe-i cüsmân-ı saht-cânyıla bir kaç eyyâm ziyâfet-i ded ü dâm ve işbâ'-ı ciyâ'-ı haşerât ü hevâmm itmek emrinde deşt-peymâ-yı ikdâm ve râh-fersâ-yı teymâ-yı ihtimâm olavüz. Lâkin eşiddâ-yı eşîrâ-yı müşrikinden kañkı la'tîn-ı<sup>721</sup> vârun-baht-ı bî-dîñün izâle-i vücûd-ı le'îmi taqdimine bezl-i dest-mâye-i sa'y ü güşîş elzem ü evfağ ve ehemm ü elyağdur?" diyü münâza'a vü muhâvere ve muqâra'a vü müşâvereden sonra zümre-i Yehüd-ı 'anüd-i Hayber'den Râfi' bin Selâm didükleri hınzîr-i tîre-zâmîr-i benâm, farç-ı yesâr ü mâl-i bî-şümâr şâhibi olmağla hemvâre meded-resân-ı müşrikîn ve mu'tîn ü

<sup>710</sup> 33a İÜ ("mütefahhîş" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>711</sup> 33b İÜ

<sup>712</sup> 34a İÜ ("bâñil" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>713</sup> "Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

<sup>714</sup> "Seher askerleri sancak kaldırdılar. Bunun üzerine cihan, akşam harfine rakam çekti."

<sup>715</sup> Bu seriyye hicri 5. senede yaşanan hadiselerdendir.

<sup>716</sup> 34b İÜ

<sup>717</sup> "Salât ve selâmların en faziletlisi onun üzerine olsun."

<sup>718</sup> "Rahman olan Allah'ın rızası, memnuniyeti onların üzerine olsun."

<sup>719</sup> 35a İÜ ("الله" kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>720</sup> "Her zaman ve her anda Allah'ın salâtı onun üzerine olsun."

<sup>721</sup> Nüşhada "ta'un (iftiralar)" şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği "la'tîn" olarak okundu.

zahîr-i muhâlifin olup aşhâb-ı güzîn ü yârân-ı dîne mazarrat ü eziyyeti cümleden ziyâde olduğı müttefakun-‘aleyh<sup>722</sup> ve qarâr-dâde olduğda memdûh-ı dūr u nezdîk, ‘Abdu’llâh bin ‘Atîk ve ‘Abdu’llâh bin Enîs ve Ebû Katâde ve Mes‘ud bin Sinân ve Huzâ‘î bin Esvedرضوان الله السمرد<sup>723</sup> ba‘de’l-istîzân, yek-dil ü yek-zebân maqşud-ı ma‘hûd niyyetiyle bir gice bilece müteveccih-i semt-i Hayber oldılar. İttifâk mağall-i maqşud-ı bi’l-vufûda vürüd u vusûlleri Ebû Râfî‘-i nâ-kabûlûn mevâşîsi çerâğâhdan rücu‘ u kuful ve havâşî vü ta‘allükâtınñ derûn-ı hîşna vülûc ü duğülleri hengâmına muşâdif ü dūçâr oldı. Pes ‘Abdu’llâh bin ‘Atîk’üñ من عليه رضوان من الشريك<sup>724</sup> rifka-i mağmûdu’l-menâkıbı bir mağall-i münâsibde koyup kendüsi tek ü tenhâ bir kenârdan nâzikâne mevâşî vü havâşî-i behâ‘im-su‘ür-ı kec-iz‘âna karışup der-i hîşâra karîb bir mağalde, berây-ı iğfâl ü firîb, każâ-yı hâcet ider gibi çöküp ve müteżâ‘ilâne, ya‘nî ihfâ vü setr-i şekl için ‘abâ-yı bülbülânesini başına çeküp taraf-ı kemend bahâne-i duğüle dest-res ve intihâz-ı fırsat ümîd ü hevsiyle cevâsî-i mütefekkireyi i‘mâl idüp temâm mağlûb-i hayret ü infî‘âl iken derbân-ı kec-bîn-i bi-hüşûñ güşe-i çeşm-i nâkiş-nigâhı kendüye düş olup ehâl-i hîşârdan biri olmak<sup>725</sup> zu‘m u pindârıyla, در بینم هان همان اندر برون<sup>726</sup> mefhûm u mazmûnıyla isti‘câl-i duğüle ibrâm ü ikdâm idince ‘Abdu’llâh dağı hey‘et-i ma‘hûd-ı ahmaq-firîb ile kıyâm ve derbân-ı nâ-dân-ı beste-çeşmûñ quddâmından nezâket-i temâm ile geçüp intişâr-ı zulmet-i şeb berekâtıyla nâ-dâniste derûn-ı hîşâra girüp kurb-ı bâb-ı berrânide bir hâlice güşede, nâzikâne, mütevârî vü muhtefî oldı. Ba‘de zemân derbân-ı gâfletmend, ‘âdet-i dîrînesi üzere der-i hîşârı bend idüp mağâlîd ü mefâtîhîni mer‘â-yı İbn ‘Atîk’de bir mağall-i sehlû’l-menâl ü nezdîke vaz‘ itdi. Ehâl-i hîşâr dağı mühimmât-ı beşeriyelerini temâm görüp her kes cânib-i beytine müsâra‘at ve ahu‘l-mevt, ya‘nî nevm ile bir lahza muşâra‘atdan soñra mağlûb-ı şeker-h‘âb olduğı muqarrer ü bî-irtiyâb olcağ ‘Abdu’llâh-ı derûn-âgâh yirinden kâlkup ve mefâtîh-i ebvâb-ı hîşârı alup evvelâ âheste ebvâbı bâz itdükden soñra bürehne-şemşîr-i ser-endâz ile mütemessiken bi-hâbli‘r-recâ Ebû Râfî‘-i bed-likâya ne hâl ise delâlet-i kabîzu’l-ervâh ile dâhil oldı. Lâkin ol seg-i murdâr-ı lâ-ya‘kıl hânenüñ kanķı cânibinde cây-gîr ü huftede olduğı yakînen ma‘lûm olmamağla nâ-çâr berây-ı tağşîl-i vukûf<sup>727</sup> u iqlâ‘, şavt-ı a‘lâ ile “Yâ Ebâ Râfî‘ ” diyü nidâ itdükde ol mel‘ün-ı gâfil-i bed-tebâr h‘âbdan bîdâr olup من هو و م ا هو<sup>728</sup> diyince İbn ‘Atîk ol şeb-i târîkde hemân cânib-i âvâza şebâz-ı sebûk-pervâz gibi bürehne-şemşîr ile hamle vü hücum eyledi. Nihâyetü’l-emr, gâlebe-i hayret ü dehşet ve istîlâ-yı zulmet-i şeb ü vahşetden temâm-ı merâmı, ya‘nî kağ‘-ı ser-i bed-fercâmında sâ‘id ü şamsâmı müsâ‘id olmayunca bî-tevaqquf u ârâm üstine düşüp der-hâl ser-i tîğ-ı hûn-âşâmı şikem-ı murdârına idhâl idüp havâlisinde der-h‘âb olan etbâ‘ u eşyâ‘-ı bed-tebârı bîdâr olmadın derûn-ı hânedan hurûcda isti‘câl idüp esnâ-yı nüzûl ü hûbûtda şiddet-i târîkî-i şeb gâ‘ilesiyle süllemeden suķût ile pâ-yı zemîn-peymâsına ba‘z-ı mertebe halel ü gezend işâbet eyledi. Lâkin pâymerdî-i gayret ü hamîyyet ile ne hâl ise derûn-ı hîşârdan taşra olup rüfekâ-yı ma‘hûdına vâşıl ü mültehiķ oldı. Ve pâ-yı şikestesini destârıyla bend ü şedd [ve] düzdîde-râhdan şavb-ı hümâyûn-ı risâlet-penâha müteveccih olup itmâm-ı kâr ve huşul-i merâm ‘arz u i‘lâmıyla tecdid-i meserrât-ı Hâzret-i Seyyidü’l-enâm ve aşhâb-ı kirâm-ı benâm عليه و عليه<sup>729</sup> vâledinde hasbû‘r-recâ fâ‘iz-i teşrîfât-ı şunûf-ı şabâş ü du‘â oldılar. والحمد لله تبارك و تعالی<sup>730</sup>

## KAYNAKÇA

- Abdülkâdir bin Ömer el-Bağdâdî (1997). *Hizânetü’l-edeb ve Lübbü Lübbâbi Lisâni’l-Arab*, Kahire: Mektebetü’l-hâncî.
- AÇIL, Berat (2010). “Tercümeden Telife, Osmanlı’dan Günümüze Siyer Yazıcılığında Ne(ler) Değişti?” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*. (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: Meridyen Destek Kitaplığı.
- AKA, İsmail (1997). “Hândîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: C. 15, s. 550.
- ALGÜL, Hüseyin (1997). *İslâm Tarihi*, İstanbul: Gonca Yayınevi, C. 1, s. 451.
- ALPSOY, Hüseyin (2012). *Âbdülbâki Ârif Efendi’s siyer of the prophet Siyer-i Ârif in Mevlid-i Evvel Bölümü*, YL Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- APAK, Adem (2004). “Muhammed Hamidullah’ın Siyer İlmine Katkıları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: XIII, S. 1, s. 53-72.
- ATEŞ, Ahmet (1942). “Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Âl-i Osman Münasebeti İle)”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, s. 253-267.
- AY, Ümran (2007). *Münîrî’ nin Siyer-i Nebi’si Cilt 1 (İnceleme-Metin)*, Dr. Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- AZİMLİ, Mehmet (2008). “Siyer Yazıcılığının Problemlerine Bir Örnek -Beni Kaynuka Savaşının Sebebi-”, *İslâmî İlimler Dergisi*, cilt: III, sayı: 2, İslâm Tarihçiliği sayısı, s. 175-183.
- BALCI, İsrail (2010). “Siyer Okumalarında Kur’an’ın Rolü ve Belirleyiciliği: Necm Süresi Örneğinde Bazı Siyer Konularının Kriktüğü”, *İSTEM: İslâm San‘at, Tarih, Edebiyat ve Müsikîsi Dergisi*, C. VIII, S. 16, s. 35-60.
- BAŞARAN, Selman ve SÖNMEZ, M. Ali (2001). *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, s. 107.
- Bursalı Mehmed Tahir (1342). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-ı Âmire, C. 3, s. 95-96.
- ÇORAK, Reyhan (2010). “Klasik Türk Edebiyatı’nda Siyer ve Siyer Konulu Edebî Türler.” *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: Meridyen Destek Kitaplığı. s. 83-97.

<sup>722</sup> 35b İÜ

<sup>723</sup> “Ebedî olan Allah’ın memnuniyeti onların üzerine olsun.”

<sup>724</sup> “Allah’ın memnuniyeti, ortaklarından daha çok onun üzerine olsun”

<sup>725</sup> 36a İÜ (“olmak” kelimesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>726</sup> “Kapıyı kapatıyorum; haydi, hemen içeri girin.”

<sup>727</sup> 36b İÜ

<sup>728</sup> “Kim o; ne var?”

<sup>729</sup> “Salât ve selâm onun ve onların üzerine olsun”; 37a İÜ (“و السلام”) ifadesi mükerrer yazılmıştır.)

<sup>730</sup> İÜ nüshasında siyer metni burada bitmektedir. İki boş varaktan sonra, “Ba‘de hamd-i Hudâ ve na‘t-ı Nebî bu şuhuf-ı cum‘anuñ budur sebebi ki şevketlü, ‘azametlü, kudretlü, mehâbetlü, pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ve şeh-r-yâr-ı re‘fet-destgâh-ı İskender-câh, mefhar-ı düdmân-ı ‘Osmânî, zîver-i mesned-i Süleymânî, neyyir-i âsmân-ı câh u celâl, sâye-i luft-İzid-i müte‘âl, menba‘-ı çeşmesâr-ı devlet ü dîn, âb-rû-yı mülûk-i ‘adl-âyin, şeref-efzâ-yı şer‘-i pâk-i kavîm, pâdişâh-ı güzîn-i heft-ıklîm, gevher-i efser-i ser-efrâzi, Hâzret-i Hân Ahmed-i Gâzî, عبدالله ظل دولته شيد الله قصر عزته (Allah onun devletin gölgesini sonsuz kılsın; izzetinin sarayını sağlamlaştırsın.) hâzretlerinüñ âftâb-ı vücûd-ı mes‘ûdları ufķ-ı devlette tâlî‘ ve nür-ı şemşîr-i cihân-gîrleri meşâbe-i berķ-ı lâmi‘ şârķ u sâtu‘ olalı [‘âlemi] hürşîd gibi [münevver] eyledi. Teshîr-i Şâm u şark kıldı. Cihânı mehçe-i i‘lâmî nûra garķ [ve] her ne cânibe irsâl-i mağânib-i nuşret-menâķib ve kanķı kişverde tertîb-i ketâ‘ib ü mevâķib buyurdılar ise hâzret-i tevfiķ bedreka-i tarîķ ve envâr-ı bâriķa-i hidâyet meş‘ale-i zulmet-zidây ve türe-i nuşret...” şeklinde yarım kalmış bir metin bulunmaktadır. Mukaddime bölümünde belirtildiğine göre Atâyi’nin *Zeyl-i Siyer-i Veys*’si 1043/1633-34 yılında kaleme alınmıştır. Sözü edilen yılda IV. Murâd’ın tahtta olduğı bilinmektedir. Bu yarım metinde methedilen hükümdar Sultan Ahmed olduğuna göre bu metin, mecmua özellikleri gösteren yazmanın tümü için kaleme alınmış olmalıdır.

<sup>731</sup> “Hamd, noksan sıfatlardan münezze ve yüce olan Allah’a aittir.”

- ÇORAK, Reyhan (2010). *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si: Cilt 2-3 (İnceleme-Metin)*, Dr. Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DONUK, Suat (2015). *Nev'î-zâde Atâyî - Hadâ'îku'l-hakâ'ik fî Tekmileti'ş-şakâ'ik (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, s. 1689.
- DURMUŞ, İsmail (2013). "Zeyil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 44, s. 340.
- ERDEM, Mehmet (2000). *Seyyid İbrahim Hasîb Uşşâkizâde'nin Siyerü'n-nebî'si*, YL Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- ERKAN, Mustafa (1994). "Dürretü't-tâc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 10, s. 33.
- ERKOÇ, Ethem (2006). "Çorum Hasanpaşa Kütüphanesi'ndeki Siyerle İlgili Bazı Yazmalar ve Enverî Erzincanî'nin "Mevlûd-i Şerif" Adlı Manzumesi Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâmî İlimler Dergisi*, C. I, S. 1, s. 251-258.
- ERŞAHİN, Seyfettin (2003). "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyalar: Kısas-ı Rabguzî Örneği", *Diyanet-İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) -Özel Sayı-, 2. Baskı, Ankara, s. 198.
- ESER, Mithat (2009). "Eseri Günümüze Ulaşan İlk Siyer Müellifi İbn İshâk'ın Güvenirliliği", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, C. VII, S. 13, s. 261-280.
- ESKİN, Şerif (2010). "Klasik, Modern ve Postmodern Alıntılar Arasında Siyer." *Siyer edebiyat ilişkisi: Siyer Atölyesi 2010, tebliğler kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: Meridyen Destek Kitaplığı.
- EŞ-ŞAMAN, Mass'ad Süveylim Ali (1982). *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*. Dr. Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- FAYDA, Mustafa (1985). "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler*, 16-18 Eylül, İzmir 1985, s. 357-368.
- FAYDA, Mustafa (1999). "İbn Hişam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 20, s. 71-72.
- FAYDA, Mustafa (1999). "İbn İshak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 20, s. 95.
- FAYDA, Mustafa (2009). "Siyer ve Megâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 319.
- FAYDA, Mustafa (2012). "Siyer ve Türkiye'de Siyer Yazıcılığı Meselesi", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, s. 23-33.
- GÖLCÜK, Şerafettin ve BEBEK, Adil (1995). "el-Fikhu'l-ekber" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 12, s. 546.
- GÜRTUNCA, M. Faruk (1977). *Erzurumlu Mustafa Darir. Kitabü Siyeri'n-Nebi: Peygamber Efendimizin Hayatı*, İstanbul: Sağlam Yayınevi.
- HACIİSMAİLOĞLU, M. İhsan (2007). "Osmanlıca Bir Siyer: "Mahmûdü's-Siyer" Kitabı Üzerine", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan 2007 [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 229-236.
- HACIİSMAİLOĞLU, M. İhsan (2008). *Eyüp Sabri Paşa'nın Mahmûdü's-Siyer'i*, YL Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- HAGEN, Gottfried (2010). " 'Kumandan' Olarak Peygamber [Hz.] Muhammed: Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlılarda Siyer Yazıcılığı", (çev) Gülgün Uyar, *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, C. VIII, S. 15, s. 321-343.
- HİZMETLİ, Sabri (1989). "Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine", *Diyanet-İlmi Dergi*, C. XXV, S. 4, s. 311-362.
- KAPLAN, Yıldray (2006). *Erzurumlu Kadı Mustafa Darir'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*, YL Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*, (haz.) Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C. 5, s. 1634.
- MENGİ, Mine (1999). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 179.
- Muallim Nâci (1308). *Esâmî*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, s. 410.
- Muhammed Hamîdullâh ve AVCI, Casim (2012). "Uhud Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 42, s. 56
- MUTÇALLI, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, s. 423.
- Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, Ankara-Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, nr. 06 Mil. Yz. A. 7030.
- Nev'î-zâde Atâyî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Bölümü, nr. 2528.
- ÖZ, Şaban (2006). *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Dr. Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (1994). "Diyarbakır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 9, s. 472.
- ÖZCAN, Nurgül (2011). "Seyyid İbrahim Hanîf'in 'Siyer-i Nebî'si' ", *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 23, s. 171-186.
- ÖZDEMİR, Mehmed Nadir (2014). "Siyer-i Nebî Tarih'ten Farklı mı Okunmalı? -Fil Olayı Bağlamında Bir Değerlendirme-", *EKEV Akademi Dergisi -Sos. Bil.-*, C. 18, S. 59, s. 247-264.
- ÖZDEMİR, Mehmet (2007). "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 3, s. 129-162.
- ÖZDEMİR, Mehmet (2007). "Siyer Yazıcılığında Değişim Üzerine", *Kutlu Doğum 2002: Çağımızda Sosyal Değişme ve İslâm*, s. 200-208.
- ÖZKAT, Mustafa (2011). *Münîrî'nin Siyer-i Nebî'si IV ve V. ciltler: inceleme-metin*. Dr. Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- ÖZMEN, Makbule (2012). *Zaifî'nin Manzum Siyer-i Nebî'sinin Transkripsiyonlu Çevirisi ve İncelenmesi*, YL Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2010). "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, 2010, s. 51-70.
- ÖZTÜRK, Ali (2007). "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan 2007 [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 213-216.
- ÖZTÜRK, Erdem Can (2015). *Lâmî'f Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitledi Metin-Dizin)*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Hakan (2013). "Rüya Motifi'nin Siyer Yazıcılığında Yeri: Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Doğumundan Önce Müjdelenmesi Örneği", *Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2013, C. 18, S. 1, s. 133-155.
- ÖZTÜRK, Nuran (1997). *Siyer Türü ve Siyer-i Veysi: Dürretü't-tâc fî Şreti Sâhibi'l-mî'râc*, Dr. Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C. 3, s. 16.
- POLAT, Salahattin (2012). "Siyer'in Neliği Bağlamında Siyer Yazıcılığının Sorunları", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, s. 257-270.
- Shadi al-İsmail (2014). *Lugat-i Siyer-i Veysi: İnceleme-çevriyazılı metin*, YL Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- ŞAHİN UTKU, Nihal (2013). "Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer", *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2013/1, S. 44, s. 263-290.
- ŞENEL, Abdülkâdir (2006). "Muin el-Miskîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 31, s. 88.
- ŞENTÜRK, A. Atilla ve KARTAL, Ahmet (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 216
- ŞULUL, Kasım (2008). "Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair", *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 13, S. 19, s. 33-53.
- ŞULUL, Kasım (2012). "Siyer Yazıcılığında Kronoloji Meselesi", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, s. 663-703.
- TERGİP, Ayhan (2010). "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, C. III, S. 15, s. 221-232.
- TOP, Yılmaz (2011). *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si (6-7. cilt): inceleme-metin*. Dr. Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- UMERUDDİN, Tufeyl (1995). "Siyer-i Nebiye Yeni Bir Bakış", *Sünnetin Dindeki Yeri*, s. 499-516.

- UZAN, Mustafa (2009) "Türkçe Siyer Kitapları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 37, s. 324-325.
- ÜNER, Büşra (2011). *Manzum Siyer: inceleme-metin*, YL Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- ÜNVER, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.
- YARDIM, Ali (1989). "Hz. Peygamber'i Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i", *Diyanet Dergisi*, Peygamberimiz (s.a.v.) Özel Sayısı, Ankara, s. 215.
- YAVUZ, Kemâl (1984). "Erzurumlu Mustafa Darir: Hayatı-Eserleri ve Siyerindeki Manzûmelerin Muhtevası." *Millî Kültür*, S. 46, s. 37-40.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1994). "Delâilü'n-nübüvve" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 9, s. 115-117.
- YAVUZ, Yusuf Şevki ve AVCI, Casim (1999). "İbnü'l-cevzi, Ebü'l-ferec", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 1999, C. 20, s. 545.
- YILDIZ, Sümeyye (2011). "Seyyid İbrahim Hanif'in Siyer-i Mekki'sinin ve Veysi'nin Siyer'inin Mevlid Bölümlerinin Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi*, S. 24, s. 113-127.
- YILDIZ, Sümeyye (2011). *İbrahim Hanif'in Siyer-i Mekki'si (Varak:1-62): inceleme-tenkitli metin-tıpkıbasım*, YL Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- YILMAZ, Nuran (1999). "Veysi'nin Dürretü't-Tâc Adlı Siyeri ve Nüşhalarının Tanıtımı", *Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Dergisi*, S. 8, s. 35-43.
- YILMAZ, Nuran (2003) "Siyer-i Veysi'deki "Hikâye-i Latife" Çerçevesinde Hoşgörü ve Hoşgörüsüzlük Kavramlarının Değerlendirilmesi", *Çukurova Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. III, S. 2, s. 139-152.
- YILMAZ, Yasin (2013). "Bir Siyer Müellifi Olan İbn İshak'taki Bazı Hâdiseler Örneğinde Siyer-Tefsir İlişkisi", *Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XI, S. 22, s. 100-127.
- Yusuf Nâbi Efendi, *Zeyl-i Siyer-i Nebevî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 675.
- Yusuf Nâbi Efendi, *Zeyl-i Siyer-i Veysî*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları nr. 377, s. 179.